

PREDLOG ZA JAVNO RAZPRAVO

RESOLUCIJA O DRUŽINSKI POLITIKI

2018 - 2028

"Vsem družinam prijazna družba"

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

Julij, 2017

Kazalo

1. Uvod	4
1.1 Namen in cilji.....	6
1.2 Temeljna načela	7
1.3 Finančna sredstva.....	7
1.4 Spremljanje izvajanja resolucije in poročanje.....	8
2. Stanje na področju družinske problematike, demografska slika ter smernice oziroma ključne usmeritve razvoja družinske politike	9
3. Temeljna prednostna področja ter cilji, ukrepi in kazalniki.....	17
3.1 Programi v podporo družini	19
3.2 Starševsko varstvo in družinski prejemki	23
3.2.1 Pravice in prejemki, vezani na rojstvo in zgodnja leta otrokovega življenja	24
3.2.2 Pravice in prejemki, vezani na preživljanje, skrb in varstvo otrok	30
3.3 Nadomestno varstvo otrok.....	34
3.3.1 Rejništvo.....	34
3.3.2 Posvojitev.....	38
3.4 Socialno varstvo družine	42
3.5. Trg dela in zaposlovanje.....	48
3.5.1 Ovire pri zaposlovanju mladih in posledice na oblikovanje družine.....	50
3.5.2 Družine in trg dela.....	53
3.6 Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja	58
3.6.1 Porazdelitev skrbstvenih in družinskih obveznosti med ženske in moške.....	58
3.7 Področje zdravstva	60
3.7.1 Zdravstveno varstvo odraslih	61
3.7.2 Zdravstveno varstvo otrok in mladostnic oziroma mladostnikov	65
3.8 Vzgoja, varstvo in izobraževanje	71
3.8.1 Predšolska vzgoja.....	72
3.8.2 Osnovnošolsko izobraževanje	75
3.8.3 Srednješolsko izobraževanje	79
3.9 Stanovanjska problematika	81
3.9.1 Osamosvajanje mladih (družin).....	82
3.9.2 Stanovanjske razmere družin	84
4. Seznam ukrepov/pravic v Republiki Sloveniji, ki imajo neposreden vpliv na položaj družin	89

5. Kratice	100
6. Viri.....	100

1. Uvod

Na področju družine in družinskega življenja smo v zadnjem desetletju pričali pomembnim in značilnim spremembam. Tako Slovenija kakor tudi ostale razvite države zaznavajo pluralizacijo družinskih oblik in načinov družinskega življenja, spremembe odnosov med starši in otroki, spremembe na področju partnerskih odnosov in družinskih vlog itd. Kljub spremembam družina ostaja temeljna družbena institucija, ki ima za posameznika velik pomen. Javnomenjske raziskave kažejo, da je družina pomembna v vseh življenjskih obdobjih in je v življenju posameznikov uvrščena najvišje na lestvici vrednot. Leta 2009 je tako 97 % vprašanih reklo, da je družina za njih pomembna (Slovensko javno mnenje, 2015). Ta delež se je v letu 2015 še povečal, in sicer na 98 %. Poudariti velja, da tudi pri mladih družina predstavlja pomembno pozitivno vrednoto. Raziskovalci že dobro desetletje opazajo nove trende v življenjsko-vrednotnih orientacijah mladih, ki gredo v smer postmaterialno-osebnostnih usmeritev (Ule, 2004). Te nove vrednote se osredičajo predvsem na družino in družinsko življenje.

Naloga države je, da pravočasno zazna spremembe na področju družinskega življenja in družinsko politiko oblikuje oziroma načrtuje na način, da odgovori na novonastalo situacijo ter pripravi takšne strateške dokumente in zakonodajo, ki bodo celovito urejali to področje, ponujali različne oblike pomoči in podpore, zagotavljali enakost in socialno vključenost ter ščitili najbolj ranljive družbene skupine. Ker je področje družinske politike razmeroma široko, lahko država to nalogo dobro opravi le s tesnim medsektorskim in interdisciplinarnim povezovanjem ter ustreznim sodelovanjem s strokovnjaki. Iz tega razloga se je država, na podlagi določb Družinskega zakonika, odločila za ustanovitev stalnega strokovnega posvetovalnega telesa - Sveta Republike Slovenije za otroke in družino. Le-ta za vlado opravlja strokovne in posvetovalne naloge in ji nudi pomoč pri pripravi predpisov in spremljanju stanja na področju otrok in družine ter ji poroča o stanju pravic otrok v Sloveniji. Svet imenuje vlada, na predlog ministra, pristojnega za družino in je sestavljen iz predstavnikov Vlade, nevladnih organizacij s področja otrok in družine ter strokovnih institucij.

Družinska politika v Sloveniji temelji na celostnem oziroma integralnem in vključujočem pristopu, kar pomeni, da vključuje vse vrste družin, upošteva pluralnost družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo, spoštuje avtonomnost družine in individualnost njenih posameznih članov, ščiti otrokove pravice v družini in širše ter postavlja v ospredje varstvo in kakovost življenja družin in otrok. Bistven element družinske politike predstavlja tudi usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, zagotavljanje enakih možnosti obeh spolov, vzpostavljanje širokega spektra programov in storitev za družine ter prispevanje k stroškom za lažje vzdrževanje otrok in varstvo družin v specifičnih življenjskih situacijah.

Družinska politika v Sloveniji namenja posebno pozornost skrbi za otroke in njihovi zaščiti ter je usmerjena v zasledovanje največje koristi otroka. Država v največji možni meri zagotavlja uresničevanje otrokovih pravic in budno spremlja njihov položaj. Otroci predstavljajo specifično družbeno skupino, saj so v celoti odvisni od odraslih in, zavrlo svoje starosti, izključeni iz področja odločanja. Zaradi nemoči, da bistveno vplivajo na svoj položaj, so izjemno ranljivi in potrebujejo posebno skrb ter zaščito. Njihov položaj in situacija sta v pretežni meri vezana na položaj oziroma življenjske razmere staršev in skrbnikov. Pomembno je, da problematiko položaja otrok razumemo široko in jo v okviru družinske politike obravnavamo celostno, hkrati pa jo kot integralni del vključujemo v druga pomembna področja. Z namenom zagotovitve zdravega in varnega otroštva ter dobrih možnosti za

uspešen razvoj na vseh področjih, država skrbi za delujoč in učinkovit sistem varstva družine, hkrati pa sprejema ustrezne izobraževalne, zdravstvene in druge programe ter ukrepe, ki zagotavljajo blaginjo otrok.

V primerjalni perspektivi Slovenija dosega razmeroma visoko raven kakovosti življenja družin in otrok, saj se nenehno uvršča v sam vrh različnih mednarodnih lestvic, meritev in kazalnikov. Rezultati raziskave o kakovosti življenja otrok, ki jo je leta 2017 opravila mednarodna organizacija Save the Children, kažejo, da najbolj kakovostno živijo otroci v Sloveniji. Slovenija se je po izbranih kazalnikih med 172 državami sveta uvrstila na prvo mesto. Po kazalniku, ki odslikava položaj otrok - stopnja tveganja revščine in socialne izključenosti otrok - je bila Slovenija leta 2015 četrta država z najnižjo stopnjo tveganja (Eurostat, 2015). Zadnji podatki, za leto 2016, kažejo nadaljevanje nižanja stopnje tveganja revščine in socialne izključenosti (tako splošne, še posebej pa za otroke) (SURS, 2017). Pri dostopu do pravnega varstva otrok je bila Slovenija leta 2016 20. med 197 državami (Child Rights International Network, 2016), na področju pravičnosti do otrok pa je Slovenija zasedla deveto mesto med 41 najbolj razvitimi državami sveta (Unicef, 2016). Vse navedeno kaže, da so kakovost življenja otrok ter zaščita in varstvo otrok v Sloveniji na najvišji ravni. Prav tako so številni ukrepi družinske politike v mednarodnem prostoru prepoznani kot primeri dobre prakse. Kot takšna je bila prepoznana pravica do materinskega, starševskega in očetovskega nadomestila, ki je znašala 100 % osnove plače. Zaradi gospodarske krize in z njo povezanih varčevalnih ukrepov je Zakon za uravnoteženje javnih financ to pravico začasno omejil. Pomembno je, da se pravica ponovno v celoti povrne na izhodišče, saj je bila Slovenija edina država na svetu, ki je imela 100 % nadomestilo plače. Usmeritve družinske politike so torej ustrezne, hkrati pa se Slovenija nahaja v skupini držav, ki imajo visoko razvito družinsko politiko in sistem blaginje. Pomembno je, da država te usmeritve ohranja še naprej, jih nadgrajuje, istočasno pa si mora nenehno prizadevati za razvoj vseh področij v okviru polja družinske politike. Na ta način bo v največji možni meri lahko zagotovila blaginjo družin, še posebej otrok.

Namen Resolucije o družinski politiki 2018–2028 "Vsem družinam prijazna družba" (v nadaljevanju besedila: resolucija) je za desetletno obdobje opredeliti ključne cilje in ukrepe, ki bodo še zvišali stopnjo kakovosti družinskega življenja, zagotavljali varstvo, zaščito in blagostanje družin, posebej otrok, ter izboljšali socialno ekonomski položaj družin. Zasledovanje ciljev in dosledno izvajanje ukrepov bi tako utegnili ustvariti družbeno situacijo in okolje, ki bo spodbudno vplivalo na odločanje za otroke.

V resoluciji je poudarek na devetih prednostnih področjih, in sicer: programi v podporo družini, starševsko varstvo in družinski prejemki, nadomestno varstvo otrok, socialno varstvo družine, usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, trg dela in zaposlovanje, področje zdravstva oziroma zdravstvenega varstva, področje vzgoje, varstva in izobraževanja ter stanovanjska problematika. V okviru teh vsebinskih sklopov so izpostavljena in problematizirana tudi druga pomembna področja, ki niso samostojno obravnavana. Poudariti je treba, da so ta področja v enaki meri pomembna, vendar so (vsaj nekatera) natančneje opredeljena v posebnih programskih dokumentih. Kljub vsemu smo jih v določeni meri vključili v to resolucijo, so pa, zaradi njihove večdimenzionalnosti in prečnosti, nekoliko razpršena. Ta področja so: kultura, medgeneracijski vidik, preprečevanje nasilja v družini idr. Prav tako je nekoliko razpršena oziroma obravnavana v okviru različnih področij izjemno pomembna problematika z vidika družinske politike, in sicer usklajevanje poklicnega in družinskega življenja. Koncept usklajevanja razumemo namreč kot širši mehanizem, ki lahko vključuje zelo različne ukrepe, zato ga umeščamo v več vsebinskih poglavij. Vsako področje je obravnavano z vidika trenutnega stanja, predstavljeni so relevantni podatki in trendi (v slovenski in evropski perspektivi), hkrati pa so opredeljeni cilji in ukrepi, ki pomenijo ključne aktivnosti in izzive za prihodnost.

1.1 Namen in cilji

Namen resolucije je določiti temeljne cilje in ukrepe na področju družinske politike v obdobju od 2018 do 2028, s katerimi bomo dvignili kakovost družinskega življenja. Pri tem bomo še posebej pozorni na zagotavljanje kakovosti življenja otrok. Za doseg tega cilja so potrebni ukrepi in spremembe na številnih področjih, kar lahko dosežemo le z medsektorskim povezovanjem in sodelovanjem. Družinska politika je sicer samostojna, vendar je neločljivo povezana z drugimi politikami. Tako področje družine, otrok ter parov oziroma žensk, ki pričakujejo otroka predstavlja ključno komponento družinske politike (družina kot temeljni subjekt ukrepov), hkrati pa je integralni del socialne, zdravstvene, stanovanjske, izobraževalne politike, politike trga dela, politike enakih možnosti in drugih politik (družina kot posredni subjekt ukrepov). Ukrepi, ki jih resolucija opredeljuje za doseganje ciljev, tako posegajo na področje številnih resorjev. Pri tem upoštevajo temeljne smernice, ki so jih posamezni resorji opredelili v svojih strateških dokumentih, hkrati predlagajo izboljšave, predvsem v smislu večje usmerjenosti na zagotavljanje posebnega varstva družin in otrok.

Temeljna naloga države je, da ustvarja primerne pogoje za doseganje visoke ravni kakovosti življenja družin in zagotavlja njihovo varstvo ter zaščito (še posebej otrok). Na ta način ustvarja možnost zdravega razvoja vseh družinskih članov ter pripravlja spodbudno okolje za odločanje za družino. Ker družinska politika v RS temelji na integralnem pristopu, je družina opredeljena široko, in sicer Družinski zakonik določa, da je družina življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima do otroka določene obveznosti in pravice. Družina je v tem zakonu kot tudi predpisih in zakonih prepoznana kot pomembna družbena institucija, ki uživa posebno varstvo. Razlog za to se nahaja v dejstvu, da družina predstavlja primarni socialni prostor za (emocionalni in socialni) razvoj otrok. Tako tudi Ustava RS določa, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere. Posebno varstvo družine je, predvsem zaradi koristi otrok, opredeljeno v Družinskem zakoniku. Varstvo družin, in v okviru tega še posebej otrok, določajo tudi številni drugi zakoni (npr. Zakon o preprečevanju nasilja v družini), mednarodni dokumenti in deklaracije, kot so: Splošna deklaracija o človekovih pravicah, Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Evropska socialna listina, Konvencija o otrokovih pravicah idr.

Resolucija opredeljuje naslednje temeljne cilje:

- dvig kakovosti družinskega življenja s poudarkom na visoki ravni kakovosti življenja otrok,
- zagotavljanje varstva in zaščite družin ter posameznih družinskih članov,
- ustvarjanje spodbudnega okolja za odločanje za družino.

Resolucija opredeljuje naslednje podcilje:

- posebno varstvo in zaščita najbolj ranljivih družin ter posameznih družinskih članov,
- izboljšanje socialno-ekonomskega položaja družin in otrok,
- razvoj kakovostnih, raznovrstnih in široko dostopnih programov v podporo družini,
- dvig stopnje socialne vključenosti družin in otrok,
- ustvarjanje pogojev za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja,
- zagotavljanje enakosti moških in žensk ter spodbujanje enakovrednejše porazdelitve skrbstvenega in gospodinjskega dela,
- kakovostno in dostopno varstvo, vzgoja in izobraževanje otrok,

- zagotavljanje kakovostnega in široko dostopnega zdravstvenega varstva družin s poudarkom na reproduktivnem zdravju žensk in moških ter zdravstvenem varstvu otrok,
- izboljšanje dostopnosti do ustreznih stanovanj, predvsem mladim družinam,
- izboljšanje položaja mladih in staršev na trgu dela,
- kontinuirano in sistematično spremljanje področja vezanega na družinsko problematiko.

V resoluciji opredeljeni cilji in ukrepi pomenijo smernice ministrstvu, pristojnemu za družino, pri uresničevanju in izvajanju družinske politike, hkrati pa tudi drugim ministrstvom in vladnim organom predstavljajo usmeritve, ki bodo ob njihovem uresničevanju pomembno prispevale k izboljšanju položaja družin in otrok ter bodo preprečevale njihovo socialno izključenost.

1.2 Temeljna načela

Družinska politika v Sloveniji temelji na integralnem in vključujočem pristopu, promovira pozitivne družbene vrednote in zasleduje naslednja splošna načela: vključevanje, enakost, zaščita, varstvo in spoštovanje.

Že prva resolucija na področju družinske problematike - Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993) je opredelila temeljna načela. Ker so ta načela še vedno aktualna in sodobna jih (v pretežni meri) v tej resoluciji ohranjamo kot podnačela, hkrati pa jih nadgrajujemo:

- vključevanje celotne populacije oziroma usmerjenost k vsem družinam,
- upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo,
- spoštovanje avtonomnosti družine in individualnosti njenih posameznih članov,
- zaščita otrokovih pravic v družini in družbi ter skrb za kakovost življenja otrok,
- promoviranje enakih možnosti obeh spolov,
- prispevanje države k stroškom za preživljanje in vzdrževanje otrok,
- pozitivna diskriminacija najbolj ranljivih družin,
- usklajenost ukrepov z zaznanimi potrebami prebivalstva,
- univerzalnost ukrepov družinske politike.

1.3 Finančna sredstva

Opredeljeni ukrepi za doseganje ciljev resolucije predstavljajo del družinske politike in se bodo pretežno izvajali v okviru načrtovanih politik resornega ministrstva. V določenem obsegu bodo ti ukrepi zadevali tudi druga področja, ki so v pristojnosti posameznih ministrstev, vladnih služb, lokalnih skupnosti ter drugih deležnikov. Ministrstva bodo ukrepe iz te resolucije vključila v svoje programe in aktivnosti, hkrati bodo poskušala v svoje politike integrirati temeljne cilje in načela družinske politike. Na nekaterih področjih bo za izvajanje ukrepov potrebno predvideti posebne aktivnosti, za katere bodo ministrstva v okviru svojih proračunov namenila posebna sredstva. Finančna sredstva za vse ukrepe, navedene v resoluciji, se bodo zagotavljala iz enega ali več navedenih virov: državni proračun, proračuni lokalnih skupnosti, zdravstvena in pokojninska blagajna ter sredstva Evropske unije. Dinamika uvedbe ukrepov bo odvisna od proračunskih zmožnosti.

Sredstva za izvajanje ukrepov na posameznih področjih resornih ministrstev so opredeljena in določena v področni zakonodaji in strateških dokumentih in jih ni mogoče

natančno opredeliti za celotno obdobje, saj je njihova višina odvisna od sprejetih novih programov in smernic.

Za izvajanje programov v podporo družini je v letu 2016 namenjenih 654.464,00 EUR, v letu 2017 pa 662.151,00 EUR. Dejavnosti, vezane na izvajanje kampanj, ozaveščanje in informiranje širše javnosti ter stroke o družinski problematiki so bile do sedaj in bodo še v prihodnje financirane iz sredstev za promocijo ukrepov družinske politike ter sredstev za izvajanje zakonov s področja družine. Del ukrepov se že izvaja (in se bo do konca leta 2021) v okviru Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020 – 9. prednostne osi »Socialna vključenost in zmanjševanje tveganja revščine«, 9.1 prednostne naložbe »Aktivno vključevanje, vključno s spodbujanjem enakih možnosti in dejavnega sodelovanja ter izboljšanje zaposljivosti«, specifičnega cilja 9.1.3 "Preprečevanje zdrsa v revščino oziroma socialno izključenost in zmanjševanje neenakosti v zdravju". V okviru Operativnega programa je za obdobje od 2017 do 2021 namenjenih skupno 9.000.000,00 EUR za sofinanciranje projektov večgeneracijskih centrov, ki izvajajo preventivne programe namenjene socialnemu vključevanju ranljivih družbenih skupin in preprečevanju zdrsa v socialno izključenost.

Za področje starševskega varstva in družinskih prejemkov je bilo v letu 2016 namenjenih 560.899.937,00 EUR. V to je vključeno sledeče: nadomestilo za materinski, očetovski in starševski dopust, prispevki za delo za krajši delovni čas, prispevki v primeru štirih ali več otrok, nadomestilo v času odmora za dojenje, starševski dodatek, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka in delno plačilo za izgubljen dohodek

Za področje rejništva je bilo v letu 2016 namenjenih 6.199.803,00 EUR. V to so vključeni stroški rejnine ter prispevki za rejnice oziroma rejnike.

Na področju trga dela in zaposlovanja se bo večji del ukrepov izvajal v okviru programa aktivne politike zaposlovanja (v nadaljevanju: APZ). Skupna višina sredstev za leto 2016 znašala 60 mio EUR (EU sredstva in proračunska sredstva), v letih 2017 in 2018 pa je načrtovanih 100 mio EUR. Hkrati se bo del ukrepov na tem področju izvajalo v okviru Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020. Za obdobje od 2017 do 2020 so predvidena sredstva v skupnem obsegu 300 mio EUR.

Za področje socialno varstvenih programov, ki zadevajo področje družin, otrok in mladostnikov, je bilo v letu 2016 namenjenih 4.057.922,50 EUR.

1.4 Spremljanje izvajanja resolucije in poročanje

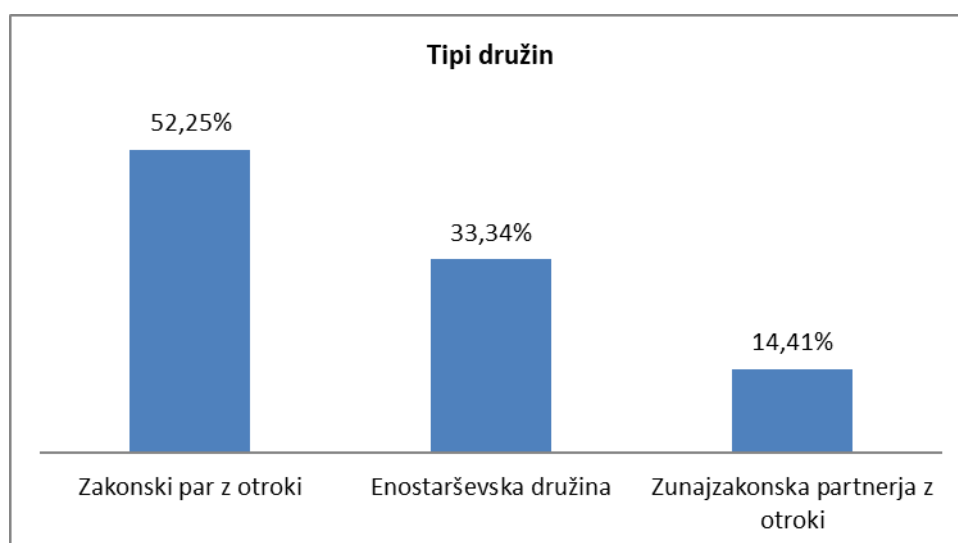
Spremljanje izvajanja resolucije je dolžnost vseh resorjev, ki so nosilci posameznih ukrepov. Enkrat letno resorji posredujejo poročilo o uresničevanju ciljev resolucije in izvedbe ukrepov Svetu RS za otroke in družino. Svet v okviru rednega letnega poročanja vladi v poročilo o delu vključi tudi poročilo o izvajanju resolucije.

2. Stanje na področju družinske problematike, demografska slika ter smernice oziroma ključne usmeritve razvoja družinske politike

Od sprejetja zadnje Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike se v Sloveniji nadaljujejo trendi sprememb družin in družinskega življenja, ki se kažejo v spremembah oblik in kompozicije družine, v smislu pluralizacije družinskih oblik in zmanjševanja družinskih članov. Opazne so tudi poročne in rodnostne spremembe. Spremembe, ki smo jim priča, so rezultat intimnih odločitev, hkrati pa so pomembno povezane s širšimi družbenimi spremembami. Med temi velja omeniti spremembe na trgu dela in zaposlovanja (še posebej zaposlovanje žensk) in demografske spremembe, ki se kažejo predvsem v staranju populacije. Za Slovenijo je že od povojnega časa naprej značilna visoka stopnja zaposlenosti žensk in moških za polni delovni čas. Stopnja zaposlenosti žensk (63,7 %, SURS, 2017) je sicer nižja kot stopnja zaposlenosti moških (69,2 %, SURS, 2017), vendar smo v evropskem merilu razmeroma dobro uvrščeni in so razlike med spoloma na tem področju manjše kot v večini drugih evropskih državah. Pri tem je pomemben podatek, da ženske v času, ko imajo majhne otroke s kariero nadaljujejo oziroma se njihova delovna aktivnost ne zmanjša. Na organizacijo družinskega življenja pomembno vpliva tudi staranje prebivalstva, ki je posledica daljšanja življenjske dobe in upadanja rodnosti. Polje družinskega življenja je izjemno živo in se odziva na vsakršne družbene spremembe, zato je zelo pomembno, da družinska politika ustvarja družbeno klimo, ki bo spodbudno vplivala na odločanje za osnovanje družine ter sprejema ukrepe, ki bodo v večji meri zagotavljali visoko raven kakovosti življenja družin in njihovih družinskih članov in članic.

Podatki o družinah in družinskem življenju v Sloveniji nam kažejo, da je prevladujoča družinska oblika še vedno dvostarševska družina raznospolnih partnerjev (t. i. nuklearna družina). Pri tem velja izpostaviti, da znotraj dvostarševskih družin narašča delež reorganiziranih družin; to so tiste družine, v katerih je vsaj en starš socialni starš, običajno pa nastanejo po razvezah staršev, ko si ti ponovno oblikujejo družinsko življenje. To je nekako logična posledica dejstva, da narašča delež razvez zakonskih zvez. Vse več je tudi enostarševskih družin, ki danes predstavljajo eno tretjino družin pri nas. Po podatkih SURS je bilo leta 1991 22,7 % in 2015 33,3 % enostarševskih družin. Najpogostejše gre za materinske enostarševske družine (81,3 %), pri čemer se krepi delež očetov z otroki (gledano z vidika vseh družin je delež očetov z otroki s 3,2 % leta 1991 narasel na 6,3 % v letu 2015). Slednje je tudi posledica vse bolj aktivne vloge očetov.

Tipi družin

Po podatkih Popisa prebivalstva in SURS upada število članov gospodinjstva, in sicer iz 3,1 leta 1991 na 2,5 leta 2015. Prevladujejo družine z enim otrokom – teh je več kot polovica oziroma 55,7 % (SUR, 2015), kar je precej več kot leta 1991, ko je bilo takih družin dobra tretjina. Družin z dvema otrokoma je 35,4 % (SUR, 2015), medtem ko so družine z večjim številom otrok razmeroma redke. Med vsemi tipi družin so slednje najpogostejše pri poročenih parih, ki prihajajo iz ruralnega območja.

Če na demografske podatke pogledamo še z vidika otrok, ugotovimo, da od celotne populacije otrok največji delež otrok živi v dvostarševskih družinah (s poročenima staršema ali v kohabitaciji oziroma zunajzakonski skupnosti), slaba tretjina pa v enostarševskih.

Glede poročnega vedenja na splošno velja, da le-to postaja vse bolj spremenljivo. Formalizacija zakonske skupnosti izgublja na pomenu. Število porok vseskozi upada, na drugi strani pa narašča število kohabitacij oziroma zunajzakonskih skupnosti. Medtem ko je bilo leta 1993, po podatkih SURS, sklenjenih 4,5 zakonskih zvez na 1000 prebivalcev, je njihovo število do leta 2015 upadlo na 3,1. V obdobju zadnjih dvajset let najnižje število sklenjenih zakonskih zvez beležimo v letu 2005, ko je bilo na 1000 prebivalcev sklenjenih 2,9 zakonskih zvez. Gledano širše, v evropskem prostoru, Slovenija velja za državo z najnižjimi stopnjami poročnosti (skupaj z Bolgarijo, Portugalsko, Italijo, Luksemburgom in Španijo). Najvišje stopnje poročnosti so značilne za Litvo (6,9), Ciper (6,4) in Latvijo (6,1). Posledično pri nas upada delež zakonskih parov z otroki, ki so ob Popisu prebivalstva leta 1991 predstavljali tri četrtine vseh družin, v letu 2015 pa le še dobro polovico (61 %).

Vzporedno z omenjenimi trendi narašča starost ob prvi poroki, tako pri ženskah kot pri moških. Po podatkih SURS so bili leta 1993 moški ob prvi poroki v povprečju stari 27,6 let, leta 2015 pa 32 let. Starost žensk ob prvi poroki je nekoliko nižja kot pri moških, vendar prav tako narašča – s 24,7 let leta 1993 na 29,7 let leta 2015. Glede na starost ob prvi poroki se oboji, moški in ženske, uvrščajo v evropsko povprečje.

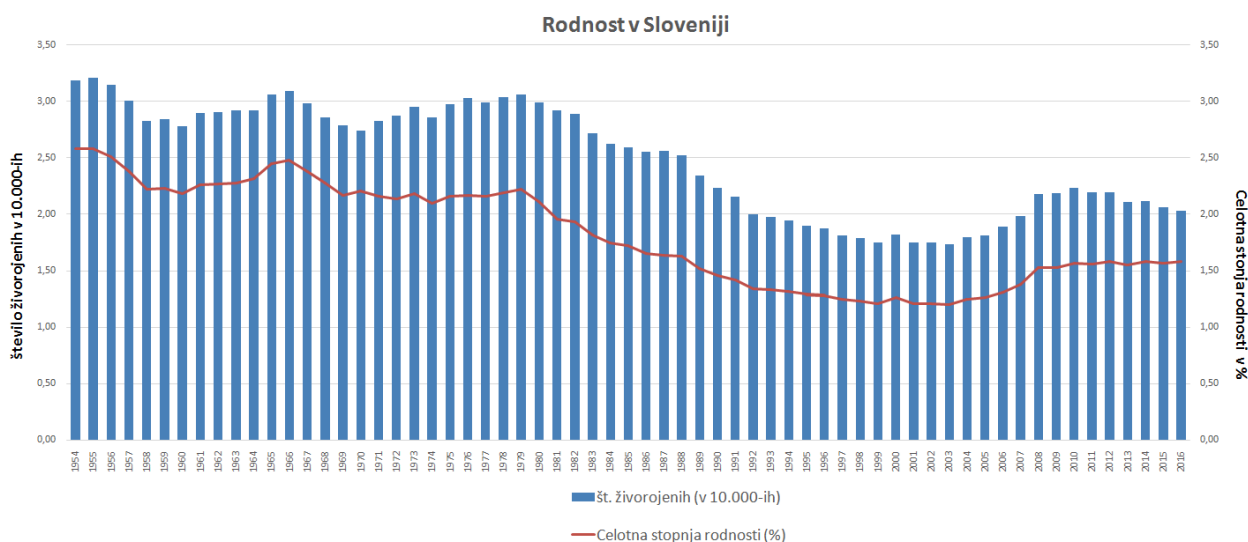
Zahodne države od konca 60-ih let naprej opažajo trend naraščanja razvez zakonskih zvez. Stopnja razveznosti je v Sloveniji pod evropskim povprečjem oziroma je ena najnižjih v Evropi. Gledano v daljšem časovnem obdobju (1991–2015) stopnja razveznosti skozi leta počasi narašča. V letu 1985 smo imeli 239,8 razvez na 1000 sklenjenih zakonskih zvez, v letu 2015 pa 377,1.

Tako v Sloveniji, kot tudi v drugih evropskih državah, narašča število otrok, rojenih v zunajzakonski zvezi. Leta 1993 je bilo takih otrok 28,0 %, po zadnjih razpoložljivih podatkih (za leto 2015) pa že 57,9 %, kar je precej nad evropskim povprečjem (dobra tretjina); zgolj Bolgarija ima višji delež rojenih otrok v zunajzakonski zvezi (58,6 %).

Demografske spremembe na področju rodnosti kažejo postopno zniževanje stopnje rodnosti. Rodnost v Sloveniji tako upada že od prve polovice osemdesetih let naprej. Leta 1981 je prvič padla pod 2, nato pa se je še naprej zniževala. Najnižjo stopnjo rodnosti v Sloveniji beležimo v letu 2003 (1,20). Od tega obdobja naprej je bilo opaziti trend počasnega zviševanja stopnje rodnosti vse do leta 2013, ko je stopnja rodnosti ponovno nekoliko padla. V letu 2012 je bil sprejet Zakon za uravnoteženje javnih financ (ZUJF), ki je korenito posegel na področja, ki zadevajo (predvsem mlade) družine, torej področje starševskega varstva in družinskih prejemkov in bi utegnil imeti vpliv na rodnostno vedenje. V letu 2015 je ponovno zaznati blag dvig stopnje rodnosti (1,57), ki se nadaljuje tudi v letu 2016 (1,58) (SUR, 2017).

V evropskem merilu Slovenija še vedno ostaja nekoliko pod povprečjem (EU-28 = 1,58), skupaj s Češko (1,57). Države z najvišjimi stopnjami rodnosti so Združeno kraljestvo (1,80), Islandija (1,80), Švedska (1,85), Irska (1,92) in Francija (1,96).

Podatki o stopnji rodnosti nam le delno ponazorijo situacijo na področju rodnosti. Pomembni so tudi podatki o številu živorojenih otrok. V desetletju po II. svetovni vojni je Slovenija beležila med 32 in 36 tisoč živorojenih otrok letno. Do leta 1980 se je število živorojenih gibalo na ravni okrog 30 tisoč letno. Sledilo je hitro upadanje na vsega 17.321 tisoč živorojenih otrok leta 2003. Nato se je pričelo število živorojenih ponovno povečevati, doseglo vrednost 22.343 v letu 2010. V zadnjih letih beležimo padajoč trend, in sicer je bilo v letu 2016 20.345 živorojenih otrok. Tako imamo v Sloveniji trenutno situacijo, ko stopnja rodnosti nekoliko narašča, število živorojenih otrok pa pada.

SURS, 2017

Gibanje števila živorojenih ima v ozadju dva pomembna dejavnika, ki sta v preteklosti vplivala na število živorojenih in bosta vplivala tudi v prihodnje, to sta: gibanje povprečne starosti ženske ob rojstvu otroka in starostna struktura žensk v rodni dobi, torej v starosti od 15 do 49 let. Povprečna starost ženske ob rojstvu otroka se v zadnjih treh desetletjih hitro zvišuje. Leta 1984 je povprečna starost matere ob rojstvu otroka znašala 25,3 leta, leta 2016 pa že 30,9 leta. To pomeni, da se je v tem obdobju povečevala v povprečju za okrog 0,2 leti vsako leto. Posledično smo zaradi tega imeli v Sloveniji letno za okrog 20 % manj rojstev kot bi jih imeli sicer. Če izločimo vpliv tega dejavnika na celotno stopnjo rodnosti, lahko dobimo prilagojeno stopnjo celotne rodnosti (*tempo-adjusted total fertility rate*). Prilagojena stopnja celotne rodnosti je v zadnjih desetletjih precej višja od stopnje celotne rodnosti in je tudi v času najnižje rodnosti (v letu 2003) še vedno znašala okrog 1,6 otroka na žensko. Iz tega lahko sklepamo, da prebivalci in prebivalke Slovenije niso tako zelo znižali svojih želja glede števila otrok, kot bi sklepali iz vrednosti stopnje celotne rodnosti, ki jo objavlja SURS, temveč so bile tako nizke vrednosti posledica odlaganja rojstev v višjo starost žensk. Na drugi strani to analogno pomeni, da je bilo povišanje stopnje celotne rodnosti od leta 2003 do 2015 v precejšnji meri posledica upočasnevanja odlaganja rojstev v višjo starost, ne pa ker bi si ljudje ponovno želeli mnogo več otrok kot v letu 2003. Dejstvo je, da se je v času odlaganja rodosti v višjo starost žensk dejansko v omenjenem obdobju rojevalo okrog 20 % manj otrok. Drugi dejavnik, ki pomembno vpliva na število rojenih otrok je starostna struktura žensk v rodni dobi. Številčno šibke generacije žensk, rojene v času nizke rodnosti v zadnjih treh desetletjih, začnejo intenzivno vstopati v rodno dobo. S tem se bo začelo število živorojenih otrok v prihodnjih

letih zniževati. To lahko opazimo že sedaj, saj se kljub relativno enaki stopnji celotne rodnosti v zadnjem obdobju pričelo absolutno število živorojenih nižati. V skladu z najnovejšimi projekcijami prebivalstva Slovenije, ki jih je izdelal Eurostat, bo število živorojenih v Sloveniji v prihodnjem desetletju upadalo, kljub temu, da v projekcijah predpostavljajo postopno poviševanje stopnje celotne rodnosti. Stopnja celotne rodnosti naj bi iz ravni 1,57, kolikor je znašala v letu 2015, do leta 2060 porasla na 1,78. Do leta 2030 naj bi število živorojenih upadlo celo bistveno pod raven števila živorojenih iz leta 2003 (Sambt, 2017).

Potek spreminjanja ravni rodnosti v Sloveniji je podoben trendom v večini evropskih in drugih razvitih državah. Značilni sta nizka smrtnost in rodnost ter sorazmerno nizek ali celo negativen naravni prirastek prebivalstva. Demografi že desetletja intenzivno iščejo odgovore, ki zadevajo vprašanje dviga stopnje rodnosti, vendar izpostavljajo, da ni enostavnih in univerzalno učinkovitih rešitev. Države v okviru družinske in drugih politik tako sprejemajo številne in raznovrstne ukrepe, ki bi utegnili imeti pozitiven vpliv na dvig stopnje rodnosti (ukrepi na področju materinskega, očetovskega in starševskega dopusta, otroški dodatek, spremembe družinskih prejemkov, davčne olajšave, spremembe na področju vzgoje in varstva predšolskih otrok, stanovanjske politike, delovne zakonodaje ipd), vendar tako tuje kot tudi domače raziskave in analize kažejo, da imajo ukrepi na zviševanje rodnosti majhen in praviloma kratkoročen vpliv. Podatki Raziskave o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke, ki jo je v letu 2010 izvedel IRSSV, kažejo, da se ljudje za otroke odločajo predvsem zato, ker si jih želijo imeti, ukrepi družinske politike pa nimajo pomembnega vpliva na odločanje zanje. Vendar je bilo v raziskavi posebej opozorjeno, da bi bilo napačno sklepati, da ukinitve obstoječih ukrepov ne bi imela neželenih negativnih posledic. Obstaja namreč resna nevarnost, da bi se ob ukinitvi ali zožitvi ukrepov stopnja rodnosti pričela nižati.

Tudi študija IRSSV o rodnosti v Sloveniji, ki jo je MDDSZ naročilo 2016, potrjuje zgornje ugotovitve. Odsotnost aktivne družinske politike pomeni večjo verjetnost, da bo v prihodnosti prišlo do upada stopenj rodnosti in hkrati do materialnega poslabšanja položaja družin z otroki. Kljub temu je družinska politika le eden izmed dejavnikov, ki lahko v omejeni oziroma manjši meri pozitivno (oziroma negativno) vplivajo na odločanje za otroke. Pomembnejši dejavniki so, poleg subjektivnih in kulturno-vrednotnih, t.i. strukturni dejavniki (položaj žensk na trgu delovne sile, varnost/oblika zaposlitve, stanovanjski položaj mladih in mladih družin), na katere pa sama družinska politika težje vpliva. Tu se kažejo nekatere posebnosti slovenskega prostora, ki negativno vplivajo na stopnje rodnosti – npr. pozno osamosvajanje mladih (z vidika odhoda od doma), pozen vstop na trg dela, težave pri reševanju prvega stanovanjskega problema med strukturnimi dejavniki, a tudi neenakost med spoloma v zasebni sferi, kjer neplačano delo v večji meri opravljajo ženske, med kulturno-vrednotnimi dejavniki.

V Sloveniji smo bili od osamosvojitve dalje priča stabilnemu obsegu ukrepov družinske politike oziroma celo njihovem postopnemu širjenju in zviševanju. Edini izraziti poseg v ukrepe družinske politike oziroma družinske prejemke se je, kljub opozorilom o možnih negativnih vplivih na kakovost življenja (predvsem mladih) družin in na rodnost, zgodil leta 2012 s sprejetjem ZUJF. Zakon je na področju starševskega varstva in družinskih prejemkov znižal oziroma omejil višino številnim pravicam: znižal je višino očetovskega in starševskega nadomestila na 90% osnove (prej 100%), navzgor je omejil višino očetovskega in starševskega nadomestila na 2-kratnik povprečne plače (prej 2,5 kratnik), pravico do pomoči ob rojstvu otroka je omejil na družine, katerih dohodek ne presega 64% neto povprečne plače na družinskega člana (prej univerzalna pravica za vsakega novorojenčka ne glede na materialni položaj družine), pravico do dodatka za veliko družino je omejil na družine, katerih dohodek ne presega 64% neto povprečne plače na družinskega člana (prej univerzalna pravica za vsako veliko družino z vsaj tremi otroki ne glede na materialni položaj družine), znižal je višino otroškega dodatka v 5. in 6. dohodkovnem razredu za 10 % (97.000 otrok) ter ukinil 7. in 8. dohodkovni razred pri pravici do otroškega dodatka (45.000 otrok).

Prav tako je Zakon o interventnih ukrepih na področju trga dela in starševskega varstva navzgor omejil višino materinskega nadomestila na 2-kratnik povprečne plače. Velja še omeniti, da je ZUJF prav tako posegel v Zakon o vrtcih in razveljavil določilo o brezplačnem vrtčevskem varstvu za drugega otroka.

ZUJF je torej korenito posegel na področja, ki zadevajo predvsem (mlade) družine, (področje starševskega varstva in družinskih prejemkov), in s tem poslabšal položaj obstoječih in bodočih družin. Predvsem pa je zakon povzročil splošno negotovost v družbi in strah pred prihodnostjo. Med mladimi se je ta negotovost kazala na vseh področjih, posebej izrazita je bila na področju zaposlovanja (ali bodo prišli do zaposlitve in strah pred izgubo službe). V splošnem je zakon imel pomemben negativen vpliv na družine in mlade, ki bi ob drugačnih okoliščinah morda pričeli načrtovati družino, tako pa so te odločitve odložili. Znano je dejstvo, da je negotovost pomemben dejavnik nižje rodnosti.

Splošna značilnost demografskih pojavov je, da spremembe potekajo razmeroma počasi. Zato morajo biti ukrepi, ki bi utegnili ustvariti spodbudno okolje za odločanje za družino, premišljeni in načrtovani dolgoročno. Če enkrat država vpelje ukrepe, ki imajo negativen demografski učinek, je potrebno precej časa, leta ali celo desetletja, da se učinki teh ukrepov odpravijo in se sprejmejo novi ukrepi, ki bi potencialno stimulatивно delovali na odločanje za družino ali povečanje družine. Za doseganje sprememb na področju rodnosti je torej najprej treba vzpostaviti stanje pred sprejetjem ZUJF in izboljšati razmere za mlade družine. V zadnjem obdobju so bili za izboljšanje dohodkovnega položaja družin sprejeti naslednji ukrepi:

- v letu 2014 se z uveljavitvijo Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS-C) otroški dodatek kot dohodek pri naslednjih pravicah in subvencijah ne všteva v celoti, temveč je zmanjšan za 20 % višine otroškega dodatka za prvega otroka iz prvega dohodkovnega razreda. Prav tako se pogosteje upoštevajo tekoči dohodki, ki bolj odražajo realni materialni položaj družine, saj sprememba vrste periodičnih dohodkov velja v več primerih;
- v letu 2014 je pričela veljati nova ureditev glede subvencije malice in kosila, ki razširja krog upravičenih otrok do subvencije malice in kosila;
- v letu 2016 se je višina otroškega dodatka z uveljavitvijo Zakona o spremembi in dopolnitvi zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS-E) za vse otroke (približno 97.000 otrok) v 5. in 6. dohodkovnem razredu vrnila na raven pred uveljavitvijo ZUJF;
- v letu 2016 so bili očetje upravičeni do dodatnih 5 dni očetovskega dopusta z očetovskim nadomestilom. V letu 2017 so očetje upravičeni do 10 dni očetovskega dopusta z očetovskim nadomestilom in v letu 2018 do 15 dni z nadomestilom. Tako bodo očetje v letu 2018 upravičeni skupno do 30 dni očetovskega dopusta z očetovskim nadomestilom.

Kljub ugotovitvam številnih raziskovalcev, da imajo ukrepi družinske politike le malo vpliva na odločanje za otroke, nas demografi opozarjajo, da je vendarle treba nenehno iskati možne vplive na rodnostno vedenje prebivalstva in spremljati učinke posameznih ukrepov. Da ne gre povsem zanemariti vpliva družinske politike na oblikovanje rodnostne slike države še vedno trdijo nekateri tuji strokovnjaki (Gauthier 1996; Chesnais 1998; Kaufmannetal 2002; McDonald 2008). Nenazadnje to potrjujejo države z višjo stopnjo rodnosti, kot so nordijske države, Francija, Belgija, Velika Britanija, Islandija idr. Res je, da je del te stopnje možno pojasniti z odprto in pozitivno politiko priseljevanja. Vendar ima, tako Esping-Andersen (v Klüseneretal, 2013), pomembno vlogo tudi družinska politika. Če to ne bi držalo, potem se Nemčija ne bi soočala z razmeroma nizko stopnjo rodnosti. Tako imajo države, ki ohranjajo oziroma razvijajo družinam prijazno politiko in se osredotočajo na ukrepe za lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja (*work and family friendly policies*) višjo stopnjo rodnosti. Znan je primer vzhodnega dela belgijske pokrajine Valonija, kjer živi

nemška manjšina. Kulturna identiteta prebivalcev tega obmejnega pasu je povsem nemška, imajo pogoste čezmejne stike in povezave, tudi uradni jezik je nemščina. Po vseh karakteristikah so torej bolj tipični predstavniki Nemčije kot Belgije. Razlika je edino, da imajo visoko stopnjo rodnosti, tako kot je to značilno za Belgijo (in ravno nasprotno kot je značilno za Nemčijo). To bi lahko pripisali vplivu družinam prijazne družinske politike, ki promovira in implementira ukrepe za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja in na ta način ustvarja spodbudno okolje za odločanje za otroke.

Cilj družinske politike v Sloveniji je predvsem skrb za kakovost življenja družin (še posebej kakovost življenja otrok) ter njihovo varstvo in zaščito. Ob tem je za demografsko politiko pomembno tudi število rojstev v državi, zato družinska politika hkrati zasleduje cilj vzpostavitve spodbudnega okolja za odločanje za otroke. Za doseg tega cilja je pomembna ugodna širša družbena situacija (ugodne razmere na trgu dela, široka dostopnost stanovanj ipd.), ki pri ljudeh sproža občutek varnosti in stabilnosti ter družinam prijazna družinska politika, ki promovira ukrepe za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja. Raziskave ter primeri iz tujine kažejo, da so ti ukrepi praktično edini, kjer je zaznati blag pozitiven vpliv na odločanje za otroke, zato resolucija temu področju namenja posebno pozornost.

Države, ki imajo sprejete ukrepe na področju usklajevanja poklicnega in družinskega življenja in izkazujejo visoko stopnjo enakosti med moškimi in ženskami, beležijo višjo stopnjo rodnosti. Med ukrepi so zraven ustrezno urejenega otroškega varstva in področja zaposlovanja zlasti pomembni še materinski, očetovski in starševski dopust, varstvo in oskrba starejših ter odvisnih članov in članic družine ter finančne podpore. Za uspešno usklajevanje področij je torej pomembno in potrebno kakovostno in subvencionirano (s potrebami staršev usklajeno) otroško varstvo ter urejena oskrba in raznolika ponudba storitev ostarelih ter drugih odvisnih članov in članic družine, primerne in različne oblike starševskega dopusta (ki bodo spodbujale delitev obveznosti), prožne oblike zaposlovanja in delovnega časa ter primerne finančne podpore na področju varstva in oskrbe (otrok in ostarelih).

Slovenija ima področje usklajevanja poklicnega in družinskega življenja zelo dobro urejeno. Temeljni zakon na tem področju - Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemnikih predstavlja podlago za lažje usklajevanje starševskih in poklicnih obveznosti ter podpira enakopravnejšo delitev starševskih pravic in obveznosti. Tukaj je posebej pomembna pravica staršev do starševskega, materinskega in očetovskega dopusta ter nadomestila plače v času starševskega, materinskega in očetovskega dopusta. Slovenija je bila prva evropska država, ki je leta 1986 uvedla enoletni starševski dopust, hkrati je bila edina država, ki je imela 100 % nadomestilo plače. To pravico je ZUJF okrnil, vendar je zelo pomembno, da se v celoti povrne. Pravice iz naslova starševskega varstva, še zlasti dopusti (starševski, materinski in očetovski) in krajši delovni čas pomembno prispevajo k odpravljanju razlik med ženskami in moškimi na trgu dela, saj omogočajo, da ženske po rojstvu otroka ostanejo aktivne na trgu dela. Prav tako spodbujajo enakovrednejše porazdelitve obveznosti varstva in nege otrok med ženskami in moškimi.

Z vidika usklajevanja poklicnega in družinskega življenja je pomemben sistem otroškega varstva, ki je v Sloveniji zelo dobro razvit. Vanj je vključenih nekoliko več kot 78 % vseh predšolskih otrok (SURS, 2015). Otroka je možno vpisati v vrtec, ko dopolni 11 mesecev. Program je sofinanciran s strani občin, medtem ko razliko pokrijejo starši glede na dohodkovni razred, ki ga zasedajo (od 0% do 77% cene programa). Kljub dobremu delovanju sistema otroškega varstva se na tem področju srečujemo z nekaterimi izzivi kot je na primer pomanjkanje prostih mest (še posebej za otroke, ki jih starši niso mogli vpisati v času rednega vpisa).

Slovenija zasleduje strateški cilj EU 2020, ki predvideva v vrtec vključenih 95 % otrok drugega starostnega obdobja. V Sloveniji je v tem starostnem obdobju vključenih v

vrtec 90,8 % otrok. Ker je delež otrok, ki obiskujejo vrtec, odvisen od družinske politike, fleksibilnosti trga dela in cenovne dostopnosti programa, bo potrebno preveriti, kateri je tisti vidik, ki bi ga bilo treba izboljšati za doseg cilja EU 2020.

Na področju trga dela in zaposlovanja Slovenija izkazuje razmeroma ugodne kazalnike, vendar je gospodarska kriza povzročila poslabšanje razmer. Država zato nenehno sprejema potrebne ukrepe, ki bi ugodno vplivali na zaposlovanje in odpravili posledice, ki jih je povzročila gospodarska kriza. Tako so se državne razvojne prioritete v preteklem obdobju osredotočale na dvig stopnje zaposlenosti žensk in moških ter zmanjšanje stopnje brezposelnosti in delovne neaktivnosti. Slovenija poskuša slediti ciljem Strategije EU za gospodarsko rast in delovna mesta Evropa 2020, zato si je za cilj do leta 2020 postavila povečanje stopnje delovne aktivnosti na 75% prebivalk in prebivalcev v starosti od 20 do 64 let (Nacionalni reformni program 2011–2012). Trenutno je stopnja zaposlenosti žensk 63,7 % in stopnja zaposlenosti moških 69,2 % (Eurostat, 2017). Aktualne smernice za izvajanje ukrepov APZ za obdobje 2016–2020 poudarjajo ukrepe namenjene ciljni skupini mladih, starejših, dolgotrajno brezposelnih in tistih z nižjo izobrazbo. Z vidika družinske politike so pomembni predvsem mladi, ki so v obdobju, ko načrtujejo družino in tisti, ki že imajo družino. Varna zaposlitev je tako za oblikovanje kot za vzdrževanje in odločitev za povečanje družine najbolj pomembna, zato je ključno, da država poskrbi za čimprejšnjo vključitev mladih na trg dela, hkrati pa poskuša zagotoviti kakovostne in varne zaposlitve. Dolgoročno varne zaposlitve namreč omogočajo mladim, da se odločijo za oblikovanje družine in zagotovijo materialno ter socialno varnost družin, hkrati pa izboljšajo kakovost življenja družin.

Pri odločanju za otroka je pomembno tudi urejeno stanovanjsko vprašanje. Na področju stanovanjskega varstva je Resolucija nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025 načrtala nekatere temeljne cilje za desetletno obdobje in opredelila ranljive ciljne skupine, katerim namenja posebno pozornost. Gre za skupine, ki se soočajo z oteženim dostopom do stanovanja, in sicer: iskalci in iskalke prvega stanovanja, enostarševske družine, velike družine, osebe v težkem socialnem položaju idr. Pomembno je, da država sprejme čim več ukrepov s katerimi bo primerno uredila stanovanjsko področje in (mladim) državljanom ter državljanke zagotovila določeno stopnjo socialne varnosti. Na ta način bi tudi vplivala na ustvarjanje spodbudnega okolja za odločanje za družino. Urejena stanovanjska problematika je prav tako pomembna z vidika doseganja visoke ravni kakovosti življenja.

Če država želi celostno poskrbeti za družine in dvigniti kakovost njihovega življenja, je pomembno, da zraven do sedaj navedenega družinam ponuja čim več podpornih storitev, ki jim olajša starševstvo. S tem namenom je MDDSZ že leta 2014 pripravilo in pričelo izvajati programe v podporo družini, ki pomembno dopolnjujejo druge programe na tem področju, predvsem socialnovarstvene storitve in programe ter pozitivno vplivajo na dvig kakovosti življenja družin. Del programov je namenjen zagotavljanju različnih potreb vseh oblik družin v različnih življenjskih obdobjih (programi centrov za družine), medtem ko je drug del programov nekoliko bolj usmerjen v individualno obravnavo oziroma pomoč (programi psihosocialne pomoči otrokom in staršem). Te programe uspešno dopolnjujejo projekti večgeneracijskih centrov, ki se izvajajo v okviru Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020.

Pomemben del družinske politike predstavlja tudi področje preprečevanja nasilja v družini. Nasilje v družini posega v temeljne človekove pravice in predstavlja grobo zlorabo moči ene osebe nad drugo. Treba ga je obravnavati kot splošen družbeni problem. Slovenija je v zadnjem desetletju na področju obravnavanja in preprečevanja nasilja v družini naredila velik korak. Leta 2008 je sprejela Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND), ki opredeli nasilje v družini in jasno definira različne vrste tovrstnega nasilja, hkrati pa določa vlogo, naloge in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter opredeljuje ukrepe za varstvo in zaščito žrtev nasilja v družini. Zakon

posebej varuje najranljivejše družbene skupine, in sicer invalide, starejše, oseb z različnimi ovirami ter otroke. Namen zakona je torej preprečevanje nasilja v družini in učinkovita zaščita žrtev pred nadaljnjim nasiljem. Slovenija je v zadnjem desetletju naredila velik korak na področju obravnavanja in preprečevanja nasilja v družini. Ob sprejemu ZPND je sprejela tudi pomembne strateške dokumente, ki podrobneje opredeljujejo ukrepe za zaščito žrtev, pa tudi preventivne aktivnosti na tem področju. Leta 2009 je Državni zbor sprejel Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009-2014, ki določa cilje, ukrepe in ključne nosilce politik za preprečevanje in zmanjševanje nasilja v družini. Temeljna cilja tega dokumenta sta povezati ukrepe različnih resorjev in zagotoviti učinkovite dejavnosti za zmanjšanje nasilja v družini, in sicer na ravni njegovega prepoznavanja in preprečevanja. Omeniti velja, da so bili sprejeti tudi štirje podzakonski akti, ki na operativni ravni določajo postopanje različnih organov in služb v zvezi z obravnavo nasilja v družini. Poleg tega so bila pripravljena tudi različna navodila in smernice za delovanje institucij na področju boja proti nasilju v družini. Leta 2008 je bil sprejet tudi novi Kazenski zakonik, ki nasilje v družini opredeljuje kot kaznivo dejanje, leta 2013 pa Zakon o nalogah in pooblastilih policije, ki je dopolnil policijsko pooblastilo v primerih odreditve prepovedi približevanja tudi s pridržanjem kršitelja oziroma kršiteljice, ki ne spoštuje takšne prepovedi. Z namenom še večje zaščite žrtev nasilja v družini je bil leta 2016 posodobljen ZPND. Spremembe so se vezale predvsem na opredelitev družinskih članov, ki je sedaj širša, razširila se je tudi opredelitev nasilja v družini, hkrati pa se je dodala nova oblika nasilja - zalezovanje. Prav tako se je razširil nabor možnih ukrepov sodišča, zlasti takšnih za zaščito otrok. Vsi ti normativni ukrepi so prispevali k izboljšanju sistemske ureditve preprečevanja in boja proti nasilju v družini.

Slovenija je podpisnica praktično vseh pomembnejših deklaracij, konvencij in sporazumov, ki urejajo problematiko nasilja v družini in nad ženskami. Leta 2015 je ratificirala izjemno pomemben dokument, in sicer Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (t.i. Istanbulska konvencija). Osnovni cilj konvencije je ustvariti Evropo brez nasilja nad ženskami in nasilja v družini. Konvencija je tako izhodišče za različne ukrepe, ki nasilje v družini in nad ženskami pravno in dejansko umeščajo v širši okvir boja proti diskriminaciji žensk in doseganja enakosti spolov. Države pogodbenice obvezuje k celostnemu pristopu obravnave nasilja, ki vključuje preprečevanje nasilja, zaščito in podporo žrtev, pregon storilcev in celovito ter koordinirano ukrepanje. Da je bil sprejem konvencije nujen korak v smeri celovitejše in učinkovitejše obravnave nasilja v družini, dokazuje tudi najnovejša študija Evropskega inštituta za enakost spolov. Študija je pokazala, da je problem tovrstnega nasilja v prvi vrsti problem človekovih pravic žensk in osnovni namen ukrepov je seveda preprečevanje nadaljnjih kršitev teh pravic, saj ima to hude posledice za ženske.

Slovenija je naredila velik napredek tudi na področju zaščite otrok. Sprejela je Konvencijo o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (t.i. Lanzarotsko konvencijo), ki je začela veljati s 1. januarjem 2014. Konvencija je eden ključnih instrumentov Sveta Evrope na področju boja proti spolnemu izkoriščanju otrok in celovito ureja tovrstno problematiko, vključno z inkriminacijo vseh vrst spolnih deliktov, storjenih nad otroki, pregon storilcev ter zaščito žrtev.

V zadnjih letih so bili izvedeni številni ukrepi, ki prispevajo k izboljšanju celostne obravnave žrtev nasilja v družini ter projekti za širitev mreže kriznih centrov, materinskih domov in varnih hiš po Sloveniji. Prav tako so bile na področju preprečevanja in obravnave nasilja v družini izvedene številne preventivne dejavnosti ozaveščanja za strokovno in širšo javnost. Med letoma 2013 in 2015 je potekala dveletna nacionalna kampanja Vesna - živeti življenje brez nasilja. Najpomembnejši cilj kampanje je bil opozarjanje na problematiko nasilja nad ženskami in deklicami ter ozaveščanje tako žensk z izkušnjo nasilja (in potencialnih žrtev) kakor tudi strokovne in širše javnosti.

K boljšemu in učinkovitejšemu delu z žrtvami nasilja so pripomogli tudi programi pomoči žrtvam ter izobraževanja in usposabljanja za policijo, centre za socialno delo, zdravstveno osebje, nevladne organizacije, pedagoški in svetovalni kader, ki se srečujejo z različnimi oblikami nasilja. Pri teh dejavnostih je imelo pomembno vlogo sodelovanje državnih institucij z nevladnimi organizacijami. Izvedene dejavnosti so pripomogle k izboljšanju sistemske obravnave žrtev nasilja v družini in storilcev nasilnih dejanj, s posebnim poudarkom na zaščiti ranljivih družbenih skupin, ter okrepile medresorsko in interdisciplinarno sodelovanje. Opravljene so bile tudi raziskave in analize o pojavnosti nasilja v zasebni sferi in partnerskih odnosih, ki so pokazale, da narašča število primerov nasilja v družini, ki jih institucije zaznajo, prepoznajo in obravnavajo.

Področje preprečevanja nasilja v družini in zaščite žrtev je, zaradi pomembnosti, obravnavano v posebnem programskem dokumentu - Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini. Iz tega razloga ne bo celostno in obširno obravnavano v tej resoluciji, temveč bo parcialno vključeno v področja, kjer je to potrebno.

Edina do sedaj sprejeta resolucija na področju družinske politike v Sloveniji - Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v RS (1993) je postavila temelje družinske politike in je bila razvojno naravnana. Opredelila je temeljna načela, ki so bila izrazito sodobna, hkrati pa je določila cilje ter ukrepe za njihovo doseganje. Resolucija je bila v splošnem dobra in je še danes v določeni meri aktualna, vendar so bili cilji in ukrepi razmeroma splošni in široki, kar je značilnost prvih strateških dokumentov. Resolucija je bila v velikem obsegu realizirana, zato nova Resolucija o družinski politiki postavi nove cilje, ki odražajo prepoznane trenutne potrebe družin. Razlika med obema resolucijama je predvsem v tem, da je nova veliko bolj poglobljena, predstavi stanje na posameznem vsebinskem področju in je bolj konkretna pri ciljih ter ukrepih, hkrati pa določi kazalnike za njihovo spremljanje. Nova resolucija tako v splošnem temelji na prvem strateškem dokumentu na tem področju, pri tem pa ga pomembno nadgrajuje. Nadgradnja je vidna predvsem v večji vključitvi področja usklajevanja družinskega in poklicnega življenja, ki je iz vidika družinske politike izjemno pomembno. Koncept usklajevanja je tako vključen v praktično vse vsebinske sklope. Ena temeljnih in pomembnih razlik je tudi, da je družinska politika v okviru nove resolucije prepoznana kot samostojna politika in ne več kot del socialne politike. Je pa še vedno neločljivo povezana z drugimi politikami.

Raziskave kažejo, da imajo najbolj razvite družbe inkluzivno oziroma neizključevalno družinsko politiko, kar pomeni, da spoštuje oziroma naslavlja potrebe vseh tipov in oblik družin ter se osredotoča na pozitivne, družinam prijazne ukrepe oziroma ukrepe za lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja. Prav te družbe imajo tudi visoko stopnjo zadovoljstva z življenjem, prav tako tudi visoko stopnjo rodnosti. To, kljub rezultatom raziskav, kaže na določeno stopnjo korelacije med tipom družinske politike in stopnjo rodnosti. Družinska politika Republike Slovenije mora še naprej temeljiti na vključevalnem pristopu in zasledovati cilj zviševanja kakovosti življenja družin ter zagotavljati zaščito in varstvo družin, še posebej otrok.

3. Temeljna prednostna področja ter cilji, ukrepi in kazalniki

Družinska politika se dotika številnih področij ter posega v polje mnogih resorjev. V okviru resolucije bodo obravnavana vsa relevantna področja. Predstavljeno bo splošno stanje na posamičnem področju, nato bodo opredeljeni cilji, ukrepi, kazalniki in nosilci. S kazalniki se bo spremljalo izvajanje posameznih ukrepov za doseganje opredeljenih ciljev na področju družinske politike v obdobju izvajanja resolucije od 2018 do 2028.

Kljub specifičnosti vsakega področja, je možno opredeliti tudi splošne cilje, ukrepe in kazalnike, ki veljajo za vsa obravnavana področja. Pomemben del načrtovanja politik in oblikovanja ukrepov predstavljajo analize in raziskave, ki so podprte z znanstvenimi pristopi in metodami. Raziskave in sondaže področja je potrebno izvajati pred samim načrtovanjem ukrepov, hkrati je izjemno pomembno njihovo redno izvajanje. S kontinuiranim izvajanjem namreč zagotovimo redno spremljanje področja, ki nam omogoča pravočasno zaznavanje sprememb in takojšen odziv nanje (v obliki novih ukrepov). Bistvenega pomena je tudi ozaveščanje ter informiranje splošne in strokovne javnosti o stanju, ukrepih in spremembah na posameznih področjih vezanih na družinsko problematiko ter vključevanje strokovne javnosti v pripravo zakonodaje, strateških dokumentov, ukrepov, smernic ipd.

Cilji

- stabilnost in trajnost ukrepov družinske politike,
- kontinuirano spremljanje posameznih strokovnih področjih, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- dvigniti stopnjo ozaveščanja ter informiranja splošne in strokovne javnosti o stanju, ukrepih in spremembah na posameznih področjih vezanih na družinsko problematiko,
- povečati vključenost strokovne javnosti v pripravo zakonov, strateških dokumentov, ukrepov, smernic ipd. na področju družinske problematike.

Ukrepi

- ohranjanje in krepitev dosežene stopnje pravic vezanih na družinsko področje,
- redne znanstvene raziskave in analize na posameznih strokovnih področjih, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- redno ozaveščanje ter informiranje splošne in strokovne javnosti o stanju, ukrepih in spremembah na posameznih področjih vezanih na družinsko problematiko,
- strokovni posveti vezani na posamezno področje družinske problematike ter delovna srečanja s strokovnjaki in strokovnjakinjami.

Kazalniki

- pregled sprememb zakonodaje na področju družinske politike,
- število znanstvenih raziskav in analiz na posameznih strokovnih področjih, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- število izvedenih ozaveščevalnih kampanj s področja družinske problematike,
- število javnih obvestil s področja, ki se veže na družinsko problematiko,

- število obvestil strokovni javnosti o stanju, ukrepih in spremembah na področju vezanem na družinsko problematiko,
- število izvedenih strokovnih posvetov in delovnih srečanj s strokovnjaki in strokovnjakinjami na področju družinske problematike.

Nosilci

Vsa ministrstva, raziskovalne institucije, visokošolski zavodi, lokalne skupnosti.

3.1 Programi v podporo družini

Družina je temeljna družbena institucija in predstavlja ključno komponento družinske politike. Pomembna naloga države je, da ustvarja pogoje za doseganje visoke ravni kakovosti življenja družin in posameznikov, zagotavlja socialno vključenost, varstvo in zaščito ter na ta način ustvarja možnost zdravega razvoja vseh družinskih članov. Za bolj učinkovito doseganja teh ciljev, je država razvila model programov v podporo družini, ki se osredotočajo na različne oblike pomoči družinam in na določen način predstavljajo dopolnitev drugih programov in storitev, kot so recimo socialno varstveni programi in storitve. Programi v podporo družini se od socialnovarstvenih programov razlikujejo po svoji usmerjenosti v družino, ki je v sodobni družbi izpostavljena vedno večjim pritiskom, pričakovanjem in tveganjem, zaradi česar potrebuje različne oblike podpore. Gre za kakovostne in široko dostopne programe, ki temeljijo na sodobnih konceptih podpore in (samo)pomoči, prispevajo k zmanjševanju neenakosti v družbi ter večji socialni vključenosti družin in posameznikov, krepijo položaj ranljivih družin ipd. Programi so prednostno namenjeni otrokom, mladostnikom ter njihovim družinam in pozitivno vplivajo na dvig kakovosti življenja tako posameznika kot družbe. V veliki meri so usmerjeni v preventive aktivnosti in programe.

Programi v podporo družini so eksplicitno opredeljeni v Družinskem zakoniku, in so v vsebinskem smislu namenjeni pripravam na starševstvo, spodbujanju pozitivnega starševstva in krepitvi starševskih kompetenc, izboljšanju komunikacije in odnosov v družini, ustvarjalnemu in aktivnemu preživljanju prostega časa otrok in družin, lažjemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja, psihosocialni pomoči otrokom in staršem ter drugim vsebinam za izboljšanje kakovosti družinskega življenja. Financiranje programov se zagotavlja na podlagi javnih razpisov, in sicer za največ pet let.

Cilji

- Velika raznovrstnost in obseg programov v podporo družini,
- najmanj 80 % sofinanciranja programov v podporo družini iz proračuna RS,
- prilagojene vsebine programov v podporo družini glede na prepoznane potrebe,
- spodbujanje kakovostnega skupnega preživljanja prostega časa družin,
- izboljšanje informiranosti na področju družin ter vpeljava različnih ugodnosti za družine,

- zmanjševanje neenakosti pri dostopu do vsebin in programov v podporo družini,
- vzpostavitev medsebojnega sodelovanja različnih resorjev, ki izvajajo sorodne vsebine in programe.

Stanje

MDDSZ je že pred več kot desetletjem pričelo razvijati koncept programov v podporo družini, pri čemer ga je dokončno oblikovalo leta 2013. Ti programi, ki pomembno dopolnjujejo sorodne programe, katere izvajajo na drugih resorjih, prav tako tudi socialnovarstvene storitve in programe ter pozitivno vplivajo na dvig kakovosti življenja družine, so se začeli izvajati leta 2014. Programi v podporo družini so sicer razmeroma široki, vendar je poudarek predvsem na pozitivnem starševstvu in kakovostnem preživljanju prostega časa družin. Pozitivno starševstvo temelji na ideji spoštovanja otrokovih pravic in zagotavljanju varnega okolja, kar hkrati pomeni odsotnost kakršnihkoli oblik nasilja (kot vzgojne metode). Kot takšno vključuje zagotavljanje največje zaščite in koristi otroka, kar pomeni ustrezno skrb za otroka, opolnomočenje otroka, usmerjanje otroka ter obravnavo otroka kot posameznika s pripadajočimi pravicami. Pozitivnega starševstva ne razumemo v okviru permisivne vzgoje, temveč temelji na zdravem postavljanju meja, ki jih otrok potrebuje, da lahko v polnosti razvije svoje potencialne (Svet Evrope). Pomemben je torej pristen stik z otrokom, upoštevanje njegovih potreb in želja ter kakovostno skupno preživljanje prostega časa. Naloga države je, da spodbuja in širi koncept pozitivnega starševstva, hkrati pa ustvarja pogoje zanj (kot je recimo ustrezno urejeno področje usklajevanja poklicnega in družinskega življenja). Programi v podporo družini ter družinska zakonodaja sledi tej ideji in je to področje razmeroma dobro urejeno. Si je pa nenehno potrebno prizadevati za razvoj, napredek in izboljšave.

V zadnjih letih se je razvoj programov v podporo družini usmeril predvsem na dva širša sklopa. V prvi sklop so umeščeni programi centrov za družine. Centri za družine predstavljajo osrednji prostor v lokalnem okolju in so namenjeni druženju ter zagotavljanju različnih potreb vseh oblik družin v različnih življenjskih obdobjih. Njihove vsebine prispevajo k lažjemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja, h krepitvi enakih možnosti žensk in moških ter nudijo informacije in znanja za kvalitetno življenje družin oziroma posameznih družinskih članov. Vključujejo tako neformalno druženje, vsebine za kakovostno preživljanje prostega časa otrok in družin, občasno dnevno in počitniško varstvo otrok kot tudi vsebine za krepitev starševskih kompetenc ter izboljšanje medosebnih odnosov in komunikacije v družini. Drugi sklop predstavljajo programi psihosocialne pomoči otrokom in staršem. Le-ti so usmerjeni v bolj individualni pristop in so namenjeni zmanjševanju čustvenih stisk, učenju družinskih članov učinkovite komunikacije in pozitivne navezanosti v družini, izboljšanju socialnih kompetenc otrok, izboljšanju sposobnosti obvladovanja čustev, gradnji pozitivne samopodobe. Zastavljeni so predvsem preventivno, npr. preventivno učenje reševanja raznovrstnih problemov, preventivno zmanjševanje vedenjskih in čustvenih težav ipd. Pri programih v podporo družini je izjemno pomembna njihova dostopnost, kar pomeni, da je potrebno zagotoviti brezplačen dostop do vsebin in enakomerno razpršenost programov po Sloveniji. Do sedaj so vse izvedbe programov v podporo družini zagotavljale brezplačen dostop, mreža programov se postopno zgoščuje in lahko govorimo o razmeroma visoki stopnji pokritosti Slovenije s tovrstnimi programi.

Programi v podporo družini se delno ali v celoti financirajo na podlagi javnih razpisov za obdobje največ pet let. V letu 2017 tako MDDSZ sofinancira 11 programov vsebin centrov za družine in 23 programov psihosocialne pomoči. Poudariti velja, da se je višina sredstev za sofinanciranje programov v podporo družini v letu 2017 celo nekoliko povečala, načrtovano pa je še dodatno zvišanje sredstev v prihodnjih letih. Zaradi izjemnega

pomena tovrstnih programov je bistveno, da jih država nenehno razvija, zagotavlja njihovo dostopnost, odprtost in pestrost ter za njih namenja še več sredstev.

Z namenom naslavljanja številnih potreb družin je MDDSZ tudi pristopil k izvajanju Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014-2020, v okviru katerega je pripravilo Javni razpis za sofinanciranje projektov večgeneracijskih centrov. Cilj javnega razpisa je bil vzpostaviti mrežo 15 večgeneracijskih centrov, ki bi izvajali petletne preventivne programe namenjene socialnemu vključevanju ranljivih družbenih skupin ter preprečevanju zdrsa v socialno izključenost in revščino. Izbrani projekti, ki se bodo izvajali od leta 2017 do leta 2021, so enakomerno geografsko razpršeni po Sloveniji in na ta način omogočajo široko dostopnost do preventivnih programov. Sredstva za financiranje projektov se zagotavljajo v okviru proračuna Republike Slovenije, delno pa jih zagotavlja Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Namen operativnih programov je financiranje projektov, ki se še niso izvajali in predstavljajo novost v slovenskem prostoru. Tovrstni, na nek način eksperimentalni, programi predstavljajo najboljše izhodišče za prepoznavo potreb družin in posameznikov. Po izteku projektov bo evalvacija pokazala, katere vsebine znotraj paketa programov so družine in posamezniki prepoznali kot najbolj pomembne in potrebne. Te ugotovitve in rezultati bodo predstavljali dobro osnovo za oblikovanje in razpis novih programov. Programi se že sedaj izvajajo v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, zato tudi v prihodnosti vidimo lokalne skupnosti kot pomembnega partnerja pri izvajanju različnih programov v podporo družini. Dodana vrednost participacije lokalnih skupnosti je dobro poznavanje potreb lokalnega prebivalstva, kar posledično pomeni pravočasno zaznavanje različnih stisk in težav ter prilagajanje programov konkretnim potrebam. Za uspešnost programov v podporo družini je namreč nujno potreben uvid v potrebe družin in populacije nasploh ter ohranjanje fleksibilnosti programov, ki so sposobni spremeniti fokus glede na spremembe v družbi.

Izjemno pomembno je, da država prepozna potrebe in pripraviti takšne programe, ki bodo v največji možni meri odgovarjali nanje. Da bi ugotovili, katere so tiste potrebe, ki so najbolj izrazite in jih v okviru programov naslovili, je MDDSZ v letu 2016 naročilo raziskavo, ki je vključevala poglavje o potrebah družin (Stališča Slovencev o družinski problematiki in potrebah družin, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij). Raziskava je potrdila, da potrebe družin niso homogene, temveč obstaja široka paleta potreb. Katera od potreb prihaja bolj do izraza, je odvisno od starosti, družinske situacije, kraja bivanja idr. Iz tega razloga je MDDSZ v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje projektov večgeneracijskih centrov razpisal razmeroma širok nabor vsebin, prijavitelji pa so izbrali le tiste, za katere so prepoznali potrebo v lokalnem okolju.

Opažamo, da so družine premalo informirane o svojih pravicah in da ne poznajo storitev, aktivnosti in programov, ki jih imajo na voljo, zato bi bilo potrebno povečati informiranost o tem. Prav tako bi bilo smiselno družinam zagotoviti enotnejšo obravnavo in ugodnosti pri dostopu do blaga in storitev, kar bi lahko naredili z uvedbo družinske kartice. S to kartico bi družine imele prosti vstop na različne dogodke, povezane s kakovostnim preživljanjem prostega časa, hkrati pa bi imele tudi popuste pri nakupu različnih družinskih potrebščin in potrebščin za otroke.

Ukrepi

- Glede na prepoznane potrebe družin in njihovih družinskih članov oblikovati nabor vsebin in ukrepov ter redno pripravljati javne razpise za sofinanciranje programov, ki bodo odgovarjali na te potrebe,
- znatno povečati višino sredstev za sofinanciranje programov v podporo družini,

- ohranjati brezplačen dostop uporabnikov do programov v podporo družini,
- redno izvajati evalvacijo programov v podporo družini, večgeneracijskih centrov in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko in se sofinancirajo iz drugih sredstev,
- v kolikor projekti večgeneracijskih centrov po zaključku izkažejo dobre rezultate in učinke, zagotoviti nadaljevanje sofinanciranja projektov s temi vsebinami,
- večje sodelovanje lokalnih skupnosti pri izvajanju projektov in programov v podporo družini in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- povečanje deleža sofinanciranja lokalnih skupnosti pri izvajanju programov v podporo družini in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- sistemska uvedba znanstveno dokazano učinkovitih programov in metod za soočanje z zahtevnejšimi vedenjskimi odkloni pri otrocih, ki bi jih pri delu s straši in otroki uporabljali centri za socialno delo, šole in zdravstvene ustanove,
- spodbujanje in promoviranje koncepta »pozitivnega starševstva«,
- vzpostavitev in krepitev storitev počitniškega varstva za otroke prve triade osnovne šole ter drugega občasnega varstva otrok (z namenom lažjega usklajevanja družinskega in poklicnega življenja),
- razširiti mrežo programov v podporo družini, da bo enako dostopna vsem uporabnikom in uporabnicam,
- redno medsebojno sodelovanje različnih resorjev, ki izvajajo sorodne vsebine in programe,
- vzpostavitev in krepitev podpornih storitev za osnovnošolske otroke v času šolskih počitnic,
- uvedba mobilne aplikacije v okviru katere bi bile na voljo vse relevantne informacije o pravicah družin in otrok, programih v podporo družini in drugih sorodnih programih,
- uvedba družinske kartice.

Kazalniki

- Metode/načini prepoznavanja potreb družin in njihovih družinskih članov in članic ter število javnih razpisov,
- delež povečanja višine sredstev za sofinanciranje programov v podporo družini,
- brezplačen dostop uporabnikov do programov v podporo družini,

- število evalvacij programov v podporo družini, večgeneracijskih centrov in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- rezultati in učinki projektov večgeneracijskih centrov ter število sofinanciranih večgeneracijskih centrov po letu 2021,
- število vključenih lokalnih skupnosti pri izvajanju projektov in programov v podporo družini in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- delež povečanja višine sofinanciranja lokalnih skupnosti pri izvajanju projektov in programov v podporo družini in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- število programov in metod za soočanje z zahtevnejšimi vedenjskimi odkloni pri otrocih,
- načini promocij koncepta »pozitivnega starševstva«,
- število sklopov dejavnosti in projektov počitniškega varstva za otroke prve triade osnovne šole ter drugih oblik občasnega varstva otrok,
- število ter razpršenost podprtih centrov za družine, večgeneracijskih centrov in drugih programov, ki se vežejo na družinsko problematiko,
- število delovnih srečanj različnih resorjev, ki izvajajo sorodne vsebine in programe,
- število in oblike podpornih storitev za osnovnošolske otroke v času šolskih počitnic,
- vzpostavljena in delujoča mobilna aplikacija z relevantnimi informacijami o pravicah družin in otrok, programih v podporo družini in drugih sorodnih programih,
- delujoč sistem družinske kartice.

Nosilci

MDDSZ, MIZŠ, MZ.

Sodelujoči organi

Lokalne skupnosti.

3.2 Starševsko varstvo in družinski prejemki

Kot je v tem dokumentu že bilo omenjeno, je naloga države, da ustvari ustrezne pogoje za odločanje za družino in za doseganje visoke ravni kakovosti življenja družin ter da zagotavlja varstvo in zaščito vseh družinskih članov (še posebej otrok). V določeni meri

država to počne s prispevanjem k stroškom za preživljanje, skrbjo in varstvom otrok ter podeljevanjem posebnih pravic zaradi starševstva. Namen teh pravic in neposredne finančne podpore družinam je omogočiti staršem in otrokom kakovostno starševstvo oziroma otroštvo, zagotoviti družinam čim bolj ustrezne pogoje za življenje, lajšati usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti ter izboljšati življenjske pogoje socialno šibkejših družin, družin z več otroki ter družin z otroki s posebnimi potrebami.

Področje starševskega varstva in družinskih prejemkov ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki je bil sprejet v letu 2014. Zakon je prinesel novosti predvsem na področju sistema ureditve dopustov ob rojstvu otroka. Največja sprememba je bila postopno povečevanje plačanega očetovskega dopusta.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, družinske prejemke, pogoje in postopek za uveljavljanje posameznih pravic idr. V zakonu so posebej opredeljene sledeče pravice in prejemki: pravica do dopusta in nadomestila (materinskega, očetovskega, starševskega), pravica do krajšega delovnega časa, pravica do plačila prispevkov v primeru štirih ali več otrok, pravica do nadomestila v času odmora za dojenje, starševski dodatek, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka, delno plačilo za izgubljen dohodek in davčne olajšave za vzdrževanega družinskega člana.

Vsaka pravica in prejemek je specifičen in je namenjen ureditvi posebne življenjske situacije ali predstavlja obliko pomoči družini. Glede na trajanje pravice smo le-te združili v dve večji skupini, in sicer:

- a) pravice in prejemki, vezani na rojstvo in zgodnja leta otrokovega življenja,
- b) pravice in prejemki, vezani na preživljanje, skrb in varstvo otrok.

Znotraj teh dveh sklopov so tako pravice kot tudi prejemki v vsebinskem smislu samostojno obravnavani. Ker se cilji, ukrepi in kazalniki prepletajo, so le-ti združeni v okviru vsakega od dveh sklopov. Kljub temu je za področje starševskega varstva in družinskih prejemkov možno opredeliti tudi splošne cilje, ki veljajo za vse v tem poglavju navedene pravice in prejemke.

Cilji

- univerzalnost pravic in prejemkov (tistih, kjer je to smiselno in mogoče),
- namenska (ciljna) usmerjenost prejemkov,
- prožnost in poenostavitev izrabe pravic,
- izvzem pravic in prejemkov iz morebitnih varčevalnih ukrepov.

3.2.1 Pravice in prejemki, vezani na rojstvo in zgodnja leta otrokovega življenja

Cilji

- prožnejša izraba materinskega, očetovskega in starševskega dopusta,

- enakomernejša razdelitev starševskega dopusta med oba starša,
- pozitiven odnos delodajalcev do izrabe očetovskega in starševskega dopusta,
- varovanje zdravja mater ob rojstvu otroka,
- lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja,
- izboljšanje materialnega položaja družin ob rojstvu otroka,
- dodatna skrb za velike družine in družine z otrokom/otroki, ki potrebujejo posebno nego in varstvo.

Stanje

Pravice iz naslova starševskega varstva, še zlasti dopusti in krajši delovni čas pomembno prispevajo k odpravljanju razlik med ženskami in moškimi na trgu dela, saj omogočajo, da ženske po rojstvu otroka ostanejo aktivne na trgu dela. Prav tako spodbujajo enakovrednejše porazdelitve obveznosti varstva in nege otrok med ženskami in moškimi ter pomembno prispevajo k lažjemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja.

Dopust (materinski, očetovski in starševski) ter nadomestila

Materinski, očetovski in starševski dopust ter nadomestila so iz vidika usklajevanja poklicnega in družinskega življenja izjemno pomembne pravice. Slovenija ima to področje dobro urejeno.

Materinski dopust je namenjen pripravi na porod, negi in varstvu otroka takoj po porodu ter zaščiti materinega zdravja ob rojstvu otroka in po njem. Do njega so upravičene matere, in sicer v trajanju 105 dni v strnjenem nizu v obliki polne odsotnosti z dela, od tega je izraba 15 dni obvezna. Nastop materinskega dopusta je 28 dni pred predvidenim datumom poroda, razen v primeru predčasnega rojstva. Izjemoma ima pravico do materinskega dopusta oče, druga oseba oziroma stari starši. Materinsko nadomestilo znaša 100% osnove in je navzgor omejeno na 2,5-kratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji.

Očetovski dopust je namenjen očetom, da bi že v zgodnji dobi otroka sodeloval pri negi in varstvu. Do njega so upravičeni očetje, in sicer v trajanju 15 koledarskih dni (11 delovnih) z nadomestilom (do šestega meseca starosti otroka, izjemoma do 12 meseca) v obliki polne ali delne odsotnosti z dela, 15 koledarskih dni dopusta z nadomestilom (po poteku starševskega dopusta za tega otroka, najdalj do končnega prvega razreda osnovne šole). Do očetovskega dopusta so upravičene tudi druge osebe, ki dejansko negujejo in varujejo otroka po njegovem rojstvu (druga oseba ter materin zakonec ali zunajzakonski partner). Očetovsko nadomestilo znaša 90% osnove in je navzgor omejeno na 2,5-kratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji. V letu 2016 je prvih 15 dni očetovskega dopusta izrabilo 16.291 očetov (vir MDDSZ).

Starševski dopust je namenjen negi in varstvu otroka. Do njega so upravičene matere in očetje, in sicer v trajanju 130 dni za vsakega od staršev (skupaj 260 dni) v obliki polne ali delne odsotnosti z dela. Mati lahko na očeta prenese 100 dni starševskega dopusta, 30 dni pa je neprenosljivih in jih lahko izkoristi samo mati. Oče lahko praviloma izrabi največ 230 dni, izjemoma vseh 260 dni. Oče lahko prenese na mater 130 dni starševskega dopusta

(mati lahko izrabi vseh 260 dni). V primeru rojstva dvojčkov ali več otrok, nedonošenčka, otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, itd. se starševski dopust podaljša. Del starševskega dopusta v trajanju največ 75 dni starša lahko preneseta in izrabita do končnega prvega razreda osnovne šole otroka. Do starševskega dopusta so upravičeni tudi posvojitelji in osebe, ki jim je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve ter druga oseba oziroma stari starši otroka. Starševsko nadomestilo znaša 90% osnove in je navzgor omejeno na dvakratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.

Čas skupnega prejemanja starševskega nadomestila se je z zakonom iz leta 2014 povečal iz 380 dni v letu 2015 na (trenutno) 390 dni, v letu 2018 pa bo dosegel 395 dni, na račun ukinjanja neplačanega očetovskega dopusta in uvedbe dodatnih dni plačanega očetovskega dopusta.

Višina nadomestila se je v letu 2012 in 2013 spremenila. Materinsko nadomestilo še vedno znaša 100 % osnove, vendar je omejeno navzgor z dvakratnikom povprečne plače po ZUTPG, starševsko in očetovsko nadomestilo pa sta iz 100% znižana na 90% osnove oziroma ostajata v višini 100% v primeru, ko osnova ne presega minimalne plače. Enako kot materinsko nadomestilo sta tudi starševsko in očetovsko nadomestilo omejena navzgor. Povprečna višina nadomestila se giblje na ravni 72–73% povprečne plače, saj so prejemniki (večinoma ženske) mladi in na začetku poklicne kariere (Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji, IRSSV, Černak, 2016). V letih od 2005 do 2012 je delež izdatkov za nadomestila naraščal, kar je bil v veliki meri odraz povečevanja števila rojstev v Sloveniji. V letu 2013 se je delež izdatkov za nadomestila v primerjavi z letom 2012 znižal kar za 11 %. Znižanje izdatkov je bila predvsem posledica omejitve višine starševskega nadomestila v skladu z ZUJF. Od leta 2012 do danes so se izdatki za nadomestila rahlo znižali, kar je povezano tudi z nižanjem števila rojstev. V letu 2011 so izdatki za starševska nadomestila znašali približno 300 mio letno, v zadnjih dveh letih (2015, 2016) se gibljejo okrog 230 mio EUR letno (vir MDDSZ).

Število upravičencev do starševskega nadomestila je povezano s številom rojstev v tekočem letu, prav tako z deležem zaposlenih, samozaposlenih (zavarovancev za starševsko varstvo) med mladimi starši. Delež upravičencev do nadomestila je bolj ali manj nespremenljiv in v primerjavi z vsemi rojstvi znaša 88 % (Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji, IRSSV, Černak, 2016). V letu 2011 jih je bilo tako 22.782, v letu 2016 pa 20.064 (vir MDDSZ).

V Sloveniji beležimo relativno nizko stopnjo izrabe starševskega dopusta s strani očetov. Delež očetov, ki izrabijo starševski dopust je vsa leta približno enak, in sicer znaša med 6 % in 7 %. Raziskava z naslovom Stališča Slovencev o družinski problematiki in potrebah družin (Slovensko javno mnenje, 2016) je pokazala, da je največji delež vprašanih (21,9 %) izjavilo, da bi bilo najbolje, če bi si starša izrabo starševskega dopusta enakomerno razdelila (torej na način, da ga vsak izkoristi polovico). Pri tem ni nepomemben podatek, da se ta odstotek pri mladih še poveča. In sicer kar 35 % mladih (do 30 let) meni, da bi si starša morala starševski dopust enakomerno razdeliti. Ponovno se je potrdilo, da mlajši generaciji enakost med spoloma veliko pomeni in da meni, da je skrb za otroke naloga obeh staršev. Država to spodbuja, zato ponuja možnost enakomerne izrabe starševskega dopusta.

Izraba očetovskega dopusta v Sloveniji je relativno konstantna, in sicer okrog 80 % očetov izrabi prvih 15 dni dopusta (do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti). Razlogov, zakaj se nekateri očetje ne odločijo za izrabo očetovskega dopusta (predvsem nadaljnjih 15 dni očetovskega dopusta) in predvsem zakaj se večina očetov ne odloči za izrabo starševskega dopusta, je več. Eden izmed njih je slaba informiranost očetov v zvezi s pravicami ob rojstvu otroka, ki jim pripadajo. Drugi je nerazumevanje delodajalcev ter nadrejenih in sodelavcev za izrabo dopustov. Kaže se tudi nerazumevanje pomena in ciljev

očetovskega in starševskega dopusta s strani samih staršev. Ena od rešitev te problematike je zagotovo dvig stopnje ozaveščenosti in informiranosti tako staršev kot tudi delodajalcev. Raziskava Stališča Slovencev o družinski problematiki in potrebah družin (Slovensko javno mnenje, 2016) je pokazala, da bi očete najbolj spodbudilo k izrabi očetovskega dopusta, če bi delodajalci imeli več posluha za to. Posebno pozornost je potrebno nameniti očetom, ki se jim rodi več otrok hkrati. Pri starševskem dopustu se ob rojstvu več otrok hkrati starševski dopust podaljša, zato je smiselno sorazmerno podaljšati tudi očetovski dopust v takih primerih.

Krajši delovni čas

K lažjemu usklajevanju poklicnih in družinskih obveznosti pripomorejo tudi prožnejše oblike dela, med katere spada tudi pravica do krajšega delovnega časa. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemnikih določa, da ima eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti, pravico do dela s krajšim delovnim časom od polnega. V primeru, da neguje najmanj dva otroka, ima to pravico do končanega prvega razreda osnovne šole najmlajšega otroka, v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo. Pri tem je eno leto izrabe pravice do dela s krajšim delovnim časom od polnega neprenosljive za vsakega od staršev, razen določenih izjem.

V letu 2014 se je trajanje pravice podaljšalo do konca prvega razreda osnovne šole mlajšega otroka, v primeru ko starša varujeta in negujeta vsaj dva otroka. Dodan je bil pogoj neprenosljivosti enega leta za vsakega od staršev, da bi spodbudili tudi očete k izrabi te pravice. Tako število upravičencev kot tudi obseg sredstev za plačilo prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom vsa leta narašča. V letu 2011 je bilo 10.108 upravičencev in 11,5 mio EUR potrebnih sredstev, medtem ko je bilo v letu 2016 že 14.485 upravičencev in 17,2 mio EUR potrebnih sredstev (ker se prispevki plačujejo od sorazmernega dela minimalne plače, se z višanjem minimalne plače veča tudi obseg potrebnih sredstev in ni odvisen samo od števila upravičencev). Ker je plačilo prispevkov vezano na minimalno plačo, pri večjem delu upravičencev to pomeni plačilo prispevkov od nižje osnove, kot je njihova plača. Zaradi tega se lahko zgodi, da imajo nižjo odmerjeno pokojnino. Zaradi vpliva na privice iz pokojninskega zavarovanja, bi veljalo razmisliti, da se prispevki plačujejo od povprečne plače.

Potrebno je izpostaviti, da so ženske v Sloveniji, tako kot moški, večinoma zaposlene za polni delovni čas. Primerjalno gledano ima Slovenija med državami članicami EU eno najvišjih stopenj zaposlenosti žensk z otroki, njihov položaj pa je bolj izenačen s položajem moških. V zadnjem obdobju zaznavamo nov trend - porast deleža žensk, ki delajo s krajšim delovnim časom v obdobju, ko imajo majhne otroke. Izpostaviti velja, da ima koriščenje tovrstnega ukrepa, če ga opravljajo pretežno ženske, negativen vpliv na njihov položaj na trgu dela. Zaznavamo tudi trend rasti upravičencev samostojnih podjetnikov.

Nadomestilo v času odmora za dojenje

Materi, zaposleni za polni delovni čas pripada v času odmora za dojenje, na podlagi potrdila specialista pediatra, do devetega meseca starosti otroka, nadomestilo za eno uro dnevno, in sicer v višini sorazmernega dela minimalne plače iz ZUTPG. Materi, zaposleni za polni delovni čas zagotavlja država v času odmora za dojenje, na podlagi potrdila specialista pediatra, od devetega do 18. meseca starosti otroka, plačilo prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače iz ZUTPG.

Ta ukrep se v Sloveniji ni pokazal kot pomemben, saj ga koristi le malo upravičenk (na letni ravni manj kot 10). Razlog je najbrž v dolžini starševskega dopusta, ki ga v veliki večini koristijo matere.

Starševski dodatek

Starševski dodatek je namenjen materam (ali očetom po 77 dnevih od rojstva otroka), ki niso zavarovane za starševsko varstvo (študentke, nezaposlene) in znaša 252,04 EUR mesečno. Upravičenke in upravičenci so za čas trajanja pravice vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Upravičenka/upravičenec in otrok morata imeti stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in dejansko prebivati v RS. Pravica traja 365 dni, v primeru rojstva dvojčkov ali več otrok, nedonošenčka, otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, itd. se ta pravica podaljša. V zadnjih dveh letih je bilo letno upravičenih do starševskega dodatka približno 3.600 upravičenk in upravičencev, obseg potrebnih sredstev je znašal 10,5 mio EUR.

Pomoč ob rojstvu otroka

Pravica do pomoči ob rojstvu otroka je namenjena nakupu opreme za novorojenčka. Prejemek se izplača v enkratnem znesku, in sicer trenutno znaša 280,00 EUR. Pravico ima vsak otrok, katerega mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji (in dejansko živita v RS) in povprečni mesečni dohodek na osebo ne presega 64% neto povprečne plače (659,30 EUR) skladno z določili ZUPJS, ki se uporabljajo za odločanje o pravici do otroškega dodatka. Na podlagi ZUJF in novele ZSDP-1 iz leta 2015 se je pomoč ob rojstvu otroka omejila na družine, ki se uvrščajo do 6. dohodkovnega razreda. Število otrok, upravičenih do pomoči ob rojstvu otroka, se je v obdobju po sprejemu ZUJF-a znižalo za približno 30 % (največ jih je bilo v letu 2010, in sicer 21.792, najmanj pa v letu 2012, in sicer 15.108). Med leti 2013 in 2016 je število upravičenih otrok okrog 15.500, za kar država nameni okrog 4,4 mio EUR letno.

Pravica do pomoči ob rojstvu otroka mora čim prej ponovno postati univerzalna pravica. Za boljši učinek pravice, bi jo bilo treba preoblikovati, in sicer iz neposrednega denarnega nakazila v obliko dobropisa, ki bi ga bilo mogoče koristiti v izbranih trgovinah izključno za izdelke, namenjene otrokom. Tako bi zagotovili namensko porabo sredstev.

Ukrepi

- dvigniti starševsko in očetovsko nadomestilo na 100 % osnove,
- poenotenje in prožnejša izraba očetovskega dopusta,
- zagotoviti dodatnih 10 dni očetovskega dopusta v primeru rojstva več kot enega otroka hkrati,
- ozaveščanje delodajalcev o izrabi pravice do starševskega dopusta (zlasti za očete) in očetovskega dopusta,
- informiranje staršev, zlasti očetov o izrabi starševskega in očetovskega dopusta ter spodbujanje k večji izrabi,

- zvišati starostno mejo izrabe pravice do krajšega delovnega časa - v primeru, ko starša negujeta in varujeta najmanj tri otroke - na 10 let starosti najmlajšega otroka,
- plačilo prispevkov za krajši delovni čas od povprečne namesto od minimalne plače,
- zvišati višino starševskega dodatka vsaj na osnovni znesek minimalnega dohodka,
- zvišati višino starševskega dodatka za določene kategorije (dijakinje/dijake, študentke/študente in aktivne iskalke/iskalce zaposlitve) za dodatnih 30 %,
- zagotoviti pomoč ob rojstvu otroka za vse otroke,
- zagotoviti pomoč ob rojstvu otroka v obliki dobroimetja oziroma vavčerja za nakup potrebščin za otroke,
- zagotoviti možnost postopnega prehoda iz starševskega dopusta nazaj na delo - npr. podaljšanje starševskega dopusta v primeru izrabe pravice v delni odsotnosti.

Kazalniki

- spremembe področne zakonodaje,
- vrste izrabe očetovskega dopusta,
- število upravičencev po posameznih pravicah ter višina sredstev izplačanih za te pravice,
- delež očetov, ki koristijo starševski in očetovski dopust,
- število izvedenih ozaveščevalnih kampanj za delodajalce v zvezi z izrabo starševskega in očetovskega dopusta,
- število izvedenih ozaveščevalnih kampanj, ki spodbujajo k bolj enakomerni izrabi starševskega dopusta in večji izrabi očetovskega dopusta,
- število upravičencev do krajšega delovnega časa (tudi po spolu),
- število ur dela upravičencev do krajšega delovnega časa,
- upravičenci do pravice do dela s krajšim delovnim časom po zavarovalnih podlagah (zaposleni, samozaposleni idr.),
- višina starševskega dodatka.

Nosilci

MDDSZ, MZ.

3.2.2 Pravice in prejemki, vezani na preživljanje, skrb in varstvo otrok

Cilji

- S prispevanjem države k stroškom za preživljanje otrok izboljšati materialni položaj vseh družin, posebej prikrajšanih,
- posebna skrb za velike družine (staršem olajšati skrb za otroke in zagotoviti, da zaradi velike družine ne bodo prikrajšani),
- dodatna skrb za družine z otrokom/otroki, ki potrebujejo posebno nego in varstvo.

Stanje

Pravice do družinskih prejemkov staršem pomagajo pri preživljanju, vzgoji, izobraževanju ter skrbi za otroke. Namen različnih pravic je predvsem poskrbeti, da se družinam zaradi rojstva otroka ne poslabša materialni položaj. To je še posebej pomembno pri velikih družinah in družinah, ki skrbijo za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo.

Otroški dodatek

Otroški dodatek je dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka. Do njega ima pravico eden od staršev oziroma druga oseba za otroka s prijavljenim prebivališčem v Republiki Sloveniji, do 18. leta starosti otroka, če izpolnjuje tudi druge pogoje po zakonu, ki ureja družinske prejemke. Cenzus za upravičenost do otroškega dodatka je trenutno 64% neto povprečne plače v Republiki Sloveniji na osebo.

V letu 2012 so bile uvedene zakonske spremembe (ZUPJS, ZUJF), ki so nekoliko preoblikovale pravico do otroškega dodatka. Starostna meja upravičenosti do otroškega dodatka se je znižala iz 26 na 18 let, saj je se zvišala višina državne štipendije za otroke nad 18 let. Prav tako se je za ugotavljanje materialnega položaja začelo upoštevati poleg dohodkov tudi premoženje.

V obdobju od 2005 do 2011 je bila poraba sredstev za otroški dodatek razmeroma konstantna. Zaradi zakonskih sprememb se je delež izdatkov za otroški dodatke znižal, in sicer v letu 2012 za 15 %, v letu 2013 pa še za nadaljnjih 11%. V letih od 2012 do 2014, ko so se v celoti odrazile spremembe obeh zakonov, se je tako poraba sredstev za otroški dodatek v primerjavi z letom 2011 zmanjšala za več kot četrtno. Brez otroškega dodatka je ostalo 45.000 otrok, nadaljnjim 97.000 otrokom pa se je otroški dodatek znižal. Padanje izdatkov za otroški dodatek se je umirilo šele v letu 2015 in sedaj ponovno narašča.

Na tem področju bi bile potrebne spremembe, in sicer bi bilo smiselno ponovno uvesti upravičenost do otroškega dodatka za vse upravičence, ki jim je pravico ukinil ZUJF. Dodatno bi veljalo razmisliti o uvedbi vsaj minimalnega otroškega dodatka za vse otroke. Najnižji znesek bi znašal toliko kot je sedaj določena višina otroškega dodatka za otroka v 8. dohodkovnem razredu (19,88 EUR za 1. otroka, 27,50 EUR za drugega in 35,11 EUR za tretjega in nadaljnje). Za otroke v nižjih dohodkovnih razredih bi bila višina otroškega dodatka nespremenjena, tako da se dohodkovni položaj teh družin ne bi poslabšal. Učinek ukrepa bi bil, da bi vsaj minimalni otroški dodatek prejeli vsi otroci, medtem ko bi ohranili višji otroški dodatek za otroke iz družin v nižjih dohodkovnih razredih.

Uvesti je potrebno ukrepe, ki bodo zagotavljali, da se otroški dodatek dejansko porabi za zadovoljevanje potreb otrok oziroma se ga del nameni neposredno za plačevanje storitev in dobrin za otroke. Na primer, del zneska otroškega dodatka bi starši, ki presegajo 53 % neto povprečne plače na osebo (kar je cenzus za brezplačno malico) lahko prejeli v obliki subvencionirane malice za otroke v osnovni šoli ali v obliki plačila šole v naravi in drugih obveznih taborov.

Dodatek za veliko družino

Dodatek za veliko družino je letni prejemek, ki je namenjen družinam s tremi ali več otroki, ki so mlajši od 18 let oziroma dokler so jih starši dolžni preživljati v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja (največ 26 let).

Pravico do dodatka za veliko družino ima eden od staršev, pod pogojem, da ima eden od staršev in otroci skupno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in dejansko živijo v Republiki Sloveniji in izpolnjujejo premoženjski cenzus, ki znaša 64 % povprečnega mesečnega dohodka na družinskega člana oz. 659,30 EUR na družinskega člana. Pravico do tega dodatka ima tudi druga oseba, kadar trije ali več otrok iz iste družine živijo brez staršev.

Dodatek za družino s tremi otroki znaša 395,00 EUR, za družino s štirimi ali več otroki pa 480,00 EUR. Dodatek za veliko družino se izplača v enkratnem znesku.

Na podlagi ZUJF in novele ZSDP-1 iz leta 2015 se je pravica do dodatka za veliko družino omejila na družine, ki se uvrščajo do 6. dohodkovnega razreda. Do dodatka za veliko družino je bilo v letu 2011 (pred sprejemom ZUJF-a) upravičenih 30.193 družin, v letu 2013 je bilo teh 25.607, v letu 2016 pa 26.106 družin. Po letu 2013 se obseg potrebnih sredstev za izplačilo dodatka za veliko družino giblje okrog 10,5 mio EUR.

Da bi spodbudili odločanje za več otrok in družinam z več otroki nekoliko prispevali k stroškom za preživljanje, skrb in varstvo otrok, bi bilo treba dodatek za veliko družino zagotoviti vsem družinam s tremi otroki ali več.

Kakovostno skupno preživljanje prostega časa družin je izjemno pomembno. Ker je to pri velikih družinah nekoliko težje - finančni vidik, organizacija ipd., mora država to še posebej spodbujati in omogočati. Tako bo država velikim družinam omogočila prosti vstop v muzeje, galerije, gledališča ter druge kulturne objekte in na športne dogodke. Prav tako bo omogočila brezplačen prevoz na omenjene dogodke. To velja le čez vikende in v primeru, da se dogodka udeleži celotna družina.

Plačilo prispevkov v primeru štirih ali več otrok

Eden od staršev, ki zapusti trg dela zaradi nege in varstva štirih ali več otrok, s katerimi ima skupno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji ter je bil zavarovan za starševsko varstvo vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih ali je bil aktivni iskalec zaposlitve v skladu z zakonom, ki ureja trg dela, vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih, ima pravico do plačila prispevkov za socialno varnost do končanega prvega razreda osnovne šole najmlajšega otroka, v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo. Šteje se, da oseba neguje in varuje otroka, če ima roditeljsko pravico in otroka dejansko neguje in varuje. Če je otrok zaupan v varstvo in vzgojo enemu od staršev, se šteje, da drugi od staršev ne neguje in varuje otroka. Število upravičencev se v zadnjih nekaj letih giblje med 1350 in 1600, obseg potrebnih sredstev pa med 3,8 mio do 4,3 mio .

Subvencija vinjet

Pravica do pomoči pri nakupu vinjete za velike družine ni še nikjer zakonsko urejena. Leta 2013 je bil na področju cestninjenja osebnih vozil (vozila do 3.500 kg največje dovoljene mase) uveden nov cestninski razred, v katerega se uvrščajo vozila, katerih višina nad prvo osjo presega 1,30 metra. V to kategorijo vozil, na katera je potrebno za uporabo cestninskega omrežja namestiti vinjeto 2B, ki je dražja od vinjete za »klasična« osebna vozila, pa se uvrščajo tudi mnoga vozila, ki jih velike družine uporabljajo za zadovoljenje svojih osnovnih osebnih potreb. Da bi preprečili dodatno finančno obremenitev velikih družin in invalidov, je trenutno v veljavi začasna rešitev, na podlagi katere se upravičencem zagotavlja pomoč pri nakupu letne vinjete 2B v višini 110,00 EUR, pri čemer sredstva za pomoč zagotavlja družba DARS, d. d., v obliki donacij. Pravico je treba urediti v predpisu, ki ureja starševsko varstvo in družinske prejemke. Do nje pa mora biti upravičen eden od staršev, ki ima v lasti ali uporabi vozilo razvrščeno v nov cestninski razred 2B in je uveljavil pravico do 50 % znižanja letne dajatve za velike družine.

Subvencija plačila letne dajatve za uporabo vozil v cestnem prometu

Oprostitev plačila letne dajatve se lahko uveljavi za določena osebna vozila pod pogojem, da se vozila uporabljajo za prevoz otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki jih zdravstveni zavodi spremljajo kot rizične v razvoju.

Družinam z vsaj štirimi otroki pripada nižja letna dajatev za uporabo vozil v cestnem prometu v višini 50 % letne dajatve za eno vozilo, ki je v lasti družine, ki ima štiri ali več otrok ob izpolnjevanju določenih pogojev.

Delno plačilo za izgubljen dohodek

Delno plačilo za izgubljeni dohodek je osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev ali druga oseba, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka ali otroka z določeno boleznijo iz seznama hudih bolezni. Pravico lahko uveljavlja tudi eden od staršev, ki neguje in varuje dva ali več otrok z zmerno ali težjo motnjo v duševnem razvoju ali zmerno ali težjo gibalno oviranostjo.

Eden od staršev (mati ali oče otroka), v tem primeru prejema nadomestilo plače v višini 734,15 EUR bruto mesečno. Če dela s krajšim delovnim časom od polnega, mu pripada sorazmerni del delnega plačila za izgubljeni dohodek.

Eden od staršev je lahko upravičen do delnega plačila najdlje do dopolnjenega 18. leta starosti otroka. Pogoj za uveljavljanje te pravice je, da imata tako otrok kot starš stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in dejansko živita v Republiki Sloveniji. Pravica velja, do 18. leta starosti otroka oziroma največ dva meseca po smrti otroka.

Povračilo davka na motorna vozila za velike družine

Davek na motorna vozila se ne plačuje od vozil, ki so nabavljena za prevoz družin, ki imajo tri ali več otrok, in sicer od enega motornega vozila s pet ali več sedeži, ki ga največ enkrat v treh letih kupi eden od roditeljev v družini, ki ima tri ali več otrok, ki še niso dopolnili 18 let.

Davek na motorna vozila se prav tako ne plačuje od vozil, ki so nabavljena za prevoz invalidov, ki ga največ enkrat v petih letih kupijo invalidske organizacije in osebe, ki imajo voziško dovoljenje ali jim je potrebna pomoč drugih oseb, ki imajo voziško dovoljenje (med drugim otroci, ki potrebujejo posebno nego in varstvo).

Davčne olajšave za vzdrževanega družinskega člana (otroke)

Olajšava za otroke se staršem prizna za vsakega vzdrževanega otroka do dopolnjenega 18. leta starosti in otroka do 26. leta starosti, če neprekinjeno ali s prekinitvijo do enega leta nadaljuje šolanje na srednji, višji ali visoki stopnji in ni zaposlen ter ne opravlja dejavnosti in nima lastnih dohodkov za preživljanje ali so ti manjši od višine posebne olajšave za vsakega drugega družinskega člana. Davčna olajšava za prvega vzdrževanega otroka znaša 2.436,92 EUR, kar pomeni, da se za toliko zniža osnova za obračun dohodnine. Davčna olajšava za vzdrževane otroke nato progresivno narašča in znaša npr. za četrtega vzdrževanega otroka 6.187,85 EUR. Do dodatne olajšave so upravičeni starši za vzdrževanega otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo.

Dodatek za nego otroka

Dodatek za nego otroka je pravica, ki jo lahko uveljavlja eden od staršev ali druga oseba za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, če ima otrok stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in dejansko živi v Republiki Sloveniji. Do dodatka je upravičen, dokler trajajo razlogi oziroma do otrokovega 18. leta starosti, po 18. letu pa, če so ga starši dolžni preživljati v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja. Pravica do dodatka za nego se prizna na podlagi mnenja zdravniške komisije.

Dodatek za nego otroka je mesečni prejemek, ki znaša 100,00 EUR, za otroke s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno ovirane otroke ali otroke z določenimi boleznimi iz seznama hudih bolezni pa 200,00 EUR. Podrobneje kriterije za opredelitev otrok, ki potrebujejo posebno nego in varstvo določa Pravilnik o kriterijih za uveljavljanje pravic za otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo.

Število upravičenih otrok se ne spreminja bistveno in se v zadnjih petih letih giblje okrog 6000, obseg potrebnih sredstev pa okrog 8,5 mio EUR letno.

Ukrepi

- Zagotoviti vsaj minimalni otroški dodatek za vse otroke,
- zagotoviti, da se del zneska za otroški dodatek prejme v namenski obliki,
- zagotoviti pravico do dodatka za veliko družino za vse družine s tremi ali več otroki,
- (velikim) družinam ob določenih pogojih zagotoviti brezplačen vstop v javne muzeje, galerije, gledališča ter druge kulturne objekte in na športne dogodke oziroma prireditve ter jim hkrati zagotoviti brezplačen prevoz na te dogodke,
- sistemsko urediti subvencije letnih vinjet za vozila cestninskega razreda 2B (kombiji) za velike družine,

- zagotoviti, da se subvencija plačila letne dajatve za uporabo vozil v cestnem prometu za velike družine upošteva za vozila registrirana za vsaj 5 oseb,
- zvišati znesek delnega plačila za izgubljeni dohodek na znesek minimalne plače po predpisu, ki ureja minimalno plačo,
- zvišati starostno mejo izrabe pravice do plačila prispevkov v primeru štirih ali več otrok na 10 let starosti najmlajšega otroka.

Kazalniki

- spremembe področne zakonodaje,
- število upravičencev po posameznih pravicah ter višina sredstev izplačanih za te pravice.
- število brezplačnih vstopov za velike družine v muzeje, galerije, gledališča ter druge kulturne objekte in na športne dogodke oziroma prireditve ter brezplačnega prevoza na te dogodke,
- število in starost otrok, za katere eden od staršev koristi pravico plačila prispevkov v primeru štirih ali več otrok.

Nosilci

MDDSZ, MZI, MK, MZ, MIZŠ.

3.3 Nadomestno varstvo otrok

3.3.1 Rejništvo

Rejništvo je oblika družinsko pravnega varstva otrok, ki se izvaja z nego, vzgojo in oskrbovanjem v tuji družini; to pomeni pri osebah, ki niso otrokovi starši. Osnovno načelo instituta rejništva je zasledovanje načela največje koristi otroka, ki zaradi različnih razlogov krajši ali daljši čas ne more živeti v svoji matični družini. Pri rejništvu ne gre le za to, da otroku, ki iz različnih razlogov začasno ne more živeti pri svojih starših, preprosto najdemo nadomestno družino. Gre tudi za odgovornost, da najdemo otroku družino, kjer bo otrok pridobil pomembno družinsko izkušnjo, ki jo je težko dobiti drugje.

Cili

- Zagotavljanje zadostnega števila usposobljenih rejniških družin,
- skrb za usposobljenost rejnic in rejnikov in strokovnih delavcev na centrih za socialno delo,

- zagotavljanje primerne podpore rejnicam in rejnikom.

Stanje

Aprila 2017 je v Republiki Sloveniji začel veljati Družinski zakonik (v nadaljevanju: DZ), ki pa se bo začel uporabljati aprila 2019. Do začetka uporabe DZ se uporablja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju: ZZZDR), ki kot glavni pravni vir ureja področje rejništva kot posebno obliko varstva otrok, ki jim je potrebna oskrba in vzgoja pri osebah, ki niso njihovi starši. Bistvena razlika med DZ in ZZZDR je, da po ZZZDR o namestitvi otroka v rejništvo odloča center za socialno delo, po DZ pa bo odločanje preneseno na sodišče.

Samo izvajanje rejniške dejavnosti je predmet posebnega zakonskega urejanja v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (v nadaljevanju: ZIRD). Ta zakon ureja pogoje, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje te dejavnosti, način izvajanja rejniške dejavnosti, način in njeno financiranje ter nekatera druga vprašanja, povezana z izvajanjem rejniške dejavnosti. Na podlagi ZIRD je bil sprejet tudi Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti.

Izvajanje rejniške dejavnosti v Republiki Sloveniji je del institucionalnega varstva, določenega v Zakonu o socialnem varstvu (v nadaljevanju: ZSV), in sicer kot varstvo v drugi družini in se izvaja kot javna služba. Javna služba pomeni zagotavljanje nujnih dobrin in storitev, ki jih v javnem interesu nemoteno in trajno zagotavlja država.

Vsaka oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, mora pred začetkom izvajanja rejništva, pridobiti dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti. Po odločitvi, da se določenega otroka namesti v rejniško družino, je naloga centra za socialno delo, da med rejniki, ki imajo dovoljenje, izbere rejniško družino, ki ustreza potrebam otroka. Z izbranim rejnikom center sklene rejniško pogodbo, v kateri se natančneje opredeli rejniško razmerje s pravicami in obveznostmi pogodbenih strank. Čas namestitve otroka v rejniško družino je odvisen od potreb otroka po namestitvi. Po namestitvi otroka v rejništvo center za socialno delo, ki je pristojen za otroka (center otroka) oblikuje skupino, ki načrtuje in spremlja rejništvo za posameznega otroka – t.i. individualno projektno skupino (IPS), v okviru katere pripravi konkretni individualni načrt izvajanja rejništva, ki se po potrebi spreminja in prilagaja.

Z namestitvijo otroka v rejništvo ne prenehajo pravice in obveznosti staršev ali skrbnika, temveč ostanejo staršem ali skrbniku tiste pravice in obveznosti, ki so združljive z namenom rejništva, če zaradi varovanja otrokove koristi ni odločeno drugače.

Rejnik je dolžan skrbeti za celovito varstvo in vzgojo otroka, to pomeni, da mora otroku nuditi pomoč pri prilagajanju na novo okolje, otroka negovati, vzgajati, mu nuditi primerno nastanitev, prehrano, obleko in obutev ter šolske in osebne potrebščine, skrbeti za zdravje otroka, pridobivati informacije in sprejemati odločitve v zvezi z otrokovim vsakodnevnim življenjem, skrbeti za otrokov pravilen odnos do učenja in prevzgojitev delovnih navad, omogočati in spodbujati stike med otrokom in starši, razen v primeru, ko so staršem stiki omejeni ali prepovedani na podlagi odločbe pristojnega organa ipd.

V zadnjem koraku, po namestitvi otroka v rejništvo, si mora center za socialno delo prizadevati, da se odpravijo vzroki, zaradi katerih je bil otrok nameščen v rejništvo.

Da država otrokom, ki potrebujejo rejniško družino zagotovi varstvo, mora nenehno skrbeti za zagotavljanje zadostnega števila usposobljenih rejniških družin, hkrati mora intenzivno delati na pozitivni promociji rejništva. Pri tem imajo mediji zelo pomembno vlogo. V nasprotnem primeru obstaja bojazen, da se potencialni kandidati ne bodo več

odločali za vstop v sistem rejništva in bo država morala razmišljati o drugih oblikah institucionalnega varstva, kar pa ni trend sodobne socialne in družinske politike.

Podatki o rejnicah in rejnikih

Število rejnic in rejnikov	Skupaj	687
	Rejnic	607
	Rejnikov	80
Število rejnic in rejnikov, ki izvajajo rejniško dejavnost kot poklic	109	
Število rejnic in rejnikov, pri katerih so trenutno nameščeni otroci	556	
Število rejnic in rejnikov, pri katerih trenutno ni nameščenih otrok	131	
Število prostih mest pri rejnicah in rejnikih	150	

(Vir: MDDSZ, 2017, junij)

Podatki o otrocih/osebah v rejništvu

Število otrok/oseb v rejništvu	Skupaj	944
	ženski spol	494
	moški spol	450
Število otrok/oseb, nameščenih v družine, ki izvajajo rejniško dejavnost kot sorodniki	235	

(Vir: MDDSZ, 2017, junij)

Rejniki so za posameznega otroka upravičeni do mesečne rejnine, ki zajema oskrbnino in plačilo dela. Oskrbnino sestavljajo sredstva za materialne stroške za otroka in denarni prejemek v znesku otroškega dodatka. Sredstva za materialne stroške znašajo 291,27 EUR, denarni prejemek v znesku otroškega dodatka pa znaša 114,31 EUR. Oskrbnina tako znaša 405,58 EUR oziroma 291,27 EUR (starejši od 18 let). Drugi del rejnine je plačilo dela, katerega višina je 123,51 EUR. Skupno znaša osnovna mesečna rejnina za enega otroka 529,09 EUR oziroma 414,78 EUR (nad 18. let). Rejnica/rejnik, ki izvaja rejniško dejavnost kot poklic in ima v skladu z normativom v rejništvu tri otroke, mesečno prejme 1.587,27 EUR osnovne rejnine (brez zvišanj oziroma znižanj) za tri otroke, poleg tega ji/mu Republika Slovenija plačuje tudi prispevke za socialno varnost (podatki za junij 2017-363,2 EUR; od osnove 950,8 EUR). Plačilo dela rejnikom je bilo ob sprejemu ZIRD v letu

2002 določeno na 22.000 SIT za otroka. Izhodišče je bilo, da ima rejnica oziroma rejnik, ki izvaja rejniško dejavnost kot poklic (torej če izpolnjuje normativ in ima v oskrbi 3 otroke), zagotovljeno plačilo približno v višini neto minimalne plače. V kasnejših spremembah zakonodaje se je to razmerje porušilo, zato bi veljalo razmišljati o korekciji plačila tega dela rejnine.

V rejništvo se vse pogostejše nameščajo otroci in mladostniki z vse bolj kompleksnimi težavami, zato se je potrebno na spremembe sproti odzivati in okrepiti izvajalce rejniške dejavnosti v smislu raznolikega usposabljanja oziroma vsebin za katere se bodo odločali na podlagi konkretnih potreb ter dostopnosti strokovnih služb, še posebej v primeru nujnih situacij.

Glede na zahtevnost področja je potrebno okrepiti vse strokovne službe, ki se srečujejo s tovrstno problematiko.

V praksi zaznavamo problem namestitve in zaposlitve mladostnikov po zaključenem rejništvu. Za lažji prehod iz rejništva v neodvisnost bi bilo potrebno zagotoviti določene kapacitete za začasno namestitvev takih oseb v okviru obstoječe mreže oziroma infrastrukture.

Ukrepi

- Okrepiti pozitivno promocijo rejništva v širši javnosti,
- vsebine usposabljanj za rejnice in rejnike ves čas prilagajati dejanskim potrebam (tako na lokalni kot tudi na nacionalni ravni), prav tako prilagajati metode usposabljanj po meri uporabnika (npr. v obliki delavnic),
- okrepiti strokovni kader na centrih za socialno delo na področju rejništva,
- proučiti ustreznost obstoječih standardov in normativov na področju rejništva,
- zagotavljanje takojšnje podpore oziroma pomoči rejnicam in rejnikom v primeru nujnih situacij,
- preveriti primernost višine rejnine, predvsem iz vidika plačila dela rejnic in rejnikov v razmerju do minimalne plače,
- konkretne aktivnosti usmeriti v ureditev problematike izhodov iz rejništva po polnoletnosti predvsem za osebe, ki se ne šolajo in (še) nimajo zaposlitve / zagotovitev možnosti začasne nastanitve za primere, ko te osebe nimajo nobenih drugih možnosti namestitve v okviru obstoječih kapacitet (npr. stanovanjske skupine, ipd.).

Kazalniki

- dejavnosti/aktivnosti, povezane s pozitivno promocijo rejništva s strani različnih akterjev (ministrstvo, centri za socialno delo, rejnice in rejniki, nevladne organizacije, osebe z izkušnjo rejništva ipd.),
- število in nabor vsebin ter metod usposabljanj za rejnice in rejnike,

- število novih strokovnih delavcev in delavk za področje rejništva na centrih za socialno delo,
- mnenje o ustreznosti obstoječih standardov in normativov na področju rejništva ter morebitna sprememba standardov in normativov,
- opredelitev takojšnje pomoči rejnicam in rejnikom v primeru nujnih situacij v dokumentih in število pomoči – interventne službe, dežurni telefon,
- mnenje o primernosti višine rejnine ter morebitna sprememba višina rejnine oziroma plačila dela kot dela rejnine (sprememba ZIRD),
- navedba aktivnosti na področju problematike izhodov iz rejništva po polnoletnosti predvsem za osebe, ki se ne šolajo in (še) nimajo zaposlitve ter število kapacitet za začasne nastanitve za primere oseb, ki so zaključile rejništvo in nimajo nobenih drugih možnosti namestitve.

Nosilci

MDDSZ, CSD

Sodelujoči organi

FSD, IRSSV, nevladne organizacije (npr. Rejniško društvo Slovenije), Skupnost CSD.

3.3.2 Posvojitev

Posvojitev je ena najbolj znanih in uveljavljenih oblik socialnega starševstva. Družbena vloga, cilji in vsebina te oblike varstva otrok so se skozi čas razvijali in spreminjali. V sodobnih družbah posvojitev v središče postavlja otroka, ki potrebuje primerno družinsko okolje, in je usmerjena predvsem v zagotavljanje varstva in vzgoje otroka. Slednje je opredeljeno že v Ustavi RS, ki določa, da otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države. Natančneje to področje ureja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, vendar bo le-ta prenehal veljati z uveljavitvijo Družinskega zakonika. Družinski zakonik na tem področju ne prinaša bistvenih konceptualnih sprememb in določa, da je posvojitev posebna oblika varstva otrok, s katero nastane med posvojiteljico ali posvojiteljem in otrokom enako razmerje, kakor je med starši in njihovimi otroki.

Cilji

- zagotoviti otrokom, ki potrebujejo posvojitev, čim bolj primerne nadomestne starše,
 - okrepiti strokovno delo na področju posvojitve in s tem podpora kandidatom in kandidatkam za posvojitev,
- vzpostaviti enotnejšo prakso na področju posvojitve in izboljšati preglednost področja.

Stanje

V Republiki Sloveniji otroci uživajo posebno varstvo in skrb, kar izhaja že iz Ustave Republike Slovenije. Del tega posebnega varstva in skrbi je tudi pravna ureditev posvojitve. Enako kot pri rejništvu to področje ureja ZZZDR, vendar le do začetka uporabe DZ. Tako ZZZDR kot tudi DZ določata samo popolno posvojitve, s katero se otrok popolnoma izloči iz družine naravnih staršev ter preide v družino posvojitelja. Pri posvojitvi prenehajo pravice in dolžnosti otroka do njegovih staršev in do drugih sorodnikov ter pravice in dolžnosti staršev in sorodnikov do njega. Med otrokom in njegovimi potomci ter posvojiteljem in njegovimi sorodniki nastanejo enaka razmerja kot med sorodniki. Posvojitve se ne more razvezati, posvojitelji pa se v matični register vpišejo kot otrokovi starši.

Tako so posvojitelji (in osebe, ki jim je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve ter druga oseba oziroma stari starši otroka) upravičeni tudi do starševskega dopusta. Starševsko nadomestilo znaša 90 % osnove in je navzgor omejeno na dvakratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.

Bistvena razlika med DZ in ZZZDR je, da po ZZZDR o posvojitvi odloča center za socialno delo, po DZ pa bo odločanje preneseno na sodišče. Poleg tega DZ določneje ureja formalne pogoje za posvojitve otroka tako za posvojitelja kot za otroka. DZ uvaja dodaten zadržek za posvojitve, da posvojitelj ne more biti oseba, ki je bila pravnomočno obsojena zaradi naklepnega kaznivenga dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti ali zaradi kaznivenga dejanja zoper življenje in telo ali zoper spolno nedotakljivost, za katerega se storilec preganja na predlog, niti ne sme živeti z osebo, ki je bila pravnomočno obsojena za ta kazniva dejanja. Enaki zadržki veljajo tudi za izvajalce rejniške dejavnosti v določbah ZIRD. Glede privolitve otrokovih staršev v posvojitve DZ na novo določa, da je takšna privolitev mogoča šele po osmih tednih otrokove starosti. Posvojitve je v skladu z določbami ZZZDR mogoča po enem letu od izpolnitve pogoja na strani otroka, DZ pa je navedeni rok skrajšal na šest mesecev. S tem je še vedno zagotovljeno varstvo starševske skrbi in na drugi strani dana možnost otroku, da prej kot v enem letu pridobi učinkovito varstvo svojih pravic in koristi, kar posvojitve po svojem namenu tudi je. V podporo odločanju o posvojitvi otroka DZ določa oblikovanje zbirke podatkov z vpisom podatkov o kandidatih za posvojitve ter o otrocih, ki potrebujejo posvojitve, in sicer v anonimizirani obliki.

Pri posvojitvah je potrebno vedeti, da gre vedno za edinstveno situacijo, pri čemer mora biti osnovno vodilo, da se otroku iščejo najbolj primerni nadomestni starši (glede na njegove potrebe, starost, druge okoliščine) in ne obratno, zato je t.i. čakalna doba potencialnih posvojiteljev lahko zelo različna. Tudi vsi možni posvojitelji niso pripravljeni sprejeti vsakega otroka, kar je seveda njihova legitimna pravica.

Zaradi nesorazmerja med številom otrok in številom kandidatov za posvojitve je tudi v Sloveniji v zadnjih letih opazen trend vse pogostejšega odločanja za postopke posvojitve otrok iz tujine. Pri tem se pričakovanja kandidatov za posvojitve pogosto razlikujejo od dejanskih možnosti, zato je potrebno okrepiti njihovo informiranost.

Najpomembnejši mednarodni akt na področju meddržavnih posvojitve je Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (v nadaljevanju: Haaška konvencija), h kateri je leta 2002 pristopila tudi Republika Slovenija in ki vzpostavlja minimalne standarde na področju meddržavnih posvojitve. Kljub temu pa ostaja dejstvo, da se nekatere vodilne države, ki dajejo otroke v meddržavne posvojitve, Konvenciji še niso pridružile in da je približno polovica vseh meddržavnih posvojitve še vedno izvedenih izven okvira Konvencije. Poleg Haaške konvencije je bil leta 2007 med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije sklenjen bilateralni sporazum o meddržavnih posvojitvah.

Do uveljavitve DZ so v Sloveniji za odločanje o posvojitvah pristojni centri za socialno delo, ki so nosilci javnih pooblastil, kar pomeni, da v imenu države izvršujejo nekatere državne naloge. Postopek za posvojitve začne center za socialno delo po uradni dolžnosti ali na predlog bodočega posvojitelja. V postopku center za socialno delo ugotovi izpolnjenost zakonskih pogojev, oceni objektivne možnosti in primernost za posvojitve, motive za posvojitve, pričakovanja, osebnostne lastnosti. Poleg tega lahko tudi odloči, da se otroka za določen čas namesti v družino posvojitelja z namenom ugotovitve, ali se bosta posvojenec in posvojitelj lahko vživela v nov položaj ter ali je posvojitve za posvojenca koristna. Center za socialno delo na podlagi vseh ugotovitev v postopku lahko ugotovi, da niso izpolnjeni predpisani pogoji za posvojitve ali da posvojitve ne bi bila v otrokovo korist in z odločbo zavrne predlog za posvojitve ali ustavi postopek za posvojitve, če je tega začel po uradni dolžnosti. Če pa ugotovi, da so izpolnjeni pogoji za posvojitve in da je posvojitve v otrokovo korist, izda odločbo o posvojitvi.

Število vseh posvojitvev, število posvojitvev v RS in število posvojitvev iz tujine

Leto	Število vseh posvojitvev (RS in tujina)	Št. posvojitvev v RS (v oklepaju je število enostranskih posvojitvev*)	Št. posvojitvev iz tujine	Država, v kateri je bila posvojitve izvedena**
2005	32	29	3	Ruska federacija, Romunija
2006	39	24	15	Makedonija, Ruska federacija, Ukrajina, Črna gora, Srbija in Črna gora, ZDA
2007	24	21	3	Romunija, Ukrajina
2008	27	22 (10)	5	Ruska federacija, Makedonija, Hrvaška
2009	48	34 (12)	14	Ruska federacija, BiH, Črna gora, Ukrajina, Kitajska, Madagaskar
2010	47	26 (11)	21	Ruska federacija, Ukrajina, BiH, Makedonija, Srbija, Moldavija, Gvineja Bissau
2011	54	36 (17)	18	Ruska federacija, Ukrajina, Gana, Turčija, Gvineja Bissau, Madagaskar, Makedonija, Španija
2012	70	35 (18)	35	Ruska federacija, Gana, Ukrajina, Madagaskar, Bosna in Hercegovina, Etiopija, Gvineja Bissau, Kongo, Poljska, Srbija
2013	43	28 (19)	15	Ruska federacija, Bosna in Hercegovina, Gvineja Bissau, Avstrija, Gana, Kazahstan, Makedonija,
2014	45	31 (18)	14	Ruska federacija, Gvineja Bissau, Gana, Brazilija, Dominikanska Republika, Liberija, Nepal, Ukrajina
2015	39	24 (15)	15	Gana, Liberija, Ruska federacija, Makedonija

2016***	47	35	12	Gvineja Bissau, Nepal, Liberija, Češka, Gana, Makedonija, Ruska federacija
---------	----	----	----	--

*enostranske posvojitve so posvojitve, kjer zakonec ali zunajzakonski partner posvoji biološkega otroka svojega partnerja

** zaradi statistične zaščite število posvojitvev v posamezni državi ni objavljeno; najprej so napisane države, v katerih je bilo največ posvojitvev v posameznem letu

*** podatki MNZ

Vir: SURS, MNZ

Po trenutnih podatkih (junij 2017) iz informacijskega sistema za področje posvojitvev, je na centrih za socialno delo v Sloveniji skupno 557 vlog za posvojitve - od tega je 407 prosilcev že ocenjenih kot možni oziroma primerni posvojitelji, za ostalih 150 pa končno mnenje s strani centrov za socialno delo še ni bilo podano. V povprečju je letno med 30 in 40 novih vlog za posvojitvev otroka.

Področje posvojitvev je v Sloveniji sicer razmeroma dobro urejeno, prav tako je ustrezna zakonodaja, vendar praksa kaže, da bi bilo treba več delati na pripravi kandidat in kandidatov za posvojitelje, prav tako pa tudi strokovnih delavk in delavcev na centrih za socialno delo, ki pokrivajo to področje. Kaže se potreba po oblikovanju strokovnih smernic in vzpostavitvi enotne baze kandidat in kandidatov za posvojitelje ter otrok, ki potrebujejo posvojitvev.

Ukrepi

- Uvedba programov za priprave in podporo kandidatkam in kandidatom za posvojitelje,
- vzpostavitev enotne informacijske točke o posvojitvah, zlasti iz tujine,
- izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavk in delavcev na področju posvojitvev,
- priprava smernic za strokovno delo na področju posvojitvev,
- uvesti starševski dopust za posvojitelje otrok, ki so že končali prvi razred osnovne šole,
- vzpostaviti enotno evidenco kandidat in kandidatov za posvojitelje ter otrok, ki potrebujejo posvojitvev.

Kazalniki

- Sprejeti program za priprave in podporo kandidatkam in kandidatom za posvojitelje,
- vzpostavljena informacijska točka,
- število izobraževanj in usposabljanj strokovnih delavcev in delavk na področju posvojitvev,
- smernice za strokovno delo na področju posvojitvev,

- spremenjena zakonodaja na področju starševskega dopusta za posvojitelje otrok, ki so že končali prvi razred osnovne šole ter število upravičencev do starševskega dopusta za posvojitelje,
- vzpostavljen/dograjen informacijski sistem - enotna evidenca kandidatk in kandidatov za posvojitelje in otrok, ki potrebujejo posvojitve.

Nosilci

MDDSZ, CSD.

3.4 Socialno varstvo družine

Namen sistema socialnega varstva v Republiki Sloveniji je posameznikom in družinam omogočiti socialno varnost in socialno vključenost. Država tako mora zagotavljati razmere, ki bodo omogočale uresničevanje razvojnih možnosti za doseg takšne ravni kakovosti življenja posameznikov, družin in otrok, ki bo primerljiva z drugimi v okolju in bo ustrezala merilom človekovega dostojanstva. Kadar si posameznik ali družina zaradi različnih razlogov ne morejo sami zagotoviti socialne varnosti in blagostanja, so upravičeni do določenih pravic iz socialnega varstva. Nacionalni program socialnega varstva za obdobje 2013–2020 si za temeljni cilj postavlja na eni strani izboljšanje kakovosti življenja posameznikov in družin, na drugi strani pa povečanje družbene povezanosti (kohezije) ter socialne vključenosti vseh skupin prebivalstva. V okviru tega mora biti država še posebej pozorna na socialni položaj družin (posebej otrok), predvsem tistih iz nižjega in nižjega srednjega družbenega razreda. Dolgotrajna socialna izključenost in revščina družin lahko namreč pusti trajne posledice (tako posamezniku, družini kot tudi družbi) in se medgeneracijsko prenaša. Naloga države je, da skrbi za socialno varnost, zaščito in vključenost družin, posebej otrok, ter z različnimi mehanizmi preprečuje oziroma zmanjšuje tveganje revščine. Tukaj so posebej pomembne različne oblike socialne pomoči (storitve, programi, socialni transferji ipd.), ki morajo biti kakovostne, široko dostopne in raznolike. Tovrstne oblike pomoči (predvsem storitve) lahko pomembno prispevajo tudi k lažjemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja.

Sedanja organizacija CSD kaže na preveliko razdrobljenost centrov za socialno delo, na neprimerljivost centrov za socialno delo po velikosti, kar pri manjših centrih za socialno delo pomeni manjše možnosti timskega dela, interdisciplinarnega pristopa ter manj možnosti imenovanja nevtrálnih članov strokovnih komisij. Pri manjših centrih za socialno delo prihaja do pomanjkanja specialistov različnih strok, pri njih se nekateri postopki in javna pooblastila izvajajo redko in zaradi tega razloga pri nekaterih postopkih praksa ni povsem utečena. Obstajajo poznanstva med strokovnimi delavci in uporabniki v lokalnem okolju, prihaja do dvojnosti vloge strokovnega delavca v očeh uporabnikov, saj isti strokovni delavec odloča o ukrepu in hkrati nudi pomoč po izvedbi ukrepa.

MDDSZ je že začel s postopkom reorganizacije centrov za socialno delo, s katero se bodo omenjene slabosti zmanjšale. Spojitev več centrov za socialno delo v večji (območni) center za socialno delo, ki bo krajevno pristojen na območju celotne regije, bo omogočila kadrovske raznolikost in različne strokovne profile. Povečala se bo možnost delitve dela in specializacije pri redkih in zahtevnih postopkih, omogočeno bo timsko delo in delo v paru, interdisciplinarni

pristop, imenovanje nevtralnih članov komisij, večja možnost konzultacij, lažja bo tudi organizacija dela ter obravnava specializiranih ciljnih populacij v skupnosti. Reorganizacija bo omogočila tudi večji nabor različnega kadra, tako da ne bo prihajalo do podvojevanja vlog strokovnega delavca. Izboljšala se bo možnost konzultacij med različnimi profili strokovnih delavcev. Hkrati z reorganizacijo centrov za socialno delo poteka tudi postopek implementacije Družinskega zakonika, ki se bo začel uporabljati 15. 4. 2019. Ključna sprememba, ki jo prinesel na področju dela centrov za socialno delo, je prenos pristojnosti odločanja o ukrepih za zaščito koristi otrok iz centrov za socialno delo na okrožna sodišča. Svetovalna oziroma storitvena vloga strokovnih delavcev centrov za socialno delo bo tako ločena od vloge odločevalca o ukrepih, s katerimi se lahko poseže v družino.

Cilji

- Zagotoviti socialno varnost, zaščito in vključenost družin, posebej najbolj ranljivih,
- zagotoviti lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja,
- posodobiti sistem preživnin in dvigniti ozaveščenost na tem področju.

Stanje

Sistem socialnega varstva v Sloveniji zagotavlja različne oblike pomoči. Posamezniki in družine, ki se znajdejo v stiski tako lahko poiščejo pomoč v okviru javne službe (socialnovarstvenega zavoda) ali pa se vključijo v mrežo socialnovarstvenih programov, ki je razpršena po Sloveniji. Socialnovarstvene storitve so namenjene preprečevanju in odpravljanju osebnih stisk, nudenju oskrbe, varstva, vzgoje in usposabljanja. Javna služba tako obsega socialno preventivo, prvo socialno pomoč, osebno pomoč, pomoč družini za dom in na domu, institucionalno varstvo, družinskega pomočnika, vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji. Te storitve so iz vidika družinske problematike izjemno pomembne, saj vplivajo na kakovost življenja družin, zmanjšujejo tveganje revščine in socialne izključenosti, nekatere pa tudi prispevajo k boljšemu usklajevanju družinskega in poklicnega življenja. V okviru storitev so za družine še posebej pomembne: pomoč družini za dom, pomoč družini na domu in socialni servis.

Pomoč družini za dom obsega strokovno svetovanje in pomoč pri urejanju odnosov med družinskimi člani, strokovno svetovanje in pomoč pri skrbi za otroke in usposabljanje družine za opravljanje njihovih vsakdanjih nalog. Druga pomembna storitev, ki je lahko v pomoč družini, ki se znajde v stiski, je pomoč na domu in vsebuje socialno oskrbo na domu ter mobilno pomoč. Socialna oskrba na domu je socialnovarstvena storitev, ki se izvaja na domu in je namenjena tistim, ki se zaradi starosti ali hude invalidnosti ne morejo oskrbovati in negovati sami, njihovi svojci pa take oskrbe in nege ne zmorejo ali zanju nimajo možnosti. Gre za različne oblike organizirane praktične pomoči, s katerimi se upravičencem vsaj za določen čas nadomesti potrebo po institucionalnem varstvu v zavodu, v drugi družini ali v drugi organizirani obliki. Posebno obliko pomoči na domu je mobilna pomoč, ki je oblika strokovne pomoči, s katero se osebam z motnjami v duševnem in telesnem razvoju zagotavlja strokovna obravnava na domu. Odvisna je od potreb oseb, ki to storitev potrebujejo, usmerjena pa je tudi na njihove svojce. Namenjena je predvsem specialno pedagoški obravnavi, socialni in psihološki obravnavi ipd. Tretjo pomembno storitev za družino predstavlja socialni servis, ki obsega pomoč pri hišnih in drugih opravilih v primeru otrokovega rojstva, bolezni, v primeru nesreč ter v drugih primerih, ko je ta pomoč potrebna za vključitev osebe v vsakdanje življenje. Storitve se osredotoča predvsem na praktične

oblike pomoči, kot je prinašanje obrokov hrane, nakup živil ali drugih potrebščin, pranje in likanje perila ipd.

Vse navedene storitve pomembno prispevajo k dvigu kakovosti življenja družin in omogočajo lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja staršev ter tistih, ki skrbijo za osebo z invalidnostjo. Raziskave kažejo, da velik delež skrbstvenega dela v družini opravijo ženske. V Sloveniji beležimo relativno visoko stopnjo zaposlenosti žensk in moških in v EU-28 sodimo med države z nižjim deležem zaposlenih s krajšim delovnim časom, vendar pa ta delež pri ženskah narašča hitreje kakor pri moških. Hitreje narašča predvsem delež žensk, pri katerih je razlog za zaposlitev s krajšim delovnim časom skrb za otroka ali invalidnega odraslega – ta delež se je v dobrih desetih letih podvojil. Če želimo ohraniti visoko stopnjo vključenosti žensk na trg dela (s polnim delovnim časom), zmanjšati plačno in pokojninsko vrzel med moškimi in ženskami (del te vrzeli nastane namreč zaradi odsotnosti s trga dela zaradi skrbstvenih obveznosti) ter ohraniti ekonomsko neodvisnost žensk, moramo poskrbeti za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, kar pomeni, da je ob drugih ukrepih treba ponuditi tudi pestro izbiro kakovostnih storitev in programov, ki bodo nudili pomoč pri skrbi za otroke in osebe, ki niso zmožne skrbeti zase.

Zaposlitev s krajšim delovnim časom (delež v skupni zaposlenosti)

	2002		2008		2014	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske
Slovenija	4,3	7,6	6,2	10,4	6,8	13,7

Vir: Eurostat

Razlog za zaposlitev s krajšim delovnim časom je skrb za otroka ali invalidnega odraslega

	2006		2014	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske
Slovenija	:	6,6 (o)	4,4 (o)	13,6

: - ni podatka // (o) – manj zanesljiv podatek

Vir: Eurostat

Podatki kažejo, da je v Sloveniji slabih 10 % prebivalstva (2016, SURS) starejšega od 75 let. Zaradi staranja prebivalstva in daljšanja delovnega življenja se spreminjajo tudi potrebe po institucionalnem in drugem varstvu starejših in pomoči potrebnih odraslih. Po veljavni zakonodaji so občine dolžne zagotavljati mrežo javne službe za pomoč na domu, kar pomeni, da so organizirane različne oblike praktične pomoči na domu, s katerimi se nadomesti potreba po institucionalnem varstvu. V praksi to pomeni razbremenitev glede skrbi za prehrano starejše ali pomoči potrebne odrasle osebe, manj pa je možnosti za druge oblike pomoči (npr. občasni prevozi do zdravstvenih institucij, v trgovino itd). Medtem, ko je ponudba v večjih središčih večja (a zaradi komercialne naravnosti marsikomu finančno nedostopna), pa ruralna področja pogosto nimajo nabora potrebnih storitev. Za zaposlene s tovrstnimi skrbstvenimi obveznostmi je – zlasti kadar ne živijo v bližini pomoči potrebne odrasle osebe – usklajevanje teh potreb in poklicnih zahtev še toliko težje.

Način ureditve področja skrbi za starejše nedvomno vpliva na kakovost družinskega življenja in usklajevanje poklicnega ter družinskega življenja. Zato je zelo pomembno, da država ponuja dovolj raznolikih storitev, ki predstavljajo pomoč pri skrbi za starejše, hkrati pa ima na voljo različne oblike institucionalnega varstva, kot so domovi za starejše in oskrbovana stanovanja. Slednja so praviloma namenjena starejšim ljudem, ki se sami ne morejo več v celoti oskrbovati ali negovati, kljub temu pa lahko še vedno živijo razmeroma samostojno življenje z večjo ali manjšo pomočjo strokovnega osebja. To storitev

institucionalnega varstva bi bilo potrebno krepiti, saj tako domači kot tuji strokovnjaki prepoznajo številne pozitivne vplive na kakovost življenja ljudi. V kolikor pa starejši niso dovolj pri močeh za to obliko bivanja ali je ne želijo, je ključno, da država zagotovi dovolj kapacitet v domovih za starejše. Čakalna doba za domove seje sicer nekoliko skrajšala, vendar so še vedno potrebe večje od ponudbe.

Ker je to področje pomembno iz več vidikov in ker postajamo dolgoživa družba z vedno večjim številom starih ljudi, je potrebno področje celovito urediti, kar bo država storila s pripravo sistemskega zakona o dolgotrajni oskrbi.

V kolikor se družina ali posameznik znajde v stiski, vendar ne potrebuje zgoraj omenjenih oblik pomoči, se lahko vključi v socialnovarstvene programe. Le-ti so namenjeni preprečevanju in reševanju socialnih stisk ranljivih skupin prebivalstva, v posameznih primerih pa tudi vzdrževanju sprejemljivega socialnega stanja posameznikov ali družin, pri katerih ne moremo pričakovati rešitve težav. Predstavljajo dopolnitev socialnovarstvenim storitvam in ukrepom. Programi se izvajajo na podlagi pridobljene verifikacije in drugih pogojev, ki so razpisani v okviru javnega razpisa in se oblikujejo tako, da upoštevajo značilnosti in potrebe posamezne ciljne skupine ter izhajajo iz posebnosti okolja v katerem se izvajajo. Programi pokrivajo naslednja področja: preprečevanje nasilja, pomoč žrtvam nasilja in delo s povzročitelji nasilja; področje zasvojenosti; področje duševnega zdravja; pomoč brezdomcem; pomoč otrokom in mladoletnikom, prikrajšanim za primerno družinsko življenje, ter mladoletnikom s težavami v odraščanju; pomoč starejšim osebam, ki potrebujejo podporo v vsakodnevem življenju; podpora za neodvisno življenje invalidov; psihosocialna pomoč otrokom, odraslim in družinam; socialno vključevanje Romov; preprečevanje in odpravljanje socialnih stisk drugih ranljivih skupin.

Gre za pestro paleto programov, ki nudijo strokovno pomoč družinam, otrokom in mladostnikom oziroma mladostnicam, ki so prikrajšani za primerno družinsko življenje, imajo težave v odraščanju ali pa so se znašli v različnih stiskah. V okviru družinske politike so pomembni predvsem programi za otroke in mladostnike ter programi za preprečevanje nasilja.

V zadnjih letih so bili izvedeni številni ukrepi, ki prispevajo k izboljšanju celostne obravnave žrtev nasilja v družini ter projekti za širitev mreže kriznih centrov, materinskih domov in varnih hiš po Sloveniji. Število kapacitet za nastanitev žrtev nasilja v družini se povečuje. V skladu z Resolucijo o nacionalnem planu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 se načrtuje povečanje števila kriznih centrov za žrtve nasilja iz obstoječih 12, od katerih jih je deset namenjenih otrokom in mladoletnikom, dva pa odraslim žrtvam nasilja, na skupno 14, kjer bi se število kriznih centrov za odrasle žrtve nasilja povečalo na štiri. Na področju socialnovarstvenih programov je določeno, da mreža programov za preprečevanje nasilja, programov za pomoč žrtvam nasilja in programov za delo s povzročitelji nasilja vključuje preventivne programe, informacijske in svetovalne programe ter programe telefonskega svetovanja, programe koordinacije, podpore ter izvajanja pomoči in samopomoči, nastanitvene programe in terapevtske programe. Ciljni obseg javno verificiranih programov v resoluciji je 14 svetovalnic, en telefon za svetovanje, 15 skupin za samopomoč, deset materinskih domov s skupno 200 mesti, 18 varnih hiš s skupno 280 mesti in dva krizna centra za odrasle žrtve nasilja z otroki s skupno 40 mesti. Stanje kapacitet ob sprejemanju resolucije je bilo 11 svetovalnic, en telefon za svetovanje, 14 skupin za samopomoč, osem materinskih domov (165 mest), 16 varnih hiš (265 mest) in en krizni center za odrasle žrtve nasilja z otroki (16 mest). Ta problematika bo celostno obravnavana v posebnem starteškem dokumentu Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini.

Z vidika družinske politike je izjemnega pomena tudi mreža programov za otroke in mladostnike, ki so prikrajšani za primerno družinsko življenje ter mreža programov, namenjenih otrokom in mladostnikom s težavami v odraščanju. Gre za paleto programov, ki

vključujejo: preventivne programe, informacijske in svetovalne programe ter programe telefonskega svetovanja, programe koordinacije, podpore ter izvajanja pomoči in samopomoči, dnevne centre za svetovanje, podporo in samopomoč, terapevtske programe, nastanitvene programe (stanovanjske skupine in specializirane stanovanjske skupine s celovito celodnevno podporo), prehodne stanovanjske skupine za polnoletne mladostnike po izteku bivanja v rejniški družini ali zavodu. V ta sklop so vključeni tudi krizni centri za otroke in mladostnike, ki jih je v Sloveniji trenutno 10. Resolucija o nacionalnem planu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 načrtuje razširiti število dnevnih centrov za izvajanje preventivnih programov ter organizacijo in izvajanje pomoči, podpore in samopomoči, in sicer na 30 (v letu 2013 jih je bilo 20).

Za blagostanje otrok skrbijo predvsem njegovi starši ali skrbniki, če to umanjka vstopi država in otroku zagotovi zaščito in varstvo. Starši ali skrbniki so torej dolžni skrbeti za otroka in ga preživljati do polnoletnosti oziroma, če se otrok šola, najdlje do njegovega 26. leta starost. Kadar starši ne preživljajo otroka v svojem gospodinjstvu, morajo na mesečni ravni k njegovemu preživljanju prispevati preživnino. Višina preživnine se določa individualno, in sicer glede na potrebe otroka na eni strani in materialne ter pridobitne zmožnosti zavezanca na drugi strani. Preživnina torej mora biti primerna za zagotavljanje celostnega (telesnega in duševnega) razvoja otroka in mora zajemati stroške njegovih življenjskih potreb, zlasti stroške bivanja, hrane, oblačil, obutve, varstva, izobraževanja, vzgoje, oddiha, razvedrila in drugih posebnih potreb otroka. Če preživninski zavezanci ne plačujejo redno svojih preživninskih obveznosti (določenih s pravnomočno sodbo, začasno odredbo oziroma dogovorom pri centru za socialno delo) lahko upnik vloži na sodišče predlog za izvršbo. Kadar pa izvršba ni možna lahko vstopi država in preživninskemu upravičencu (otroku) zagotovi izplačilo nadomestila preživnine, hkrati pa od preživninskega zavezanca izterja preživninski dolg s katerim pokrije sredstva, ki so bila uporabljena za plačilo nadomestil preživnine. Pravica do izplačila nadomestila preživnine traja do dopolnjenega 15. leta starosti, oziroma do 18. leta starosti otroka, če ta ni v delovnem razmerju. To področje ureja Zakon o Javnem štipendijskem, razvojnem, invalidskem in preživninskem skladu Republike Slovenije, za zagotavljanje uveljavljanja pravice do nadomestila preživnine pa je zadolžen Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije.

Po zadnjih podatkih, ki jih vodi MDDSZ, je bilo v letu 2015 do prejemanja preživnine upravičenih 66.641 otrok, povprečna višina preživnin pa je znašala 132,33 EUR. V večini primerov (88 %) so bili zavezanci za plačilo očetje. Natančnih podatkov o neplačanih preživninah ni, saj nekateri upravičenci ne gredo v izvršbo in ne podajo zahteve za uveljavljanje pravice do nadomestila preživnine.

Na področju preživnin za otroke je država vzpostavila politiko, ki krepi oziroma spodbuja odgovorno in kakovostno starševstvo, hkrati pa predstavlja ustrezen mehanizem zaščite pravic in koristi otrok. Vendar praksa kaže, da se še vedno premalo staršev zaveda svoje odgovornosti pri preživljanju otrok, zato bi bilo smiselno uvesti več ozaveščanja na področju odgovornega starševstva. Neplačevanje preživnin in dopustno in predstavlja obliko ekonomskega nasilja, saj gre za neupravičeno neizpolnjevanje finančnih obveznosti do družinskega člana. Država bi morala bolj jasno zavzeti stališče do tovrstne oblike nasilja in vzpostaviti ničelno toleranco do neizpolnjevanja preživninskih obveznosti. Prav tako bi bilo treba preživninski sistem v določenem segmentu nadgraditi oziroma posodobiti. Smiselno bi bilo nadomestilo preživnin urediti na način, da bi se izterjala celotna določena preživnina in ne samo nadomestilo preživnine. Dobre prakse iz tujine kažejo, da je zelo pomembna podpora pri postopkih izterjave preživnin (Ureditev preživnin v mednarodni perspektivi: primerjalna analiza modelov preživnin v različnih sistemih blaginje, 2015), saj so postopki lahko za nekatere preživninske upravičence (oziroma njihove zakonite zastopnike) preveč kompleksni. Sedaj je sicer na voljo brezplačna pravna pomoč, vendar bi preživninskim

upravičencem bistveno olajšali, če bi vpeljali model izterjave preživnine v imenu preživninskega upravičenca (v kolikor bi za to zaprosil).

Študija, ki jo je v letu 2015 izvedel IRSSV (Ureditev preživnin v mednarodni perspektivi: primerjalna analiza modelov preživnin v različnih sistemih blaginje) je pokazala, da obstaja nepoenotena praksa dela centrov za socialno delo na področju urejanja preživnin, in sicer pri določanju višine preživnine, pri nujenju pomoči strankam, ki se odločijo za postopek za izvršbo, pri postopanju v primerih, ko otroci, upravičenci do preživnine, ne sporočajo sprememb povezanih s šolanjem itd. Za ureditev tega področja predlagajo oblikovanje smernic za delo CSD na področju urejanja preživnin in izdelavo orodja, ki bi omogočilo informativni izračun primerne višine preživnine.

Ukrepi

- Vzpostavitev in krepitev storitev za lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja staršev, ki imajo otroke s posebnimi potrebami,
- zagotovitev ustreznih storitev za odpravo ovir za vstop na trg dela za tiste, ki skrbijo za osebo s posebnimi potrebami,
- krepitev različnih storitev za pomoč starejšim, invalidnim in drugim pomoči potrebnim na domu,
- zagotovitev zadostnih kapacitet za varstvo odraslih (starejše, invalidne in pomoči potrebne osebe) skozi razvoj pluralnih oblik varstva,
- izterjava celotnega zneska dolgovane preživnine, tudi v imenu preživninskega upravičenca,
- ozaveščanje na področju odgovornega starševstva (v okvir katerega spada tudi plačevanje preživninskih obveznosti),
- priprava smernic za delo CSD na področju urejanja preživnin,
- priprava spletnega orodja za informativni izračun primerne višine preživnine.

Kazalniki

- Število dejavnosti in projektov za lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja staršev otrok s posebnimi potrebami.,
- število in dostopnost storitev za odpravo ovir za vstop na trg dela za tiste, ki skrbijo za osebo s posebnimi potrebami,
- razmerje med številom mest in potrebami po varstvu odraslih,
- število dejavnosti, projektov in storitev za pomoč starejšim, invalidnim in drugim pomoči potrebnim na domu.
- sprememba zakonodaje na področju urejanja preživnin,

- število ozaveščevalnih kampanj/aktivnosti na področju odgovornega starševstva,
- pripravljene smernice za delo CSD na področju urejanja preživetin,
- delujoče spletno orodje za informativni izračun primerne višine preživetine.

Nosilci

MDDSZ.

Sodelujoči organi

Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživetinski sklad Republike Slovenije, lokalne skupnosti, centri za socialno delo.

3.5. Trg dela in zaposlovanje

V Sloveniji področje trga dela ureja Zakon o urejanju trga dela, ki je podlaga za izvajanje storitev javne službe na področju zaposlovanja in ukrepov APZ. Osnovni namen APZ je posamezniku čim prej pomagati do zaposlitve. Skladno s tem Zakon o urejanju trga dela določa naslednje ukrepe APZ: usposabljanje in izobraževanje, nadomeščanje na delovnem mestu in delitev delovnega mesta, spodbude za zaposlovanje, kreiranje delovnih mest idr. Na podlagi zakona so sprejete tudi strateške usmeritve v obliki smernic APZ. Za aktualno obdobje 2016–2020 smernice poudarjajo ukrepe namenjene ciljni skupini mladih, starejših, dolgotrajno brezposelnih in tistih z nižjo izobrazbo.

Zadnja leta je svet in Slovenijo zaznamovala gospodarska kriza, ki je močno vplivala na trg dela. Posledice je bilo zaznati predvsem v upadu stopnje zaposlovanja oziroma dvigu stopnje brezposelnosti. Brezposelnost je narasla v vseh starostnih kategorijah, najbolj pa je prizadela mlade v starostnem obdobju do 30 let. Mladi so se že pred nastopom krize soočali z negotovostjo na področju zaposlovanja, ki se je kazala predvsem v prekarnih in začasnih oblikah zaposlitev (zaposlitve za določen čas, pogodbeno delo po podjemnih in avtorskih pogodbah ipd.). Ko se je temu pridružil še porast brezposelnosti, so se mladi znašli v nezavidljivem in težkem položaju. Po letu 2013 se je gospodarska situacija v državi nekoliko izboljšala, kar se je posledično kazalo v pozitivnih trendih pri kazalnikih splošne brezposelnosti in brezposelnosti mladih. Vendar pa sta obe stopnji še vedno višji kot pred krizo. Podobno je s stopnjo delovne aktivnosti, ki je, čeprav med višjimi v EU, podpovprečna med mladimi. Slednje delno sicer gre pripisati razmeroma dolgi vključenosti mladih v izobraževalni sistem. Vsi omenjeni dejavniki nedvomno vplivajo tako na materialni kot tudi socialni položaj mladih. Njihov položaj na trgu dela ima negativne posledice na možnosti osamosvajanja, načrtovanja življenja in oblikovanja družine ter posledično na materialni in socialni položaj njihovih družin (Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji, IRSSV, Trbanc, 2016).

Družinska politika je in bo tudi v prihodnje posebej pozorna na ukrepe, ki zadevajo mlade. Pomembno je, da država izvaja dve vrsti aktivnosti, in sicer APZ, ki v okviru različnih ukrepov intenzivno usmerja mlade na trg dela, hkrati pa poskuša z večjo regulacijo trga dela bolj usmerjati delodajalce ter nagrajevati ustvarjanje zaposlitev za nedoločen čas. Prvi vidik mladim prinaša ustrezne delovne izkušnje, jih hitro vključi na trg del, vendar jim ne zagotovi

trajnih zaposlitev, medtem ko drugi vidik prinaša kakovostne, varne in trajne zaposlitve za polni delovni čas. Dolgoročno varne zaposlitve namreč omogočajo mladim, da se odločijo za oblikovanje družine in zagotovijo materialno ter socialno varnost družin.

Na področju trga dela in zaposlovanja so se razvojne prioritete v preteklem obdobju osredotočale na zmanjšanje brezposelnosti in delovne neaktivnosti ter dvig stopnje zaposlenosti žensk in moških. Slovenija poskuša slediti ciljem Strategije EU za gospodarsko rast in delovna mesta Evropa 2020. Tako si je za cilj do leta 2020 postavila povečati stopnjo delovne aktivnosti na 75 % prebivalk in prebivalcev v starosti od 20 do 64 let (Nacionalni reformi program 2011–2012). Trenutno je stopnja zaposlenosti žensk 63,7 % in stopnja zaposlenosti moških 69,2 % (Eurostat, 2017).

Položaj posameznikov na trgu dela, njihov status in zaposlitev oziroma delo, ki ga opravljajo, pomembno vpliva na materialni položaj in življenjsko raven tako njih kot gospodinjstev oziroma družin, v katerih živijo. Podatki o stopnji tveganja revščine glede na zaposlitveni status oseb jasno kažejo na pomen zaposlitve za manjše tveganje revščine. Vendar pa pri tem, kako položaj posameznika na trgu dela vpliva na njegov socialni položaj in na socialni položaj njegove družine, še zdaleč ne gre le za dihotomijo zaposlitev – brezposelnost, temveč je zelo pomembna tudi vrsta zaposlitve, in sicer predvsem glede na stopnjo varnosti oziroma trajnosti zaposlitve, delovni čas in višino plačila. Opravljanje zaposlitev in del, ki so negotova, za določen čas, za manj kot polni delovni čas in/ali slabo plačana, torej t. i. prekarnih del, pomeni za posameznike precejšnjo negotovost in lahko vodi v revščino zaposlenih. Tako kot dalj časa trajajoča brezposelnost tudi opravljanje prekarnih del ne prinaša le finančne in materialne negotovosti, temveč tudi negativno vpliva na možnosti načrtovanja življenjskega poteka oziroma življenjskih dogodkov in na občutek obvladovanja življenja ter zožuje izbor življenjskih možnosti.

Trg dela na (mlade) družine vpliva na dva načina. Prvič, zaposlitev (brezposelnost/zaposlenost, oblika in varnost zaposlitve idr.) predstavlja enega od dejavnikov pri načrtovanju in odločanju za družino. Mladi so namreč še posebej izpostavljeni tveganjem brezposelnosti, prekarnosti in splošni zaposlitveni negotovosti, kar lahko negativno vpliva na življenjske odločitve in možnosti, vključno z odločitvami za partnersko življenje in za starševstvo. Drugič, trg dela, razumljivo, vpliva tudi na socialno in ekonomsko varnost družin z otroki, saj je od položaja staršev na trgu dela (zaposlitev ali brezposelnost, vrsta zaposlitve) odvisen razpoložljiv dohodek gospodinjstva.

Zaradi vpliva, ki ga ima trg dela tako na možnosti mladih, da si sploh ustvarijo družino, kot tudi na kakovost življenja družin, bo resolucija opredelila cilje in ukrepe na področju trga dela in zaposlovanja, ki bi lahko ugodno vplivali na kakovost življenja družin in lažje odločanje za otroke. Naloga države je, da oblikuje takšne politike in ukrepe, ki bodo ustvarili ugodne razmere za čim večje vključevanje aktivnega prebivalstva na trg dela, zagotovili kakovostne in varne zaposlitve (zlasti mladim) ter ustvarili spodbudno (nediskriminatorno) delovno okolje za starše.

Ekonomska neodvisnost je eden pomembnejših dejavnikov enakosti žensk in moških, za njeno doseganje je usklajenost družinskih in poklicnih obveznosti nujen predpogoj. V Sloveniji, kakor tudi drugje po Evropi in svetu, so še vedno ženske tiste, ki opravijo več neplačanega dela in se posledično na trgu dela srečujejo z več ovirami za karierni razvoj. Po drugi strani pa zaradi zakoreninjenih tradicionalnih predstav o družbeni vlogi žensk in moških delodajalci moških praviloma ne vidijo kot očete, temveč zgolj kot delavce. Tako imamo na eni strani ženske, ki se srečujejo s kariernimi ovirami, in na drugi strani moške, ki se srečujejo z ovirami, če želijo biti dejavni očetje. Odprava tovrstnih stereotipov in ozaveščanje družbe ter delodajalcev, da imajo moški pravico do dejavnega očetovstva, je zato eden pomembnejših ukrepov za pravičnejšo porazdelitev skrbstvenih obveznosti med moškimi in ženskami.

3.5.1 Ovire pri zaposlovanju mladih in posledice na oblikovanje družine

Cilji

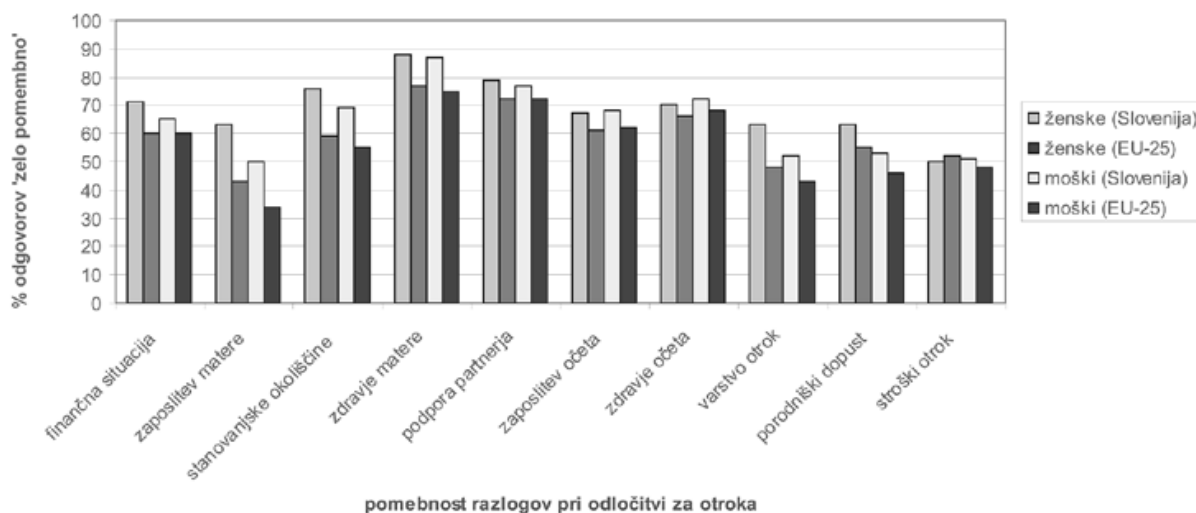
- Dvigniti stopnjo vključenosti mladih na trg dela, zlasti mladih žensk s terciarno izobrazbo,
- hitrejša vključitev mladih na trg dela po zaključku izobraževanja,
- kakovostne in varne zaposlitve mladih.

V zvezi z zaposlovanjem mladih podatki kažejo, da mladi v Sloveniji vstopajo na trg dela relativno pozno. Stopnja delovne aktivnosti mladih (20-29 let) je podpovprečna (UMAR, 2016b) in povezana z njihovo nadpovprečno visoko vključenostjo v izobraževanje, ki pa kasneje, ob pomanjkanju ustreznih delovnih izkušenj in strukturnih neskladjih na trgu dela, pogosto ne omogoča hitrega prehoda iz izobraževanja v zaposlitev.

Ovire pri zaposlovanju mladih imajo mnogo dolgoročnih negativnih posledic za posameznike, družbo in državo. Mladi so ena izmed najbolj ranljivih družbenih skupin na trgu delovne sile, zlasti zaradi pomanjkanja formalnih delovnih izkušenj. Pogoji dela, v katerih se znajdejo pri prvih zaposlitvah, so nizka plačila, delo za določen čas, neskladnost dela s pridobljeno formalno izobrazbo in šibka socialna varnost. Mladi se med drugim zaposlujejo za nepolni delovni čas, opravljajo pa tudi občasna in honorarna dela ali študentsko delo ter se zaposlujejo v okviru ostalih negotovih oblik dela. Tovrstne oblike zaposlitve mladim ne omogočajo zadostne socialne in finančne varnosti. Na tej podlagi se mladi težje osamosvajajo, saj težko dobijo kredite za nakup stanovanj. Prav tako pa taki pogoji dela vključujejo visoko stopnjo tveganja brezposelnosti. Vse to povzroča slab ekonomski in socialni položaj mladih, jim krati avtonomijo, zavira njihov delovni potencial in otežuje oblikovanje družine. Mladi tako odločitev za otroke odlagajo. Sicer so dejavniki, ki vplivajo na odlaganje odločitve za ustvarjanje lastne družine kompleksni. Ne moremo jih omejiti zgolj na strukturne dejavnike, kjer prednjači položaj mladih na trgu dela, temveč je pri odločitvi za oblikovanje družine potrebno upoštevati vsaj še subjektivne dejavnike, pri čemer so drugi nedvomno pogojeni tudi s prvimi.

Po izsledkih raziskave Rodnostne preference in družinske zadeve v Evropi (Eurobarometer, 2006) sta najpomembnejša dejavnika za odločitev za otroka oziroma družino (poleg osebnih razlogov, kot sta zdravje ženske in podpora partnerja) stanovanjski in finančni položaj, saj ju kot zelo pomembna navaja 76 % oziroma 71 % anketirancev. Ta delež je krepko nad povprečjem EU 25. Podatki kažejo, da ukrepi družinske politike ne vplivajo na odločanje za otroke v tolikšni meri (63 % žensk meni, da sta za odločitev zelo pomembna varstvo otroka in porodniški dopust) kot finančna in stanovanjska situacija para. Raziskava hkrati kaže, da so ukrepi družinske politike sicer pomembni. Zadnja sta nedvomno zelo povezana s položajem na trgu dela.

Slika: Pomembnost različnih okoliščin na odločitev za otroka (15–39 let)

Vir: Eurobarometer, 2006

Zaradi posledic, ki jih je povzročila svetovna gospodarska kriza - slaba situacija mladih na trgu dela - sta tako EU kot tudi Slovenija skupino mladih prepoznali kot ciljno skupino, ki ji je treba nameniti posebno pozornost in jo določili kot prioriteto ciljno skupino praktično vseh pomembnih strategij, ukrepov in politik. V okviru tega pomemben ukrep predstavlja t.i. jamstvo za mlade, ki se je pričel izvajati v letu 2013 in poteka v vseh državah članicah EU. Osnovna ideja jamstva za mlade je, da je mladim (do 25. leta) na voljo ponudba zaposlitve, nadaljnega izobraževanja, usposabljanja ali vajeništva, in sicer v obdobju štirih mesecev po nastanku brezposelnosti ali zaključku izobraževanja. Slovenija je zaradi velikega deleža mladih v terciarnem izobraževanju postavila višjo starostno mejo za vključevanje v ukrepe, in sicer 29. let. Pogoji za to je vpis v evidenco brezposelnih pri Zavodu RS za zaposlovanje.

Trenutno se v okviru jamstva za mlade izvaja izvedbeni načrt za obdobje 2016-2020, ki vključuje 15 različnih ukrepov, tako preventivnih kot aktivacijskih. Znotraj ciljne skupine mladih so prepoznane in posebej naslovljene tiste skupine, ki potrebujejo več pomoči pri vstopu na trg dela, in sicer: mladi, ki so brez poklicne izobrazbe, iskalci prve zaposlitve, mlade ženske s terciarno izobrazbo in dolgotrajno brezposelni mladi, ki so v evidenci brezposelnih oseb že 12 mesecev in več. Načrt ločuje ukrepe glede na dolžino trajanja brezposelnosti. Ukrepi za krajši čas trajajoče brezposelnosti se osredotočajo predvsem na karierno svetovanje, oblikovanje novih zaposlitvenih ciljev, ukrepe usposabljanja in izobraževanja (katerih namen je pridobivanje delovnih izkušenj), medtem ko so ukrepi za daljši čas trajajoče brezposelnosti intenzivnejši, kot so poglobljeno karierno svetovanje in vključitev v svetovalnico, javna dela, spodbude za zaposlovanje dolgotrajno brezposelnih mladih idr. Mladi v primerjavi s starejšimi brezposelnimi sicer hitreje najdejo zaposlitev, vendar se po nastanku dolgotrajne brezposelnosti težje aktivirajo in potrebujejo dodatno pomoč.

Širšo problematiko mladih, ki vključuje izobraževanje, zaposlovanje, podjetništvo, stanovanjsko politiko, zdravje, družbeno zastopanost in kulturo naslavlja Resolucija o nacionalnem programu za mladino 2013-2022, katere nosilec je Urad RS za mladino. Na področju zaposlovanja so cilji usmerjeni predvsem v lajšanje začetka delovne kariere, subvencioniranje trajnejših zaposlitev ter lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja.

V splošnem je Slovenija sicer izkazovala razmeroma ugodne kazalnike na področju trga dela in zaposlovanja, vendar je gospodarska kriza povzročila poslabšanje razmer (stopnja zaposlenosti se je znižala, posledično se je dvignila stopnja brezposelnosti). Te spremembe sta čutili predvsem mlajša in starejša populacija. Če želimo ustvariti spodbudno okolje za odločanje za družine, potrebujemo dodatne spodbude za zaposlovanje, zagotavljanje večje varnosti zaposlitev in povečevanje delovne aktivnosti mladih. Ker je stopnja zaposlenosti žensk (63,7 %) nižja od stopnje zaposlenosti moških (69,2 %), bo treba posebno pozornost posvetiti večjemu vključevanju žensk, zlasti mlajšim (Eurostat, 2017). Raziskave kažejo, da obstaja korelacija med deležem žensk vključenih na trg dela in stopnjo rodnosti. Tako države z nizkim deležem žensk na trgu dela beležijo najnižje stopnje rodnosti (npr. Grčija, Španija, Italija idr.), medtem ko države z visokim deležem vključenih žensk na trg dela izkazujejo visoko stopnjo rodnosti (Švedska, Danska, Francija idr.). V Sloveniji so ženske večinoma zaposlene za nedoločen čas in beležimo razmeroma visoko stopnjo zaposlenosti žensk, vendar so te statistike še vedno slabše kot pri moških. Iz tega razloga potrebujemo še dodatne spodbude za zaposlovanje in povečanje delovne aktivnosti žensk, še posebej mladih žensk s terciarno izobrazbo. Tukaj je neravnovesje med spoloma največje, hkrati dela začasno več žensk kot moških.

V letih po krizi so se razmere na trgu dela stabilizirale, kar se kaže v večjem zaposlovanju mladih in upadu stopnje brezposelnosti med mladimi. Vendar je stopnja brezposelnosti mladih še vedno nad EU povprečjem. Država je na področju zaposlovanja mladih zelo aktivna in nenehno sprejema nove ukrepe in politike, ki bi mladim pomagali, da čim prej po zaključku izobraževanja vstopijo na trg dela. Veliko dela čaka državo tudi na področju zagotavljanja kakovostnih in varnih zaposlitev mladih. Prav tako bi bilo treba najti načine za boljše povezovanje izobraževalnega sistema s trgom dela. Pomembno je, da država ključne naloge na trgu dela in strateške cilje v programih vezanih na zaposlovanje usmeri na vsa omenjena področja in najde sistemske rešitve za vključitev mladih na trg dela.

Ukrepi

- Izboljšanje politik omogočanja vstopa mladih na trg dela oziroma odpravi ovire pri zaposlovanju mladih, s poudarkom na mladih diplomantih,
- dodatne spodbude za zaposlovanje in povečanje delovne aktivnosti žensk, zlasti mladih žensk s terciarno izobrazbo,
- ukrepi, ki mladim zagotavljajo kakovostne in bolj varne zaposlitve.

Kazalniki

- Novi ukrepi za izboljšanje politik omogočanja vstopa mladih na trg dela,
- stopnja brezposelnosti mladih od 15 do 29 let,
- delež dolgotrajno brezposelnih mladih med iskalci prve zaposlitve,
- stopnja delovne aktivnosti mladih od 15 do 29 let,
- oblike spodbud za zaposlovanje in povečanje delovne aktivnosti žensk, zlasti mladih žensk s terciarno izobrazbo in stopnja zaposlenosti mladih žensk s terciarno izobrazbo,

- povprečna doba brezposelnosti diplomantov,
- delež mladih zaposlenih za nedoločen čas.

Nosilci

MDDSZ, MIZŠ.

3.5.2 Družine in trg dela

Cilji

- Bolj ugodne razmere na trgu dela za starše,
- zagotavljanje delovnih okolij, ki zaposlenim omogočajo usklajenost družinskega in poklicnega življenja,
- zagotavljanje nediskriminacije zaradi starševstva na trgu dela oziroma v delovnih okoljih in zagotavljanje spoštovanja pravic iz delovnega razmerja, ki so pridobljene na osnovi starševstva,
- povečati delovno intenzivnost gospodinjstev z otroki.

Stanje

Razmere na trgu dela močno vplivajo na socialni položaj družin. Vključenost staršev na trg dela in njihov položaj na trgu dela (npr. vrsta zaposlitve) se odraža v razpoložljivem dohodku gospodinjstva, ta pa vpliva na način življenja družine, vzorce prehranjevanja, izrabe prostega časa in na številna druga področja, ki imajo močan vpliv na otroke. Pomembni so tudi različni nematerialni vidiki zaposlitve oziroma brezposelnosti staršev, ki vplivajo na vzdušje in odnose v družini, predvsem občutek (socialne) varnosti in (ne)gotovosti glede prihodnosti, možnosti načrtovanja življenjskih odločitev, psihično počutje in samozavest staršev ipd. Na položaj družin in kakovost družinskega življenja pomembno vpliva tudi vrsta zaposlitve staršev ter odnos delodajalcev do zaposlenih, ki imajo otroke, kar pomeni trajnost zaposlitve, višina plačila, delovni čas in možnosti usklajevanja družinskega in poklicnega življenja (Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji, IRSSV, Trbanc, 2016).

Posledice gospodarske krize so posebej izrazite na področju zaposlovanja. Skupno število delovno aktivnih se je od leta 2008 do leta 2013 zmanjšalo za 9 % (z več kot 880 tisoč konec leta 2008 na nekaj več kot 791 tisoč konec leta 2013). V letih od 2011 do 2015 najvišje stopnje brezposelnosti beležijo pri osebah, ki živijo v enostarševskih gospodinjstvih (v letu 2014 17,8 %), kar kaže na veliko ranljivost enostarševskih gospodinjstev (SURS, 2016). Relativno visoke stopnje brezposelnosti dosegajo tudi osebe, ki živijo same, medtem ko imajo osebe, ki živijo v dvostarševskih gospodinjstvih stopnje brezposelnosti nižje.

Slabo plačane, negotove zaposlitve ter zaposlitve za manj kot polni delovni čas lahko vodijo v revščino, zato si je potrebno prizadevati za večjo delovno intenzivnost posameznikov z družinami. V času gospodarske krize se je delež oseb (starih do 60 let), ki živijo v polno delovno intenzivnih gospodinjstvih, zmanjšal, povečal pa se je delež oseb, ki

živijo v srednje, nizko ali zelo nizko delovno intenzivnih gospodinjstvih. Če opazujemo le otroke, glede na delovno intenzivnost gospodinjstev, v katerih živijo, so spremembe v obdobju od 2008 do 2015 še bolj očitne. Delež otrok, ki živijo v polno delovno intenzivnih gospodinjstvih, se je namreč znižal iz 72,2 % na 65,9 %, deleža otrok, ki živijo v več kot srednje (a manj kot polno) in v srednje delovno intenzivnih gospodinjstvih, pa sta se povešala, kar odraža razmere na trgu dela (več delnih in začasnih zaposlitev). Delež otrok, ki živijo v zelo nizko delovno intenzivnih gospodinjstvih (starš oziroma starša dela/-la manj kot 20 % svojega razpoložljivega delovnega časa), je bil v letu 2015 približno enak kot leta 2008, bistveno se ni povešal niti delež otrok, ki živijo v nizko delovno intenzivnih gospodinjstvih (Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji, IRSSV, Trbanc 2016).

Povezanost brezposelnosti, pa tudi opravljanja (prekarnih) občasnih in delnih zaposlitev (kar se posledično kaže tudi kot nižja delovna intenzivnost gospodinjstva) in stopnje tveganja revščine je močna in se je v zadnjih desetih letih še povečala. To še posebej izrazito velja za gospodinjstva z zelo nizko delovno intenzivnostjo in vzdrževanimi otroki - stopnja tveganja revščine za osebe, ki so živele v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo (kjer so odrasli člani v delovno aktivni starosti v enem letu delali manj kot 20 % svojega razpoložljivega delovnega časa) in z vzdrževanimi otroki, je od leta 2005 naprej stalno naraščala (2005 58 %, 2015 85,5 %). Stopnja tveganja revščine otrok (0–17 let), ki živijo v zelo nizko delovno intenzivnih gospodinjstvih, se je povešala iz 76 % v letu 2005 na 93 % v letu 2015. V zadnjih desetih letih se je zvišalo tudi tveganje revščine za otroke, ki živijo v gospodinjstvih s srednjo delovno intenzivnostjo (kjer so odrasli člani gospodinjstva delali od 45 do 55 % svojega razpoložljivega delovnega časa) in nizko delovno intenzivnostjo (od 20 do 45 % razpoložljivega delovnega časa). Otroci, ki so živeli v srednje delovno intenzivnih gospodinjstvih, so tako v letu 2015 tvegali revščino v 39,4 %, otroci, ki so živeli v nizko delovno intenzivnih gospodinjstvih, pa v 66,6 %. Glede na to, da so se stopnje tveganja revščine gospodinjstev z vzdrževanimi otroki in samih otrok v desetih letih (do 2015) povečale tako v primeru srednje delovno intenzivnih gospodinjstev kot v primeru nizko in zelo nizko delovno intenzivnih gospodinjstev, lahko sklepamo, da se je vpliv položaja staršev na trgu dela na socialno varnost in življenjsko raven otrok v zadnjih desetih letih še povečal (Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji, IRSSV, Trbanc, 2016). Stopnja tveganja revščine (14,3 %, SURS) in socialne izključenosti (19,2 %, SURS) se je v letu 2015 znižala. Trend nižanja se nadaljuje tudi v letu 2016 (stopnja tveganja revščine je 13,9 %, socialne izključenosti pa 18,4 %). Po podatkih SURS sta se glede na prejšnje leto znižali stopnji tveganja revščine za zaposlene osebe (za 0,7 odstotne točke) in za mladoletne otroke (za 2,3 odstotne točke). Prav tako so se v zadnjem obdobju izboljšale razmere na trgu dela in beležimo upad stopnje brezposelnosti (10,8 %, 2016, SURS), vendar bo v prihodnje potrebno še bolj intenzivno delati na oblikovanju ukrepov, ki bodo zagotavljali bolj varne in trajne zaposlitve ter zaposlitve za polni delovni čas.

V Sloveniji je certifikat Družini prijazno podjetje pridobilo že preko 240 organizacij javnega in zasebnega sektorja, ki zaposlujejo preko 80.000 oseb. To kaže na to, da čedalje več delodajalcev prepoznava pomen usklajenosti družinskega in poklicnega življenja za zaposlene in so temu področju pripravljene posvetiti posebno pozornost.

Zaposlenim so pomembni različni vidiki dela, od višine plače do odnosov, varnosti zaposlitve do npr. svobode pri razporejanju delovnega časa. Možnost usklajevanja družinskih in poklicnih obveznosti je kot zelo pomemben vidik službe (raziskava Enakost spolov za družinskem življenju in v partnerskih odnosih, 2012) ocenilo 62 % žensk in 53 % moških. Glede na položaj je ta vidik kot zelo pomemben ocenilo 100 % višjih menedžerk in 46 % višjih menedžerjev. Da ni težav z izrabo bolniškega dopusta za nego bolnega otroka, je (zelo) pomemben vidik službe za 90 % žensk in 75 % moških. Najvišji delež žensk, ki jim je ta vidik službe (zelo) pomemben, je med tistimi z najnižjimi dohodki (95 %). Pri moških

najbolj izstopajo tisti z najvišjimi dohodki – v tej skupini je namreč najmanj takšnih, ki jim je ta vidik službe (zelo) pomemben (59 %).

Se pa starši, tako matere kot očetje, na trgu dela srečujejo s težavami zaradi starševstva. Medtem ko ženskam zaradi nosečnosti pogosto ni podaljšana pogodba o delu ali jih po vrnitvi s starševskega dopusta ne čaka isto delovno mesto in zaradi materinstva težje karierno napredujejo, se moški srečujejo s težavo, da delodajalci v njih pogosto vidijo zgolj delavce, ne pa tudi očetov. Čeprav se je očetovski dopust dobro uveljavil in ga izrabijo velika večina očetov, ki imajo to pravico, je naklonjenosti delodajalcev do očetov, ki izrabijo del starševskega dopusta, nižja. Očetje tudi redkeje delajo s krajšim delovnim časom zaradi starševstva. Zgodnejše raziskave o dejavnem očetovstvu (Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje, 2005) so npr. pokazale, da so med izrabo očetovskega dopusta očetje ne tako zelo redko delali od doma ali pa so bili dosegljivi preko telefona. Novejša raziskava (raziskava Očetje in delodajalci v akciji, 2015) pa je pokazala, da očetje tako očetovskega kot starševskega dopusta pogosto (8 % starševski, 9 % 15-dnevni očetovski in 12 % 75-dnevni očetovski dopust) niso izrabili, ker temu ni bil naklonjen delodajalec. Še pogostejše (15 % starševski, 19 % 15-dnevni očetovski in 31 % 75-dnevni očetovski dopust) pa zato, ker bi zaradi tega trpelo njihovo delo v službi.

Raziskava o dostopnosti trga dela za ženske in moške (2016) je pokazala, da sodelujoči kadrovski strokovnjaki/strokovnjakinje, generalni direktorji/direktorice in drugi delodajalski predstavniki/predstavnice menijo, da jim največ težav povzroča izraba prvih 15 dni očetovskega dopusta (18,7 %). Ista raziskava pa je pokazala tudi na veliko mero hipotetične diskriminacije – velika večina anketiranih namreč ne bi ponudila napredovanja dejavnemu očetu ali nosečnici.

Težave z materinskimi, očetovskimi in starševskimi dopusti – pregled in primerjava

v %	Izraba materinskega dopusta	Izraba očetovskega dopusta		Izraba starševskega dopusta
		prvih 15 dni	preostali h 75 dni	
Povzroča veliko težav	3,3	3,3	3,0	6,9
Povzroča nekaj težav	13,4	18,7	13,4	17,7
Ne povzroča težav	80,3	77,4	41,3	67,9
Ne vem	3,0	0,7	0,3	7,5
Pri nas ni takih primerov	/	/	42,0	/

Vir: Dostopnost trga dela za ženske in moške, 2016

Imenovanje na vodilni položaj in starševstvo – pregled in primerjava

Ali bi takšni osebi ponudili napredovanje?	Bodoči oče, ki namerava izrabiti 6 mesecev starševskega dopusta	Bodoča mati, ki bo izrabila materinski dopust
Zagotovo ne	18,7	20,3
Verjetno ne	44,9	43,3
Verjetno da	22,3	21,0
Zagotovo da	7,9	9,5

Ne vem	6,2	5,9
--------	-----	-----

Vir: Dostopnost trga dela za ženske in moške, 2016

V Sloveniji poznamo številne ukrepe in pravice, vezane neposredno na zaposlitev, ki omogočajo oziroma prispevajo k lažjemu usklajevanju družinskega in poklicnega življenja. Od materinskega, očetovskega in starševskega dopusta pa vse tja do pravice do dela s krajšim delovnim časom v skladu s predpisi o starševskem dopustu, pravice do odmora za dojenje otroka med delovnim časom, pravice delavca, da predlaga drugačno razporeditev delovnega časa zaradi potreb usklajevanja družinskega in poklicnega življenja, pravice delavca, ki neguje in varuje otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo do najmanj dodatnih treh dni letnega dopusta, pravice do enega dodatnega dneva letnega dopusta za vsakega otroka, ki še ni dopolnil 15 let starosti, pravice izrabe letnega dopusta tudi upošteva družinske obveznosti, starši šoloobveznih otrok imajo pravico izrabiti najmanj teden dni letnega dopusta v času šolskih počitnic, varstvo pred nočnim in nadurnim delom ipd. Vse navedene pravice so opredeljene v Zakonu o delovnih razmerjih ter Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Zakonodaja torej omogoča razmeroma dobre možnosti usklajevanja poklicnega in družinskega življenja, vendar praksa kaže, da nastajajo težave pri uresničevanju nekaterih pravic, ki se vežejo na usklajevanje in starševstvo. Delodajalci so torej tisti, ki ne upoštevajo v zadostni meri pravic in potreb staršev. To kaže, da bo potrebno okrepiti prizadevanja za uvajanje družini prijaznih politik v podjetja in institucije.

Diskriminacija zaradi starševstva in družinskih obveznosti ter kršenje delovnih pravic na delovnem mestu zaradi starševstva sta še vedno prisotna na trgu dela in so ji v večji meri podvržene ženske. Najpogosteje jo zaznavamo pri vstopu v delovno razmerje, načrtovanju družine, vrnitvi s starševskega dopusta, možnostih napredovanja ipd. Slovenija ima razmeroma dobro zakonodajo na tem področju (npr. posebno varstvo pred odpovedjo pogodbe o zaposlitvi delavcev staršev, prepoved zahtevanja podatkov o nosečnosti in načrtovanju družine pri sklepanju pogodbe o zaposlitvi ter prepoved pogojevanja sklenitve pogodbe o zaposlitvi s pridobitvijo podatkov o nosečnosti in načrtovanju družine ipd.), ki zagotavlja posebno varstvo nosečnic, mladih mater oziroma staršev (npr. prepoved opravljanja določenih del v času nosečnosti in v času dojenja, pravica delavke oziroma delavca, da odkloni napotitev v tujino v primeru nosečnosti, varstva otroka, ki še ni dopolnil sedem let ali varstva in vzgoje otroka, ki še ni dopolnil 15 let, če živi sam z otrokom). Zakonodaja je torej jasna in prepoveduje diskriminacijo na podlagi starševstva ali družinskih obveznosti. Ker pa praksa kaže, da diskriminacija kljub temu obstaja, bo potreben poostren inšpekcijski nadzor in morda tudi uvedba strožjih sankcij za delodajalce, ki kršijo pravice iz delovnega razmerja. Hkrati pa bi bilo smiselno delati na ozaveščenosti delodajalcev glede pomembnosti usklajevanja družinskega in poklicnega življenja ter spoštovanja pravic iz delovnega razmerja, ki so pridobljene na osnovi starševstva ali se vežejo na družino oziroma družinske obveznosti in načrtovanje družine.

K lažjemu usklajevanju poklicnih in družinskih nalog pripomorejo tudi prožnejše oblike dela, pri čemer so še posebej pomembne tiste možnosti, ki se vežejo na prožnost časa, prožnost organizacije dela ter prožnost kraja opravljanja dela. Pomembno je, da delodajalec prepozna te potrebe in omogoči zaposlenim možnost tovrstne prožnosti v kolikor izkažejo potrebo in željo po njej.

Ukrepi

- Ukrepi za povečevanje deleža trajnih oblik zaposlovanja ter zaposlovanja za polni delovni čas med zaposlenimi posamezniki z otroki in/ali izenačevanje prednosti in slabosti dela za določen oziroma nedoločen čas,
- uvajanje ukrepov, ki spodbujajo koncept varne prožnosti (za tiste starše, ki se nahajajo v prekarnih zaposlitvah),
- krepitev dejavnosti za spodbujanje delodajalcev za sprejem ukrepov, ki zaposlenim lajšajo usklajevanje družinskega in poklicnega življenja,
- vzpostavitev in krepitev dejavnosti za odpravo organizacijskih ovir za dejavno očetovstvo,
- vzpostavitev in krepitev dejavnosti za promocijo dobrih organizacijskih praks na področju usklajevanja družinskega in poklicnega življenja,
- spodbujanje delodajalcev k izvajanju dejavnosti za prepoznavanje in naslavljanje potreb zaposlenih staršev in zaposlenih, ki skrbijo za starejše, invalidne in druge pomoči potrebne,
- ozaveščanje delodajalcev o pomembnosti spoštovanja pravic iz delovnega razmerja, ki so pridobljene na osnovi starševstva,
- poostren inšpekcijski nadzor in strožje sankcije za kršitelje pravic iz delovnega razmerja (ki so pridobljene na osnovi starševstva).

Kazalnik

- Delež staršev, zaposlenih za nedoločen čas ter zaposlenih za polni delovni čas,
- sprememba zakonodaje ali sprejete smernice oziroma strateški dokumenti na področju izenačevanje prednosti in slabosti dela za določen oziroma nedoločen čas,
- sprememba zakonodaje na področju ukrepov, ki spodbujajo koncept varne prožnosti,
- število delodajalcev, ki imajo certifikat Družini prijazno podjetje ali sprejete ukrepe za usklajevanje družinskega in poklicnega življenja,
- število delodajalcev, ki sprejemajo ukrepe za spodbujanje moških k dejavnemu očetovstvu,
- število dejavnosti in projektov za promocijo dobrih organizacijskih praks na področju usklajevanja družinskega in poklicnega življenja,
- število dejavnosti in projektov za prepoznavanje in naslavljanje potreb zaposlenih staršev in zaposlenih, ki skrbijo za starejše, invalidne in druge pomoči potrebne,
- delež moških in žensk, ki delajo s krajšim delovnim časom zaradi starševstva,

- število ozaveščevalnih kampanj za delodajalce o pomembnosti spoštovanja pravic iz delovnega razmerja, ki so pridobljene na osnovi starševstva,
- število ugotovljenih kršitev pravic iz delovnega razmerja (ki so pridobljene na osnovi starševstva) in število izrečenih kazni.

Nosilci

MDDSZ, MGRT.

3.6 Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja

Koncept usklajevanja poklicnega in družinskega življenja predstavlja pomemben del družinske politike in je ključen za ustvarjanje oziroma uveljavljanje enakih možnosti žensk in moških v družbi. Razumemo ga kot širši mehanizem, ki vključuje zelo različne ukrepe, od otroškega varstva in dolgotrajne oskrbe starejših ter drugih odvisnih družinskih članov in članic, ustrezno urejenega plačanega materinskega, očetovskega dopust ter starševskega dopusta (kot individualni in neprenosljivi pravici) in nadomestila, nadomestil za odsotnost z dela v primeru bolezni otrok, pa vse tja do prožnih oblik dela in zaposlovanja.

Za usklajeno družinsko in poklicno življenje morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji: za pravično porazdelitev skrbstvenih in gospodinjstskih obveznosti mora biti v dvostarševskih družinskih skupnostih sprejet konsenz med staršema, na razpolago mora biti ustrezna socialna infrastruktura, ukrepe za lažje usklajevanje teh obveznosti pa mora sprejeti in izvajati tako država kot tudi delodajalci.

Področje usklajevanja poklicnega in družinskega življenja je torej izjemno široko in se veže na različna področja. Iz tega razloga je nekoliko razdrobljeno in vključeno v skoraj vsa vsebinska poglavja, predvsem pa v poglavja trg dela in zaposlovanje, programi v podporo družini, socialno varstvo družin, starševsko varstvo in družinski prejemki, področje zdravstva ter področje vzgoje, varstva in izobraževanja. Kljub temu je del tematike obravnavan samostojno.

3.6.1 Porazdelitev skrbstvenih in družinskih obveznosti med ženske in moške

Cili

Enakovredna porazdelitev skrbstvenih in družinskih obveznosti med ženske in moške

Stanje

Vključenost v starševstvo se začne že s prisotnostjo pri porodu – prisotni so trije očetje od štirih (76,8 % leta 2013, NIJZ). So pa pri tem opazna znatna nihanja po statističnih regijah – le nekaj več kakor polovica očetov (52,9 %) je pri porodu prisotnih v Pomurski statistični regiji, v Zasavski pa je delež precej višji (89,8 %).

Čeprav se stanje izboljšuje in so moški vedno bolj vključeni v nego in vzgojo otrok ter v ostale družinske obveznosti (npr. gospodinjsko delo), so razlike v porabi časa med spoloma še vedno velike - ženske za gospodinjstvo v povprečju porabijo dobrih 200, za skrb za otroke pa dobrih 500 ur letno več kakor moški. Zelo tradicionalni smo tudi pri porazdelitvi skrbi za bolne družinske člane in članice – več kakor 80 % vseh dni dopusta za nego bolnih namreč izrabijo ženske.

Tabela: Poraba časa zaposlenih žensk in moških za gospodinjstvo in skrb za otroke

	Zaposlene ženske	Zaposleni moški
	Število ur/teden	
Gospodinjstvo	14	10
Skrb za otroke	25	15

Vir: Eurofond, 2012

Pomemben razlog za takšno, tradicionalno, porazdelitev skrbstvenih in gospodinjskih obveznosti je zakoreninjenost stereotipov o družbenih vlogah žensk in moških, kjer je moški dojet kot hranitelj, ženska pa kot čustvena skrbnica družine. Praviloma se takšno razmišljanje ohrani tudi ob razvezi, saj so v večini primerov otroci v varstvo in vzgojo dodeljeni materam (61 % leta 2013, SURS). Neredko k takšni podobi in predstavam ter utrjevanju stereotipov pripomorejo tudi mediji.

Mišljenje se vsaj na nekaterih segmentih počasi spreminja in vedno več moških visoko stopnjo pomembnosti pripisuje čustveni skrbi za otroka – celo pred finančno (raziskava Očetje in delodajalci v akciji, 2015). Po drugi strani pa je tradicionalno razmišljanje precej prisotno, ko govorimo o razmerju plačano – neplačano delo žensk. Raziskava o dostopnosti trga dela za ženske in moške (2016) je pokazala, da 21,4 % anketirancev (močno) soglaša s trditvijo, da mora biti ženska pripravljena zmanjšati obseg svojega plačanega dela v korist svoje družine, medtem ko je takšnih precej manj žensk (14,1 %). To kaže, da so tradicionalna prepričanja nekoliko bolj usidrana pri moških, ženske pa se od njih odmikajo in težijo k ekonomski neodvisnosti oziroma enakovredni porazdelitvi obveznosti med partnerjema.

Ukrepi:

- Spodbujanje in krepitev dejavnosti za ozaveščanje o pomenu in koristih dejavnega očetovstva ter njegovo spodbujanje,
- vzpostavitev in okrepitev izobraževalnih in drugih dejavnosti za ozaveščanje o spolnih stereotipih in odpravo spolnih stereotipov, zlasti na področju delitve skrbstvenega in gospodinjskega dela,
- spodbujanje izvajanja dejavnosti in projektov za spodbujanje enakovredne delitve gospodinjskega dela med partnerjema,
- dejavnosti za spodbujanje nestereotipnega poročanja medijev in nestereotipnega prikazovanja žensk in moških v oglaševanju,
- vzpostavitev in krepitev dejavnosti za enakovredno vključenost očetov in mater v nego in vzgojo ter skrb za otroka ob razvezi,

- brezplačna prisotnost očetov pri porodu.

Kazalniki:

- Število dejavnosti in projektov za ozaveščanje o pomenu in koristih dejavnega očetovstva in njegovo spodbujanje,
- delež očetov, ki so prisotni pri porodu,
- število moških, ki izrabijo očetovski in starševski dopust,
- razmerje med ženskami in moškimi, ki izrabijo dopust za nego bolnega družinskega člana oziroma članice,
- število dejavnosti in projektov za spodbujanje enakovredne delitve gospodinjskega dela med partnerjema,
- število dejavnosti in projektov za spodbujanje nestereotipnega poročanja medijev in nestereotipnega prikazovanja žensk in moških v oglaševanju,
- število dejavnosti in projektov za dejavnosti za enakovredno vključenost očetov in mater v nego in vzgojo ter skrb za otroka ob razvezi,
- število prisotnih očetov pri porodu.

Nosilci:

MDDSZ, MIZŠ, MK, MZ.

Sodelujoči organi:

Inštitut RS za socialno varstvo, Zavod RS za šolstvo, ZZZS.

3.7 Področje zdravstva

Javnomnenjske raziskave kažejo, da je zdravje visoko uvrščeno na lestvici vrednot. Ta podatek ne preseneča, saj zdravje predstavlja pomemben vidik kakovosti življenja posameznika. Zdravi ljudje imajo več možnosti za bolj kakovostno življenje in razvoj vseh potencialov. Zdravje pa ni pomembno le z vidika posameznika, temveč predstavlja temelj socialnega in gospodarskega razvoja ter odseva razmere v družbi. Skrb za zdravje tako ne more biti le interes posameznika, temveč je odgovornost celotne družbe. Država se zaveda, da je naložba v zdravje ključna za napredek družbe, zato sprejema številne ukrepe s katerimi poskuša varovati in krepiti zdravje, preprečevati bolezni ter posledično dvigovati kakovost življenja posameznikov in družin.

Področje zdravstva je izjemno široko in pomembno področje, ki posega v številne politike, seveda tudi v polje družinske politike. V tem oziru je primarna skrb družinske politike, da imajo družine, posebej otroci, zagotovljeno kakovostno in široko dostopno zdravstveno varstvo ter da imajo starši določene pravice vezane na otroka, ki je bolan in potrebuje

posebno nego ali podporo. V tem vsebinskem sklopu bo poudarek predvsem na reproduktivnem zdravju žensk in moških ter zdravju otrok in mladostnic oziroma mladostnikov.

3.7.1 Zdravstveno varstvo odraslih

Cilji

- Zagotavljanje kakovostnega, široko (vsem enako) dostopnega zdravstvenega varstva in celovite ter učinkovite zdravstvene oskrbe odraslih,
- zagotavljanje kakovostnega reproduktivnega zdravstvenega varstva žensk in moških,
- izboljšanje promocije in varovanja duševnega zdravja odraslih,
- zmanjšanje neenakosti v zdravju.

Stanje

Po ocenah Svetovne zdravstvene organizacije in Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) je sistem zdravstvenega varstva v Sloveniji med bolje delujočimi v Evropi in dosegamo visoko raven zdravja prebivalstva. Se pa, tako kot druge države Evropske unije, srečujemo z naraščanjem kroničnih bolezni in povečevanjem neenakosti v zdravju na eni strani ter nekaterimi sistemskimi težavami na drugi.

Temeljni strateški dokument Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "Skupaj za družbo zdravja" opredeljuje ključne cilje na področju zdravstvenega varstva, in sicer: boljše zdravje in blagostanje ter manj neenakosti v zdravju prebivalcev Slovenije, dostopen, uspešen in stabilen sistem zdravstvenega varstva, ki se učinkovito prilagaja potrebam prebivalstva, zadovoljni pacienti in izvajalci ter večji prispevek zdravstva k razvoju Slovenije. Pomembno je, da je država prepoznala temeljna področja, ki jih velja posebej okrepiti ter opredelila ukrepe za doseg ciljev. Pri tem je bistvena čim večja investicija v preprečevanje in zgodnje odkrivanje bolezni, ki povzročajo prezgodnjo obolevnost in umrljivost. K temu lahko veliko prispevajo široko dostopni preventivni in presejalni programi. V Sloveniji je odraslim prebivalcem na voljo program primarne preventive srčno žilnih bolezni ter presejalni programi za zgodnje odkrivanje raka materničnega vratu (ZORA), raka dojk (DORA) in raka debelega črevesja in danke (SVIT). Kot zelo uspešna presejalna programa, ki sta pomembno prispevala k izboljšanju reproduktivnega zdravja žensk oziroma zmanjšanju pojavnosti razširjenega raka na materničnem vratu in zmanjšanju umrljivosti zaradi raka na dojkah, sta se pokazala programa ZORA in DORA. Žal trenutno program DORA še ni dostopen po celi Sloveniji, zato bi ga bilo potrebno čim prej zagotoviti po celotni državi. Programi na področju reproduktivnega zdravja bi bili potrebni prenove. V programe bi bilo potrebno vključiti tako moške kot ženske. Kakovostni in dostopni preventivni ter presejalni programi so namreč izjemno pomembni za krepitev zdravja in zmanjševanje neenakosti v zdravju. Na tem področju bo treba večjo pozornost nameniti tudi različnim metodam načrtovanja družine, hkrati pa ohraniti brezplačno, varno, učinkovito, dostopno in raznoliko kontracepcijo.

Brezplačnost (in s tem dostopnost) hormonskih kontracepcijskih sredstev je bila že večkrat ogrožena. Nazadnje v letu 2016, ko je upravni odbor Zavoda za zdravstveno

zavarovanje Slovenije (ZZZS) razpravljal o določitvi terapevtske skupine zdravil hormonskih kontraceptivov, kar pomeni, da bi bilo za večino hormonskih kontracepcijskih sredstev potrebno doplačilo. Zaradi odziva javnosti in stroke je bila ideja opuščena. Učinkovita, dostopna in brezplačna kontracepcija predstavlja pomembni sestavni del širših prizadevanj za zagotavljanje spolnega in reproduktivnega zdravja žensk v Sloveniji in s tem tudi enakih možnosti žensk in moških. Raziskave in podatki kažejo, da je sedanji sistem dostopnosti do kontracepcije dober in učinkovit, poleg tega je Slovenija ena izmed redkih in obenem najuspešnejših držav z nizkim številom splavov in najstniških nosečnosti. Uvedba dodatnega plačila za kontracepcijo bi pomenila velik korak nazaj v več desetletnem delu in prizadevanjih na področju reproduktivnega zdravja. Še več, to bi lahko vodilo v poslabšanje reproduktivnega zdravja žensk, ki je trenutno na visoki ravni. Plačilo bi namreč lahko, zlasti mladostnicam in drugim ranljivim skupinam žensk, omejilo dostop do kontracepcije, povečalo njihovo stisko, posledično pa bi se povečalo število nezaželenih nosečnosti in s tem tudi število splavov. Uvedba dodatnega plačila za kontracepcijo je tudi v nasprotju z usmeritvami in načeli Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015-2020, kot so zlasti skrb za ohranjanje reproduktivnega zdravja žensk, vključno z brezplačno kontracepcijo, zmanjšanje neenakosti med moškimi in ženskami ter skrb za najbolj prikrajšane skupine žensk. V skladu z resolucijo je namreč temelj politike varovanja spolnega in reproduktivnega zdravja celotne populacije varovanje spolnih in reproduktivnih pravic žensk in moških. Spolne in reproduktivne pravice pa se zagotavljajo z dobro dostopnostjo ter možnostjo izbire različnih oblik storitev, s poudarkom na zagotavljanju dostopnosti do brezplačne kontracepcije, splava in oploditve z biomedicinsko pomočjo, storitev v času nosečnosti, poroda in poporodnega obdobja ter zgodnjem odkrivanju bolezni reproduktivnega sistema.

V tujini obstajajo zdravstveni programi za ranljive nosečnice in družine v zgodnjem obdobju otroštva, ki dokazano učinkovito kratkoročno in dolgoročno zmanjšujejo neenakosti v zdravju, vključno z zmanjševanjem izpostavljenosti nasilju, prispevajo k boljšemu kognitivnemu razvoju otroka in krepijo duševno zdravje. Izvajajo jih posebej usposobljeni zdravstveni strokovnjaki na domu. Ocene kažejo, da bi bilo tudi v Sloveniji smiselno s takšnim ustrezno prilagojenim programom nadgraditi sedanji preventivni program obiskov nosečnic, otročnic in dojenčkov na domu.

Naloga države je, da državljanom in državljkam zagotavlja kakovostno in široko dostopno zdravstveno varstvo in oskrbo, ki bosta usmerjeni v zmanjševanje razlik in odpravljanje neenakosti v zdravju. To je pravzaprav bil primarni cilj vzpostavitve sistema javnega zdravstva. Temeljna ideja je bila, da se vsem prebivalcem zagotovi enak dostop do zdravstvenega varstva, s čimer bi ločili vprašanje zdravja od problematike ekonomskega standarda posameznika. Od tega cilja se vse bolj oddaljujemo, saj študije kažejo na prisotnost neenakosti v zdravju, ki so vezane na socialno-ekonomski položaj posameznika. Tisti z nižjo stopnjo izobrazbe in dohodkom imajo slabši dostop do zdravstvenega varstva in značilno slabše ocenjujejo svoje zdravje kot tisti z višjo stopnjo izobrazbo in dohodkom (Malnar, Kurdija, 2012). Vendar pa ne gre zgolj za samooceno (Neenakosti v zdravju, NIJZ, 2011). Podatki kažejo, da se z nižjim družbenim položajem realno tudi zdravje slabša. Slabši družbeni položaj pomeni torej slabši dostop do zdravstvenega varstva, kakovostne zdravstvene oskrbe, manj moči in priložnosti za zdravo življenje, večjo izpostavljenost dejavnikom tveganja idr. Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "Skupaj za družbo zdravja" je prepoznala, da na neenakosti v zdravju ob drugih determinantah zdravja (ekonomsko-socialni status, izobrazba, etnična pripadnost, kultura, okolje) pomembno vpliva tudi sistem zdravstvenega varstva (dostopnost do kakovostnih in varnih programov preprečevanja bolezni, zgodnjega odkrivanja, zdravljenja in rehabilitacije). Kot del rešitve problema neenakosti v zdravju kot tudi neenakosti v kakovosti obravnave resolucija opredeljuje prilagoditev zdravstvene obravnave in zdravstvenih programov, sprejetje meril, ki upoštevajo specifične potrebe različnih skupin prebivalstva (starejši, nezaposleni, migranti, etnične skupine, revni), boljša koordinacija med sistemom

zdravstvenega in socialnega varstva, učinkovito načrtovanje in upravljanje človeških virov idr. Za doseg tega cilja je treba torej optimizirati in okrepiti sistem zdravstvenega varstva, ki bo senzibilen za potrebe najbolj ranljivih družbenih skupin. V tehničnem smislu je vsekakor potrebna kadrovska okrepitev, saj je Slovenija v primerjavi z drugimi državami OECD slabše preskrbljena z zdravniki. To se odraža tudi v razmeroma dolgih čakalnih vrstah, predvsem za nekatere specialistične preglede. Tako ponovno pride do izraza neenakost v dostopu do zdravstvenih storitev, saj se pri dolgih čakalnih vrstah ljudje poslužujejo plačljivih storitev, ki pa so tako dostopne le določenemu delu prebivalstva. Problem neenakosti v zdravju naslavlja tudi vsi pomembni mednarodni dokumenti na področju zdravstva in zmanjšanje oziroma odpravo neenakosti postavljajo med temeljne cilje. Neenakost v zdravju posredno zadeva tudi družinsko politiko, saj le-ta vpliva na kakovost življenja družin. Problematika je torej širše prepoznana in postavljena v ospredje vseh ključnih agend, vendar bo treba za dejansko odpravo neenakosti v zdravju postaviti bolj osredotočene in konkretne ukrepe.

Duševno zdravje je z vidika realizacije vseh zmožnosti in potencialov posameznika izjemno pomembno. Prav tako pa je pomembno tudi z vidika zagotavljanja kakovost življenja družin in širše družbe. Družinski član s težavami v duševnem zdravju namreč bistveno vpliva na kakovost življenja celotne družine. Zdravstvene statistike beležijo porast duševnih bolezni, zato so še toliko bolj pomembni kakovostni programi krepitve duševnega zdravja, preprečevanja, zgodnjega odkrivanja in zdravljenja duševnih motenj, psihoterapije, rehabilitacije in socialne integracije oseb s težavami v duševnem zdravju. Dobro duševno zdravje ni pomembno le za posameznika oziroma posameznico in njegovo/njeno družino temveč tudi za družbo, saj predstavlja osnovo za večjo blaginjo družbe in družbeno kohezijo. Leta 2008 je bil sprejet Zakon o duševnem zdravju, ki določa sistem zdravstvene in socialnovarstvene skrbi na področju duševnega zdravja, nosilce oziroma nosilke te dejavnosti, pravice oseb med zdravljenjem ter postopke sprejema. Na njegovi podlagi je bila sprejeta tudi Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2011–2016, žal pa izvedbeni/akcijski dokumenti niso sledili. Področje duševnega zdravja naslavlja tudi Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020, ki opredeljuje mrežo programov na področju duševnega zdravja. Kljub temu pa v Sloveniji to področje še vedno ni sistemsko urejeno. Ustrezna vzpostavitev sistema ter razvoj in krepitev področja duševnega zdravja, ki bo zagotavljala pravočasno in celovito obravnavo pacientov ter enak dostop do obravnave, bi morala biti ena izmed prednostnih nalog zdravstvene politike. Z vidika ciljev družinske politike je pomembno, da družba podpira in ustvarja pogoje za krepitev in vzdrževanje dobrega duševnega zdravja preko celotnega življenjskega obdobja na kar vpliva tudi s tem, da imajo ljudje občutek zaupanja in varnosti, da bodo v primeru lastne bolezni ali bolezni družinskih članov deležni kakovostne in brezplačne zdravstvene oskrbe in pravice do plačane odsotnosti z dela.

Nasilje v družini lahko žrtvi pusti dolgotrajne zdravstvene posledice. Tuje raziskave kažejo, da imajo žrtve nasilja v družini poleg neposrednih poškodb zaradi nasilja, na dolgi rok, tudi če nasilje ni več prisotno, težave v duševnem zdravju, pogosteje pa se pri njih pojavljajo tudi nezdrav življenjski slog in kronične bolezni, kot je na primer diabetes. Pomembno se je zavedati, da je nasilje v družini družbeni problem, ki zadeva več področij. Od sprejetja ZPND, ki določa medsektorsko sodelovanje pri obravnavi problematike nasilja in ustrezno obravnavo žrtev nasilja v družini, je v to področje vstopil tudi zdravstveni sektor. Leta 2011 je bil sprejet Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti, ki podrobneje obravnava postopke prepoznavanja nasilja v družini v okviru zdravstva, pravila in postopke pri obravnavi žrtev nasilja ter določa postopke izobraževanja zdravstvenih delavcev na področju nasilja v družini. Pravilnik posebej opredeljuje tudi obravnavo žrtev nasilja v okviru medinstitucionalnega sodelovanja in določa, da zdravstveni delavci sodelujejo v multidisciplinarnem timu za obravnavanje nasilja v družini pri pristojnem centru za socialno delo. Leta 2015 so začele veljati Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti. Le-te so namenjene zdravstvenim delavcem, ki prihajajo v stik z žrtvami nasilja v družini. Z namenom izboljšanja

kompetenc zdravstvenih delavcev na področju prepoznavne in obravnave nasilja v družini je bil izveden projekt POND_SIZdrav, ki je bil financiran iz sredstev Norveškega finančnega mehanizma 2009-2014. Izobraževanja se je udeležilo 2092 zdravstvenih delavcev, od tega 692 zdravnikov. Zdravstveni delavci in delavke imajo izjemno pomembno vlogo pri prepoznavanju žrtev nasilja in ustreznem ukrepanju ter nujenju pomoči žrtvam, saj so tisti strokovnjaki in strokovnjakinje, s katerimi se bodo žrtve nasilja najverjetneje srečale. Ker bo to področje celostno obravnavano v posebnem programskem dokumentu - Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini - je na tem mestu ta problematika le bežno omenjena oziroma nakazana.

Ukrepi

- Ukrepi za povečanje dostopnosti zdravstvenih storitev na primarni in sekundarni ravni,
- ukrepi za učinkovito preprečevanje in zgodnje odkrivanje bolezni (ki povzročajo prezgodnjo obolevnost in umrljivost), ki so vsem enako dostopni,
- okrepitev programov krepitve zdravja in redno posodabljanje preventivnih in presegalnih zdravstvenih programe za odrasle (promocija zdravega načina življenja, preventiva srčno-žilnih bolezni, programi SVIT, ZORA, DORA),
- zagotoviti dostop do preventivnih programov DORA po vsej Sloveniji,
- krepiti varovanje reproduktivnega zdravja žensk in moških ter prenova preventivnih programov na tem področju,
- ohraniti brezplačno, varno, učinkovito, dostopno in raznoliko kontracepcijo ter druge metode načrtovanja družine,
- prenova vsebin šole za starše, tako da bodo vključene tudi relevantne vsebine iz drugih področij,
- razvoj in implementacija programa, ki ga izvajajo zdravstveni strokovnjaki na domu in je namenjen intenzivni podpori zgodnjemu starševstvu za ranljive nosečnice in družine z dojenčkom oziroma malčkom,
- sistemsko urediti področje varstva duševnega zdravja, vključno s krepitvijo zdravstvene in socialne mreže na vseh ravneh (vključno z lokalno skupnostjo),
- razširitev možnosti za koriščenje dopusta za nego družinskega člana (npr. otroka bi lahko negovali tudi stari starši, tete, strici; dopust za nego bi pripadal tudi za nego staršev).

Kazalniki

- Število občin, ki imajo na voljo družinskega zdravnika, ginekologa in pediatra,

- število posodobljenih in enako dostopnih preventivnih in presejalnih programov,
- število ozaveševalnih kampanj na področju preprečevanja bolezni, dejavnikov tveganja in promocije zdravega načina življenja,
- število na novo vzpostavljenih mest, kjer se izvaja preventivni program DORA,
- število prenovljenih preventivnih programov na področju reproduktivnega zdravja ter število aktivnosti za krepitev varovanja reproduktivnega zdravja žensk in moških,
- delež kontracepcijskih tablet brez doplačila (po letih),
- prenovljene vsebine šole za starše,
- implementiran program, ki ga izvajajo zdravstveni strokovnjaki na domu in je namenjen intenzivni podpori zgodnjemu starševstvu za ranljive nosečnice in družine z dojenčkom oziroma malčkom,
- veljavni strateški in izvedbeni dokumenti na področju duševnega zdravja,
- sprememba zakonodaje glede povečanih pravic za odsotnost z dela zaradi nega družinskega člana.

Nosilci

MDDSZ, MZ, NIJZ, ZZZS.

3.7.2 Zdravstveno varstvo otrok in mladostnic oziroma mladostnikov

Cilji

- Zagotavljanje kakovostnega, široko (vsem enako) dostopnega zdravstvenega varstva in oskrbe otrok ter mladostnic in mladostnikov, prilagojene njihovim potrebam,
- zagotavljanje kakovostnega preventivnega zdravstvenega varstva in posodobljenih/nadgrajenih programov ter ukrepanja za ogrožene otroke in mladostnice ter mladostnike,
- dvig vključenosti tiste skupine otrok v preventivne programe, pri katerih je zaznana slabša vključenost (npr. priseljenci),
- dvig zaščite otrok pred nalezljivimi boleznimi oziroma stopnje precepljenosti otrok za nalezljive bolezni,
- zagotavljanje zdravstvenega varstva otrok ter mladostnic in mladostnikov na področju duševnega zdravja,

- bolj razširiti pomembnost ideje zdravega načina življenja otrok, ponujati zdrave izbire kot najlažje izbire ter otroke za tovrstne izbire tudi opolnomočiti,
- zagotavljanje usklajenih medsektorskih pristopov pri ugotavljanju potreb, obravnavi in zagotavljanju rešitev na področju zdravstvenega varstva otrok ter mladostnic in mladostnikov,
- zmanjševanje neenakosti v zdravju v najzgodnejšem obdobju.

Stanje

Obdobje otroštva je po eni strani obdobje relativnega zdravja, po drugi pa obdobje, ki pomembno vpliva na življenjski potek posameznice in posameznika. V tem obdobju se namreč razvijejo pomembne funkcije ter oblikujejo nekatere navade in vzorci, ki se nadaljujejo tudi v odraslosti in tako vplivajo na številne aspekte življenja posameznice in posameznika. Dobro zdravje v otroštvu je povezano z boljšim razvojem kognitivnih in drugih funkcij, kar pomeni dobro izhodišče za njihovo življenjsko pot. Tako bodo zdravi otroci bolj verjetno dosegli višjo stopnjo izobrazbe in bodo bolj uspešni v življenju.

Pravico do kakovostnega zdravstvenega varstva otrok opredeljuje že Konvencija o otrokovih pravicah. Primerjalno gledano ima Slovenija področje zdravstvenega varstva in oskrbe otrok na visoki ravni. Otrokom in mladostnicam/mladostnikom je tako zagotovljena brezplačna zdravstvena oskrba (za otroke in mladostnice/mladostnike do zaključka študija), dostop do specialista pediatra na primarni ravni, preventivni program za otroke s pregledi, cepljenjem, vzgojo za zdravje idr. Preventivni programi so bili zasnovani že pred leti in bi bili potrebni vsebinske in organizacijske preнове oziroma nadgradnje, ki bi upoštevala napredek v znanju in spremembah v družbi, tudi v luči bolj prijaznih storitev za ciljno skupino. Prav tako bi bilo treba dvigniti vključenost otrok v preventivne programe. Cilj bi moral biti vključenost celotne populacije otrok ter mladostnic in mladostnikov v te programe.

Na primarnem nivoju zdravstvene oskrbe za otroke skrbi specialist pediater ali šolski zdravnik, kar je v primerjavi z drugimi evropskimi državami posebnost. Za celovito obravnavo otrok je treba zagotoviti tudi ustrezno mrežo drugih vključenih izvajalcev, na primer kliničnih psihologov, logopedov, razvojnih pediatričnih timov ipd. Na tem področju bodo potrebne določene izboljšave, saj obstoječa mreža trenutno ne zagotavlja več izvajanja predpisanih preventivnih programov, prav tako pa so okrnjene tudi kurativne obravnave (Položaj otrok v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok, IRSSV, Tomšič, 2016). Ob tem se odpira tudi vprašanje neenakosti, saj so te storitve običajno centralizirane, kar pomeni, da nimajo vsi otroci enakega dostopa do njih in so tako nekateri v depriviligiranem položaju. To še posebej velja za otroke s posebnimi potrebami, saj mreža razvojnih ambulant ni dovolj razvejana. Hkrati pa na tem področju ni ustrezno urejena celostna zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami. Umanjka tudi povezava s službami in institucijami, ki delujejo na področjih socialnega varstva ter vzgoje in izobraževanja. Da bi se to področje uredilo je bil sprejet Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP), ki se bo pričel uporabljati leta 2019. Temeljno načelo ZOPOPP je skrb za otroke s posebnimi potrebami, čim zgodnejše odkrivanje otrokovih težav in posebnih potreb ter takojšnje zagotavljanje ustrezne pomoči otroku in njegovi družini. Zakon bo tako obstoječe pomoči povezal v enoten sistem in zagotovil dostop do celostne in interdisciplinarne obravnave otrok (centri za zgodnjo obravnavo). Pri tem daje tudi poseben poudarek podpori in (psihosocialni) pomoči družini oziroma staršem otrok s posebnimi potrebami. Izboljšanje socialnega varstva otrok s posebnimi potrebami je tudi eden od ciljev Resolucije o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2015 "Skupaj za družbo zdravja". Na področju zdravja mladostnikov bi bilo za izpostaviti tudi področje spolnega in

reproduktivnega zdravja, kjer bi bilo najprej nujno sistematično urediti vzgojo za zdravo spolnost.

Zdravje ne nastaja v zdravstvenem sektorju, temveč ga s svojimi ukrepi in aktivnostmi omogočajo različni sektorji, ki ustvarjajo bolj ali manj podporna okolja za zdravo in kakovostno življenje otrok ter mladostnic in mladostnikov. Zato je tudi zagotavljanje usklajenih medsektorskih (npr. sociale, družine, izobraževanja, športa, zdravja) pristopov pri ugotavljanju potreb, obravnavi in zagotavljanju rešitev na področju zdravstvenega varstva otrok ter mladostnic in mladostnikov na različnih ravneh, od nacionalne do lokalne, ključno za učinkovito ukrepanje v dobro otrok in njihovih družin. Medresorsko sodelovanje je še posebej pomembno pri širjenju ideje zdravega načina življenja. Pomen medsektorskega sodelovanja je kot enega od ključnih pristopov prepoznala tudi Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "Skupaj za družbo zdravja", podprto z argumenti vsevladnega pristopa za zdravje in blaginjo prebivalcev in zmanjševanje neenakosti v zdravju (Gabrijelčič Blenkuš in drugi, 2012).

Cepljenje predstavlja varen in učinkovit način zaščite pred določenimi nalezljivimi boleznimi. V Sloveniji imamo nacionalni program cepljenja otrok, ki je univerzalen in brezplačen ter vključuje cepljenja proti desetim nalezljivim boleznim. Za obvezna cepljenja je precepljenost v Sloveniji tudi v primerjavi z ostalimi državami EU še relativno visoka, čeprav je za nekatera obvezna cepljenja v posameznih območjih v Sloveniji precepljenost otrok že padla pod kritično mejo, ki zagotavlja skupnostno zaščito. Precepljenost je namreč pomembna tudi z vidika zaščite otrok, ki zaradi zdravstvenih razlogov ne morejo biti cepljeni. Precepljenost v primeru ostalih priporočenih cepljenj pa je v Sloveniji zelo nizka in zaostaja za povprečjem v državah EU. V prihodnje bo potrebno pozorno spremljati precepljenost, saj so vedno glasnejše pobude za opustitev obveznega cepljenja, kljub temu da strokovnih dilem glede upravičenosti in koristnosti tega javno-zdravstvenega ukrepa, ki je v preteklosti pomenil pomemben korak k manjšanju umrljivosti in obolevnosti otrok, ni (Položaj otrok v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok, IRSSV, Tomšič, 2016). Poleg spremljanja, bi bilo nujno potrebno intenzivnejše in kontinuirano ozaveščanje in informiranje širše javnosti o nalezljivih boleznih, uspešnem preprečevanju le-teh in pomenu cepljenja otrok. Za dvig precepljenosti otrok bo potrebno usklajeno medsektorsko sodelovanje.

Duševno zdravje otroka pomembno vpliva na otrokov razvoj in njegov življenjski potek, zato je zagotavljanje zdravstvenega varstva na tem področju še posebej pomembno. Kot v drugih državah je tudi v Sloveniji v zadnjem desetletju opazen porast števila obiskov otrok ter mladostnic in mladostnikov zaradi duševnih motenj na primarnem in sekundarnem nivoju zdravstvenega varstva (NIJZ, 2014). Na problematiko duševnega zdravja posebej opozarja Program za otroke in mladino 2006-2016, ki posebno pozornost namenja krepitvi duševnega zdravja v vseh razvojnih obdobjih otroštva in mladostništva ter preprečevanju najpogostejših vzrokov umrljivosti med otroki in mladino. Konkretno ukrepe določajo dveletni akcijski načrti za izvajanje Programa za otroke in mladino 2006-2016 v okviru katerih so opredeljene tudi aktivnosti in izvajalci programov za duševno zdravje. Aktivnosti so usmerjene predvsem v preventivne dejavnosti in krepitev duševnega zdravja, s čimer se zagotavlja možnosti za zdrav psihosocialni razvoj, zmanjšanje samomorilnosti ter preprečevanje poškodb in zastrupitev pri otrocih in mladini. MDDSZ redno sofinancira programe psihosocialne pomoči otrokom, mladostnikom in mladostnicam oziroma njihovim družinam. Ti programi so namenjeni izboljšanju medsebojnih odnosov, zmanjševanju čustvenih stisk otrok, mladostnikov, mladostnic oziroma njihovih družin. Vsebine programov se osredotočajo na učenje učinkovite komunikacije, izboljšanje odnosov in pozitivne navezanosti v družini, izboljšanje socialnih kompetenc, izboljšanje sposobnosti obvladovanja čustev, na gradnjo pozitivne samopodobe, preventivno učenje reševanja raznovrstnih problemov, preventivno zmanjševanje vedenjskih in čustvenih težav, zagotavljanje pomoči pri učenju zmanjšanja čustvenih stisk ipd. Področje duševnega zdravja otrok obravnava tudi Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2011–2016, ki pa se prav tako

osredotoča predvsem na preventivne dejavnosti, nekoliko pa zanemari dejstvo, da področje še vedno ni ustrezno sistemsko urejeno in ne ponudi ustreznih rešitev za enakomeren dostop do zdravstvenega varstva otrok na področju duševnega zdravja tako na primarni kot na sekundarni ravni. Zaradi visokih negativnih kazalnikov duševnega zdravja (npr. povečevanje obravnav v zdravstvenem sistemu) in z namenom okrepitve tega področja, Ministrstvo za zdravje financira in izvaja številne projekte, ki so usmerjeni v krepitev duševnega zdravja in ozaveščanje na področju duševnega zdravja. Povečanje aktivnosti na tem področju, vključitev različnih sektorjev za učinkovitejše reševanje problematike ter sistemska ureditev področja bi morale biti prioritete zdravstvene politike. Pričakovati je, da bo Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja opredelila temeljne cilje, ukrepe in aktivnosti za ureditev področja, kateri pa morajo nujno slediti tudi izvedbeni dokumenti (akcijski načrti).

Problematika nasilja nad otroki v družini je sistemsko urejena in obravnavana v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini ter Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009-2014. Podatki na področju nasilja v družini kažejo, da ga v pretežni meri doživljajo ženske in otroci, kar pomeni, da je te skupine potrebno še bolj zaščititi. Na področju zaščite otrok je Slovenija v zadnjem desetletju naredila velik napredek. Sprejela in posodobila je strateške dokumente ter zakonodajo na področju preprečevanja nasilja v družini, hkrati pa je sprejela tudi Konvencijo o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (t.i. Lanzarotsko konvencijo). Krovni zakon na tem področju - ZPND je jasno usmerjen v varstvo in zaščito otrok. To je še nadgradila novela ZPND, ki je razširila nabor možnih ukrepov sodišča za zaščito otrok (npr. prepoved izdaje osebnih dokumentov, prepoved prehoda državne meje z otrokom idr.), hkrati pa je dodala določilo prepovedi telesnega kaznovanja otrok, kar je ena izmed neizpolnjenih zavez Slovenije, na katero nas je že večkrat opozoril Svet Evrope. Država se zaveda, da katerakoli oblika telesnega kaznovanja in ponižujočega ravnanja z otroki predstavlja grobo kršitev človekovih pravic. Telesno kaznovanje otrok je definirano kot vsako fizično, kruto ali ponižujoče kaznovanje otrok oziroma vsako dejanje, namenjeno kaznovanju otrok, ki ima elemente fizičnega, psihičnega, spolnega nasilja ali zanemarjanja kot vzgojne metode. Vsaka od navedenih oblik izkazovanja fizične in psihične moči odrasle osebe nad otrokom (kot vzgojne metode), ki je enkratno dejanje ali ponavljajoči se vedenjski vzorec odrasle osebe, je nesprejemljiva in nedopustna, ker so posledice, ki jih ob tem utrpí otrok, nepopravljive za njegov nadaljnji razvoj. Dokazano je, da katerakoli oblika nasilja, škodljivo vpliva na oblikovanje otrokove osebnosti, hkrati pa jim sporoča, da je nasilje sprejemljiv način reševanja konfliktov. Z vključitvijo tega določila v zakonodajo je država dala jasno družbeno sporočilo, da je telesno kaznovanje in drugo ponižujoče ravnanje z otroki kršitev človekovih oziroma otrokovih pravic, je nesprejemljivo, zato nima mesta v sodobni družbi in ga nikakor ne smemo tolerirati ali opravičevati. To področje bo podrobneje opredeljeno v posebnem programskem dokumentu - Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini.

Za blagostanje otrok skrbijo predvsem njihovi starši ali skrbniki, hkrati pa je naloga države, da na sistemski ravni uredi področje in tako poskrbi za zdrav razvoj in zaščito otrok. V splošnem kazalniki zdravja otrok trenutno ne kažejo zaskrbljujočih rezultatov, prav tako je zdravstveno varstvo otrok v Sloveniji razmeroma dobro urejeno. To se kaže tudi v pravicah, ki jih imajo starši v primeru bolezni ali nege otroka. Po Pravilih obveznega zdravstvenega zavarovanja imajo starši zagotovljeno nadomestilo plače za nego otroka. Gre za ukrep, ki pomembno prispeva k usklajevanju poklicnega in družinskega življenja. Prav tako so starši upravičeni do spremstva na potovanju na zdravljenje otroka in bivanja ob hospitaliziranem otroku. Do bivanja ob hospitaliziranem otroku so upravičeni tudi starši, ki bodo kasneje skrbeli za rehabilitacijo na domu ipd. Otroku, ki je bil večkrat hospitaliziran ali je pogosteje bolan, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije sofinancira letovanje v organizirani in strokovno vodeni zdravstveni koloniji.

Eno od osnovnih področji, ki jih mora država v čim krajšem času ustrezno nasloviti je planiranje in zagotavljanje zdravstvene mreže, ki bo omogočala optimalno ter enako dostopno in kakovostno skrb za otroke. Prav tako je potrebno posodobiti in nadgraditi sistem preventivnih programov. Če želimo ohraniti pravice otrok v zdravstvenem sistemu na visokem nivoju mora biti država pozorna tudi pri uvedbi varčevalnih ukrepov. Tukaj niso mišljeni zgolj ukrepi, ki neposredno zadevajo zdravstveno varstvo otrok, temveč cela paleta ukrepov, ki vpliva na socialno ekonomski položaj družin. Slabši socialno ekonomski položaj družin namreč zmanjša vlaganje družin v zdravje in povečuje nezdrave izbire in življenjske stile (Položaj otrok v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok, IRSSV, Tomšič, 2016).

Na področju zavarovanja otrok bi tudi bilo smiselno uvesti nekaj sprememb. Otroci so sedaj zavarovani kot družinski člani, vendar ni nobene potrebe, da se otroke veže na zavarovanje enega od staršev. ZZZS bi lahko vsakega otroka s stalnim prebivališčem v RS samostojno zavaroval po uradni dolžnosti, takoj ko bi prejel obvestilo o vpisu v Centralni register prebivalstva.

Ukrepi

- Ukrepi, ki vsem otrokom zagotovijo enak dostop do posodobljenih kakovostnih zdravstvenih programov, ki bodo vključevali zgodnje prepoznavanje bolezni ter ustrezno zdravljenje in oskrbo otrok, vključno z uvedbo intervencij ob povečani ogroženosti otrok ter uvedba informacijske podpore izvajanju programa,
- posodobitev preventivnih programov za otroke ter usposabljanje izvajalcev za izvajanje posodobljenih preventivnih programov,
- ozaveščanje staršev, otrok in mladostnic/mladostnikov o vključitvi v preventivne programe, posebej tistih pri katerih je zaznana slabša vključenost,
- uvesti celovit in interdisciplinaren program vzgoje za zdravo spolnost za mladostnike in mladostnice,
- zagotavljanje sprememb, ukrepov in aktivnosti v vseh okoljih, kjer otroci živijo, ki otrokom in njihovim skrbnikom ponujajo zdrave izbire kot najlažje in najbolj cenovno ugodne izbire ter jih za tovrstne izbire tudi opolnomočiti,
- promocija in informiranje o zdravem načinu življenja otrok ter mladostnic in mladostnikov,
- oblikovati kakovostne programe krepitve duševnega zdravja otrok, preprečevanje, zgodnje odkrivanje in zdravljenje duševnih motenj ter zagotoviti zadostno število ustreznih specialistov (pedopsihiatri, klinični psihologi),
- vzpostavljanje in nadgrajevanje usklajenih medsektorskih (npr. sociale, družine, izobraževanja, športa, zdravja) pristopov pri ugotavljanju potreb, obravnavi in zagotavljanju rešitev na področju zdravstvenega varstva otrok na različnih ravneh, od nacionalne do lokalne,
- zagotavljanje celostne zgodnje obravnave otrok s posebnimi potrebami ter koordinirane pomoči otroku in družini,

- ozaveščanje za večjo odgovornost družbe in posameznika za zdravje otrok (predvsem na področju cepljenja otrok),
- vsi otroci naj postanejo samostojni nosilci zdravstvenega zavarovanja.

Kazalniki

- Navedba novih ukrepov, ki so vsem otrokom zagotovili enak dostop do posodobljenih kakovostnih zdravstvenih programov,
- število občin, ki imajo na voljo družinskega zdravnika, pedistra in ginekologa,
- število posodobljenih preventivnih in presejalnih programov za otroke,
- delež izvajalcev usposobljenih za izvajanje novih preventivnih programov,
- število ozaveščevalnih kampanj oziroma akcij staršev, otrok in mladostnic/mladostnikov o vključitvi v preventivne programe,
- sprejet program vzgoje za zdravo spolnost za mladostnike in mladostnice,
- navedba sprememb, ukrepov in aktivnosti (tudi za opolnomočenje), ki otrokom in njihovim skrbnikom ponujajo zdrave izbire kot najlažje in najbolj cenovno ugodne izbire,
- število ozaveščevalnih kampanj na področju preprečevanja bolezni, dejavnikov tveganja in promocije zdravega načina življenja (tudi na področju cepljenja otrok),
- delež precepljenosti otrok,
- število novih programov krepitve duševnega zdravja otrok ter programov za preprečevanje, zgodnje odkrivanje in zdravljenje duševnih motenj ter število specialistov po letih,
- načini in število medsektorskega sodelovanja pri ugotavljanju potreb, obravnavi in zagotavljanju rešitev na področju zdravstvenega varstva otrok na različnih ravneh,
- mreža razvojnih ambulant (centrov za zgodnjo obravnavo) in število enotnih vstopnih točk za celotno zgodnjo obravnavo otrok s posebnimi potrebami,
- sprememba zakonodaje, iz katere izhaja, da so vsi otroci samostojni nosilci zdravstvenega zavarovanja.

Nosilci

MDDSZ, MZ, NIJZ, MIZŠ, ZZZS

3.8 Vzgoja, varstvo in izobraževanje

Izobraževanje je tako za družbo kot tudi za posameznika izjemnega pomena. Omogoča namreč (družbeni in individualni) razvoj, hkrati pa predstavlja pomemben dejavnik družbene mobilnosti. Kot tako lahko prispeva h gospodarskemu razvoju, izboljšanju socialne kohezije in zmanjševanju družbenih neenakosti ter s tem k večji družbeni blaginji (Barle Lakota, Trunk Širca, 2010). Izhajajoč iz tega, je pomembna naloga države, da zagotovi kakovostno in široko dostopno javno izobraževanje, ki temelji na konceptu inkluzije.

Smernice za razvoj področja varstva, vzgoje in izobraževanja morajo vključevati koncept inkluzije, ki je bil v Salamanški izjavi (UNESCO, 1994) opredeljen že pred dobrimi dvajsetimi leti, v praksi pa pri nas še ni v celoti uresničen (Opara idr., 2010). Inkluzija, kot je opredeljena v omenjeni Salamanški izjavi (UNESCO 1994), poudarja pomen razvoja in oplajanja človeškega kapitala vseh otrok, učencev, dijakov, odraslih, vključenih v programe izobraževanja (Haug 2015), pri čemer morajo biti upoštevane vse skupine in njihove različne potrebe glede na spol, etnično pripadnost, posebne potrebe, kulturno in socialno ozadje (Arduin 2015). Inkluzija v tem oziru uveljavlja paradigmo »šola za vse« (Opara idr. 2010; Haug 2015). Izgrajuje vrednotni okvir, v katerem se prepletajo vrednote povezane s participacijo, demokratičnostjo, vključenostjo; enako pomembni so tudi vidiki zagotavljanja enakega dostopa, kakovosti, enakosti in pravičnosti za vse (Booth 1996). Idejo inkluzivnega izobraževanja je zato treba uresničevati na vseh ravneh izobraževanja (predšolskega, osnovnošolskega, srednješolskega, visokošolskega izobraževanja kot tudi v programih vseživljenjskega učenja).

Vzgojno izobraževalni sistem ima za družbo izjemno pomembno vlogo. Ne zgolj, da otrokom prenese znanje in tako družbi zagotovi dobre možnosti za napredek in razvoj, temveč predstavlja polje, ki omogoča večjo družbeno enakost. Kakovosten vzgojno izobraževalni sistem ima torej potencial zmanjševanja družbene neenakosti, vendar le, če temelji na načelih enakih možnosti, vključevanja in nediskriminatornosti. Družbeni status posameznika je v veliki meri odvisen od njegove uspešnosti v procesu izobraževanja, kar pomeni, da koncept enakih možnosti na področju vzgoje in izobraževanja izniči začetne neenakosti posameznikov ter tako omogoči družbeno mobilnost.

Načela enakih možnosti, vključevanja in nediskriminatornosti vzgojno izobraževalnega sistema so ključna tudi na ravni EU. Temeljna ideja vseh pomembnih dokumentov je, da vzgojno izobraževalni sistem zagotavlja neodvisnost dosežkov izobraževanja in usposabljanja od socialno ekonomskega položaja in drugih dejavnikov, ki opredeljujejo posameznika (Evropska komisija, 2006). V slovenskem prostoru še vedno prepoznavamo opazen vpliv socialno ekonomskega položaja družine na šolsko uspešnost otrok. Podatki namreč kažejo, da je izobrazba staršev zelo pomemben dejavnik pri doseganju učnih uspehov. Razlike v dosežkih med otroki se iz ene izobraževalne faze v drugo utrjujejo, očitne so tudi na področju vseživljenjskega izobraževanja, saj je le zanemarljiv delež nižje izobraženih oseb vključenih v programe vseživljenjskega učenja. V prihodnjih letih bo treba več pozornosti nameniti zmanjševanju vplivov različnih dejavnikov, predvsem socialno ekonomskega položaja družine, na šolsko uspešnost otrok.

Pomembno vlogo pri vzpostavljanju in kreptvi družbene infrastrukture za lažje usklajevanje zasebnega in poklicnega življenja imajo lokalne skupnosti. Te morajo biti v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi sposobne zadovoljevati potrebe in interese svojega prebivalstva tudi na področju skrbi za družino, in sicer tako, da pospešujejo službe socialnega skrbstva, skrbijo za predšolsko varstvo, osnovno varstvo otroka in družine, za socialno ogrožene, invalide, invalide in ostarele ter pospešujejo vzgojno izobraževalno in

društveno dejavnost. Na področju predšolske vzgoje je bilo v zadnjih dveh desetletjih narejenega veliko – povečalo se je število oddelkov in vključenih otrok, kljub temu pa zahteve današnjega trga dela pogosto niso v sozvočju z možnostmi, ki jih imajo starši majhnih otrok: delovni čas vrtcev npr. pogosto ni prilagojen potrebam staršev z manj ugodnim delovnim časom, še vedno obstajajo čakalne vrste za sprejem v vrtec, zaznan je manko dostopnih počitniških dejavnosti oziroma varstva za otroke prve triade osnovne šole. Ta manko v določeni meri poskušajo pokriti večgeneracijski centri in centri za družine.

3.8.1 Predšolska vzgoja

Cilji

- Zagotoviti kakovostno, prožno in široko dostopno javno predšolsko vzgojo in varstvo otrok (ki bo med drugim omogočalo lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja),
- dvigniti stopnjo vključenosti otrok v program predšolske vzgoje in varstva otrok (da dosežemo cilj EU 2020 - 95 % otrok starih 4-6 let vključenih v vrtec).

Stanje

Obdobje pred vključitvijo otrok v šolo je izjemno pomembno. Na mikro ravni je pomembno z vidika razvoja otrok, medtem ko na makro ravni z vidika zmanjševanje stopnje tveganja revščine in socialne izključenosti. EU namreč poudarja, da predšolska vzgoja lahko, skupaj z drugimi ukrepi (npr. družinske politike, stanovanjske politike idr.) veliko prispeva k zmanjšanju števila ljudi, ki so izpostavljeni tveganju revščine in socialne izključenosti (Evropska komisija, 2011).

Razvita mreža kakovostnih javnih vrtcev je pomembna, saj lahko ključno prispeva k zmanjšanju vpliva socialno ekonomskih dejavnikov na otrokov razvoj in s tem k blaženju razlik med otroki, ki prihajajo iz različnih okolij. Zgodnja vključenost v vrtec ima pri otrocih iz manj spodbudnega družinskega okolja, pozitiven učinek na njihovo pripravljenost na šolo, na vključevanje v izobraževanje na terciarni ravni in na zmanjševanje razlik, kot so na primer razlike v govoru otrok, ki je eden ključnih dejavnikov za šolsko uspešnost (Marjanovič Umek 2014; Bole idr. 2016). Predšolska vzgoja še zlasti pozitivno vpliva na posebej ranljive skupine otrok, kot so otroci priseljenci in otroci staršev z nizko izobrazbo (Marjanovič Umek idr. 2005; Gaber in Marjanovič Umek 2009; Marjanovič Umek 2014, Bole idr. 2016), pomembna pa je tudi za otroke, katerih starši imajo visoko izobrazbo, saj pozitivno vpliva na njihov socialni in čustveni razvoj ter na razvoj t. i. mehkih veščin (pozornost, motivacija, vztrajnost).

Predšolsko vzgojo v vrtcih urejata dva zakona, in sicer Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja in Zakon o vrtcih. Prvi ureja pogoje za opravljanje ter določa način upravljanja in financiranja na vseh področjih vzgoje in izobraževanja, medtem ko drugi ureja predšolsko vzgojo, ki poteka v javnih in zasebnih vrtcih (naloge vrtcev, cilji in načela, vrsta možnih programov v vrtcih, financiranje, pogoji za izobrazbo strokovnih delavcev, delovna obveznost vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja, zbiranje in varstvo osebnih podatkov v vrtcu ipd.).

Slovenija ima dobro razvit javni sistem predšolske vzgoje in varstva. Otroka je možno vpisati v vrtec, ko dopolni 11 mesecev. Program je sofinanciran s strani občin,

medtem ko razliko pokrijejo starši glede na dohodkovni razred, ki ga zasedajo (od 0 % do 77 % cene programa). Če ima ista družina v vrtec hkrati vključenih dva ali več otrok, so upravičeni do subvencije oziroma znižanega plačila za mlajšega otroka (plačajo le 30 %), za vsakega naslednjega pa so plačila oproščeni. Velja še omeniti, da je predšolska vzgoja zagotovljena tudi otrokom, ki so na zdravljenju v bolnišnicah.

Kljub dobremu sistemu je v praksi opaziti dva izziva, in sicer nekoliko nižja vključenost otrok v programe predšolske vzgoje glede na priporočila Evropske Komisije (2011) ter razlike med regijami po vključenosti otrok v institucionalno predšolsko vzgojo. Podatki kažejo, da je bilo v šolskem letu 2015/2016 v organiziran javno/zasebni sistem vzgoje in varstva vključenih dobre tri četrtine otrok (78,1 %), kar je za 13 % več kot pred desetletjem. Vključenost otrok, mlajših od treh let in otrok, starih 3-5 let je v Sloveniji višja od povprečja EU-27, zaostajamo pa za ciljem EU 2020, po katerem bi moralo biti 95 % otrok, starih 4-6 let, vključenih v vrtec (Slovenija: 90,5 %) (SURS, 2016).

Za to, da ne moremo doseči cilja EU 2020 sta delno krivi prenizko število mest v vrtcih ter razmeroma visoka cena vrtca. Podatki kažejo, da kljub povečanju števila oddelkov (za skoraj 1.500 v dobrem desetletju) in prostih mest v vrtcih (za skoraj 20.000 v dobrih desetih letih), tovrstno varstvo še vedno ni zagotovljeno vsem otrokom. Pomanjkanje prostih mest je torej še vedno aktualen problem. Problem je še posebej izrazit pri tistih otrocih, ki jih starši niso mogli vpisati v času rednega vpisa. V to skupino spadajo zlasti otroci, ki so rojeni po poteku roka za vpis. Starši teh otrok se srečujejo z velikimi težavami, kako zagotoviti otroško varstvo v času po preteku starševskega dopusta in do začetka šolskega leta. Drug razlog za nedoseganje cilja EU 2020 je cenovni vidik. Plačilo vrtca za starše tako predstavlja precejšnjo finančno obremenitev, zaradi česar se starši poslužujejo drugih oblik varstva otrok (predvsem mreže sorodnikov). Velik učinek bi imelo, tudi z vidika ustvarjanja spodbudnega okolja na odločanje za otroke, znižanje stroškov družin za vrtec. Ukrep, ki je bil v preteklosti zelo dobro sprejet, je bil npr. 100 % subvencija za drugega otroka v vrtcu. Ta ukrep je spodbudil hitrejše odločanje za drugega otroka, kar je glede na relativno visoko povprečno starost mater ob rojstvu prvega otroka (29,3 v letu 2015) nujno, saj se z odlaganjem rojstev pogosto zgodi, da do rojstva naslednjega otroka sploh ne pride. Ukrep bi bilo smiselno razširiti tudi na primere, ko ima družina v vrtcu samo enega otroka, če ima dva v prvi triadi osnovne šole.

Podatki kažejo, da na področju vključenosti otrok v sistem predšolske vzgoje obstajajo očitne razlike med posameznimi regijami. Po podatkih SURS za leto 2015 je bilo v zahodni Sloveniji v vrte vključenih za 3,5 % več otrok kot v vzhodni Sloveniji, pri čemer je ta razlika pri otrocih prvega starostnega obdobja več kot enkrat večja (4,7 %), kot pri otrocih drugega starostnega obdobja (2,2 %). Gledano po posameznih statističnih regijah je največ otrok, tako v prvem kot v drugem starostnem obdobju, v vrte vključenih v Osrednjeslovenski regiji, najmanj pa v Zasavski regiji (za prvo starostno obdobje razlika med omenjenima regijama znaša kar 20,9 %) (SURS 2017). To nesorazmerje gre pripisati splošnim razlikam vzhodne in zahodne regije. V manj razvitem vzhodnem delu države je večji delež manj izobraženih in tistih s slabšim ekonomskim položajem. Ta skupina staršev tudi v manjši meri vključuje svoje otroke v vrtec. Zelo pomembno je, da bi bili prav ti otroci čim prej vključeni v sistem predšolske vzgoje, saj bi si na ta način kasneje izboljšali možnosti za dvig družbenega statusa (socialna mobilnost).

Delovni čas zaposlenih, zlasti tistih v storitvenih dejavnostih, ki so večinoma feminizirane, je vedno bolj prilagojen nenehni razpoložljivosti, sobotnemu, nedeljskemu ter prazničnemu delu in delu preko polnega delovnega časa. V drugih dejavnostih (npr. proizvodnja, zdravstvo idr.) pa je delo izmensko. Z izjemo nekaterih večjih mestnih središč, v Sloveniji ni vrtecev, katerih delovni čas bi ustrezal potrebam staršev, ki delajo v popoldanskih izmenah, ob sobotah, nedeljah in praznikih.

Delež zaposlenih, ki delajo v manj ugodnem delovnem času (kot delež vseh zaposlenih)

	Izmensko delo		Delo ob nedeljah		Delo ob sobotah		Večerno delo	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske
2012	31,3	31,2	13,8	13,6	21,6	21,4	20,4	20,1
2013	33,4	33,5	13,9	13,8	22,4	22,6	20,2	18,0
2014	32,6	33,5	14,5	15,0	22,8	24,2	20,4	18,8
2015	33,1	34,4	14,4	14,9	21,6	22,3	21,1	20,8

Vir: Eurostat

Otroci, ki se še ne šolajo in niso vključeni v vrtec so upravičeni do 20 % višjega otroškega dodatka. Namen dodatka je olajšati varstvo otrok, ki zaradi pomanjkanja mest ne morejo biti vključeni v vrtec. Ker ni namen dodatka, da bi starše destimuliral za vključitev otrok v vrtec, je nesmiselno ohranjati dodatek za starejše predšolske otroke, ko praviloma težav s prostimi mesti v vrtcih ni več. Z ukinitvijo tega dodatka (za otroke po 4. letu starosti) bi tudi spodbudili vključevanje otrok v vrtec pred vstopom v osnovno šolo, kar je pomembno za lažjo vključitev otrok v šolsko okolje.

Dobro razvit in prožen sistem predšolske vzgoje in varstva ima zelo pomembne širše družbene učinke. Staršem (zaradi tradicionalne delitve skrbstvenih obveznosti pa predvsem ženskam) omogoča vstop in obstanek na trgu dela ter lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja. To pomeni, da se staršem (predvsem ženskam) ni treba več odločati med kariero in družino. Zaradi dobro delujočega sistema predšolske vzgoje ima Slovenija tudi visoko stopnjo vključenosti žensk na trg dela, prav tako je stopnja zaposlenosti žensk z otroki, mlajšimi od 6 let (66,3 %, Eurostat) višja kot pri tistih brez otrok (53,4 %, Eurostat). Pomembno je, da ta sistem ohranimo oziroma ga izboljšamo. Predvsem v smislu zagotavljanja večje prožnosti.

Ukrepi

- Povečati število mest za vpis v javno mrežo predšolske vzgoje in varstva otrok, da bo skladno s potrebami,
- oprostitev plačila vrtca za drugega otroka in zmanjšanje plačila za ostale otroke, v primeru, ko je v vrtec istočasno vključen več kot en otrok,
- oprostitev plačila vrtca za najmlajšega otroka, če sta dva otroka v prvi triadi osnovne šole,
- ozaveščanje o pozitivnih vidikih vključitve otrok v sistem predšolske vzgoje,
- ozaveščanje staršev o razpoložljivih oblikah vzgoje in varstva otrok,
- zagotoviti ponudbo predšolske vzgoje in varstva v popoldanskih urah, ponoči in med vikendi za otroke, katerih starši delajo z manj ugodnim delovnim časom; na območjih, kjer se izkazujejo potrebe za to,
- ukiniti 20 % dodatek k otroškemu dodatku za otroke po 4. letu starosti, ki še niso vključeni v vrtec,

- razvoj oblik varstva, ki bodo omogočili varstvo otroka od zaključka starševskega dopusta do vstopa otroka v vrtec (če otrok ne dobi mesta v vrtcu).

Kazalniki

- Število mest za vpis v javno mrežo predšolske vzgoje in varstva (po letih),
- delež otrok, vključenih v predšolsko vzgojo in izobraževanje (cilj EU 2020), po starostnih obdobjih in glede na statistične regije,
- dopolnjene zakonske določbe, ki urejajo plačilo vrtca,
- število ozaveščevalnih kampanj o pozitivnih vidikih vključitve otrok v sistem predšolske vzgoje,
- število ozaveščevalnih kampanj o razpoložljivih oblikah vzgoje in varstva otrok,
- število programov in vrsta ponudbe varstva vzgoje in izobraževanja v popoldanskih urah, ponoči in med vikendi,
- dopolnjene zakonske določbe iz katerih je razvidna ukinitvev 20 % dodatka k otroškemu dodatku za otroke po 4. letu starosti, ki še niso vključeni v vrtec,
- število programov in vrsta varstva za otroke, ki ne dobijo mesta v vrtcu (od zaključka starševskega dopusta do vstopa otroka v vrtec).

Nosilci

MIZŠ, MDDSZ, lokalne skupnosti.

3.8.2 Osnovnošolsko izobraževanje

Cilji

- Zagotoviti kakovostno, široko dostopno in brezplačno (obvezno) osnovnošolsko izobraževanje za vse učence,
- vsem učencem zagotoviti kakovostne, raznolike in široko dostopne interesne aktivnosti v času šolskega programa in po njem,
- vzpostaviti šolsko okolje kot okolje, kjer je zagotovljena najvišja stopnja enakosti in nediskriminacije,
- dvigniti raven znanja na področju človekovih pravic, strpnosti in enakih možnosti.

Stanje

Pomembna naloga osnovnošolskega izobraževanja je vsem otrokom zagotoviti dostop do pridobitve osnovne izobrazbene ravni in jim omogočiti enake možnosti za doseganje dobrih učnih rezultatov. V Sloveniji pravico do osnovnošolskega izobraževanja opredeljuje že Ustava RS, ki določa, da je osnovnošolsko izobraževanje obvezno in se financira iz javnih sredstev. Osnovnošolsko izobraževanja sistemsko ureja Zakon o osnovni šoli.

Slovenija ima razmeroma široko mrežo osnovnih šol. Na območjih, kjer je dostopnost slabša, je skozi čas vzpostavljala sistem kakovostnih podružničnih šol in tako vsem otrokom zagotovila dober dostop do osnovnošolskega izobraževanja. Zaradi manjšanja števila vpisanih otrok v določenem obdobju (od 2005 do 2010) in varčevalnih ukrepov so se pričele zapirati nekatere osnovne šole, in sicer podružnične. To je povzročilo poslabšanje dostopnosti, in sicer predvsem v okoljih, ki so že tako deprivilirana. Naloga države pa je ravno nasprotna. Še posebej mora skrbeti za otroke, ki prihajajo iz depriviliranih okolij, da nevtralizira njihov slab izhodiščni položaj. V tem smislu bi bilo treba razmisliti tudi o socialnih, morda tudi demografskih koristih, ki jih ima široko dostopna mreža osnovnih šol.

Z vidika pravičnosti in zagotavljanja enakih možnosti za vse otroke je eden ključnih dejavnikov strošek, ki ga vključenost otrok v osnovnošolsko izobraževanje predstavlja za starše. Glede na to, da je obiskovanje šole brezplačno, gre predvsem za stroške povezane s šolsko malico, šolskim kosilom, prevozom v šolo (kjer je oddaljenost manj kot 4 km, nad 4 km je brezplačen prevoz), opremo, šolskimi izleti in aktivnostmi ipd. Država v tem oziru dobro poskrbi za najranjlivejše skupine otrok, ki odraščajo v družinah z najnižimi dohodki. Tako nudi subvencioniranje za učence, ki zaradi socialnega položaja ne zmorejo v celoti plačati prispevka za šolo v naravi, sofinancira učne pripomočke, subvencionira šolsko prehrano idr. Bo pa zagotovo treba več pozornosti nameniti otrokom iz nižjega srednjega družbenega razreda. Raziskava IRSSV (2016) je na primer pokazala, da starši iz drugega dohodkovnega razreda otroškega dodatka za kritje stroškov malice, kosila in prevoza v šolo v povprečju namenijo 49,8 EUR na mesec, kar je več kot ostali starši iz višjih dohodkovnih razredov otroškega dodatka (3. dohodkovnega razred otroškega dodatka je 35,20 EUR, 4. dohodkovnega razred otroškega dodatka je 34,20 EUR, 5. dohodkovnega razred otroškega dodatka je 47,00 EUR) in precej več kot starši iz prvega dohodkovnega razreda otroškega dodatka (13,00 EUR).

Razlike med otroki so očitne tudi pri vključenosti otrok v plačljive šolske dejavnosti. Rezultati prej omenjene raziskave kažejo, da so pri tem v največji meri deprivilirani otroci iz prvega dohodkovnega razreda otroškega dodatka. Ob pomanjkanju finančnih sredstev družine, se ti otroci ne udeležujejo tovrstnih dejavnosti. Do razlik med otroki prihaja tudi, če upoštevamo obšolske dejavnosti, ki lahko pomembno prispevajo h krepitvi socialnega in kulturnega kapitala otrok. Tudi na tem mestu so ponovno prikrajšani otroci, ki odraščajo v družinah z najnižimi dohodki – zgolj petina otrok je vključenih v neplačljive organizirane dejavnosti in dobra desetina v plačljive organizirane dejavnosti (medtem ko je takih iz 5. razreda otroškega dodatka skoraj polovica) (IRSSV, 2016).

Pomemben kriterij za ugotavljanje pravičnosti in enakih možnosti v osnovnošolskem izobraževanju je tudi podatek o učni (ne)uspešnosti učencev. Po podatkih SURS (2017) o zaključku osnovne šole v predvidenih devetih letih se je število ponavljavcev v zadnjih sedmih letih precej povečalo, v rednem programu skoraj za 100 %, v prilagojenem programu pa celo za 200 %. Deležu ponavljavcev kaže, da je leta 2014 razred uspešno končalo 98,9 % učencev, kar je 0,5 % manj kot leta 2005; od tega najmanj v jugovzhodni regiji, kjer je učencev, ki uspešno končajo razred, pomembno manj od slovenskega povprečja (v letu 2014 za 1,9 %) (SURS, 2017 in Položaj otrok v Sloveniji danes: Situacijska

analiza položaja otrok, IRSSV, Kovač Šebart in Štefanc, 2016). Ponavljavci običajno prihajajo iz depriviligiranih družin, kar pomeni, da bi država morala na področju zagotavljanja enakih možnosti storiti več.

Zelo očitne razlike med regijami v Sloveniji obstajajo v doseganju znanja, kjer vzhodne slovenske regije zaostajajo za zahodnimi (po doseženih točkah na nacionalnem preizkusu znanja pri slovenščini, matematiki in angleščini) (Položaj otrok v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok, IRSSV, Kovač Šebart in Štefanc, 2016), na kar nas v svojem poročilu opozarja tudi OECD (2014). Medregionalnih razlik ni mogoče preprosto pripisati razlikam v kakovosti šol, pač pa so najbrž odraz socialno ekonomskih dejavnikov: a) povprečni letni dohodek na člana gospodinjstva = 9.225,00 EUR (zahodna Slovenija) in 8.355,00 EUR (vzhodna Slovenija); b) delež prebivalcev, ki jih ogroža revščina ali socialna izključenost je 17,2 % (zahodna Slovenija) in 20,8% (vzhodna Slovenija); c) stopnja tveganja revščine je 12,8 % (zahodna Slovenija) in 15,5 % (vzhodna Slovenija); d) delež prebivalcev, ki so resno materialno prikrajšani je 4,5 % (zahodna Slovenija) in 6,8 % (vzhodna Slovenija) (SURS 2017b).

Z vidika razvoja družbe kot celote je pomembno, da država vzpostavlja sistem na pozitivnih načelih, kot so pravičnost, strpnost, solidarnost, nediskriminatornost, enakost, nenasilje ipd. Naloga države je, da ta načela vključuje v vse politike in ukrepe ter jih široko promovira. Iz tega vidika je pomembno, da otroci ta načela razumejo in v skladu z njimi živijo. To lahko namreč pomembno prispeva h kakovosti družinskega življenja. Otroci bi te koncepte morali spoznati že v obdobju predšolskega izobraževanja, nujno pa v obdobju osnovnošolskega. Te vsebine so v pretežni meri že vključene v šolske kurikulumne, vendar bi vsebino veljalo še okrepiti in nadgraditi.

Šolsko okolje mora biti predvsem varno. Kar pomeni, da morajo biti vzgojitelji ustrezno usposobljeni za preprečevanje, prepoznavo, ukrepanje in obravnavo kakršnihkoli oblik nasilja. S tem namenom je Zavod za šolstvo s pomočjo zunanjih strokovnjakov in strokovnjakinj v letu 2016 izdal Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno izobraževalnih zavodih. Dokument je nastal z namenom, da zaposlenim v javnih vzgojno izobraževalnih zavodih in zasebnih vzgojno izobraževalnih zavodih, ki izvajajo javno veljaven program, pomagajo bolje razumeti pojav nasilja med vrstniki ter se ustrezno in učinkovito odzivati oziroma ukrepati ob zaznavi medvrstniškega nasilja, še posebno v primerih hujših oblik nasilja. V skladu z ZPND je bil sprejet tudi Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno izobraževalne zavode. Prav tako je bil (med MIZŠ, MDDSZ in Policijo) sklenjen Dogovor v zvezi z izvajanjem nalog za zaščito otrok (ki izhajajo iz ZPND), ki natančneje opredeljuje aktivnosti z namenom večje zaščite otrok v primerih nasilja v družini. Pomembno je, da vsi zaposleni v šolstvu vedo, da je prijava suma nasilja obvezna. ZPND določa, da vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebe vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je otrok žrtev nasilja. Takšna dolžnost se izrecno nalaga izvajalcem vsebin za otroke v športnih in kulturnih združenjih. Istočasno si morajo vzgojno-izobraževalni delavci prizadevati za preprečevanje in ustrezno obravnavo medvrstniškega nasilja. Številne študije (Pušnik, 2012) opozarjajo na resne negativne posledice na duševno in fizično zdravje otrok, zato je to področje, ki mu je potrebno nameniti več pozornosti in ga bolj sistematično naslavljati. Ta problematika bo posebej obravnavana v posebnem programskem dokumentu - Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, zato je na tem mestu le omenjena, niso pa opredeljeni cilji in ukrepi.

Ukrepi

- Ohranjati kakovost osnovnošolskih programov (oziroma le-to še dvigniti),

- vsem učencem v celoti zagotavljati financiranje osnovnošolskega izobraževanja iz javnih sredstev:
 - zagotoviti javno financiranje drugih dejavnosti razširjenega predpisanega programa osnovne šole, kot je na primer šola v naravi ipd.,
 - omogočiti brezplačen vstop za učence v javne muzeje, galerije ipd.,
 - zagotoviti brezplačno oskrbo učbenikov iz učbeniških skladov in za učence 1. razreda tudi učnih gradiv,
- ohranjanje podružničnih šol oziroma zagotavljanje geografske dostopnosti šol skladno z normativi,
- vsem učencem zagotoviti kakovostno in zdravo brezplačno malico in/ali kosilo,
- strožji nadzor nad kakovostjo šolske prehrane,
- omogočiti lažjo uporabo šolskih prostorov, namenjenih športu in rekreaciji otrokom in družinam v času po pouku,
- spodbujanje staršev, da v čim večji meri vključujejo otroke v kakovostne (brezplačne) dejavnosti, ki jih ponuja šola,
- vpeljava ukrepov pozitivne diskriminacije vsaj v okoljih (ali na šolah), kjer je težav pri začetnem opismenjevanju več in so povezane zlasti s socialno, kulturno in ekonomsko prikrajšanostjo,
- še večje vključevanje sledečih vsebin in konceptov: pravičnost, strpnost, solidarnost, nediskriminatornost, enakost, nenasilje idr.

Kazalniki

- rezultati mednarodnih raziskav znanja (PISA idr.),
- delež stroškov, ki jih za šolanje otrok plačujejo starši,
- število in vrste javno financiranih dejavnosti razširjenega predpisanega programa osnovne šole,
- dokumenti iz katerih je razvidno, da imajo učenci omogočen brezplačen vstop v javne muzeje, galerije ipd.,
- dokumenti iz katerih je razvidna brezplačna oskrba učencev z učbeniki iz učbeniških skladov in učencev 1. razreda z učnimi gradivi,
- število podružničnih šol (po letih) in podatki o geografski dostopnosti šol skupaj s podatki o normativih,
- zagotovljena kakovostna in zdrava brezplačna malica in/ali kosilo,
- število in vrste nadzorov nad kakovostjo šolske prehrane (po letih),
- urnik odprtosti šolskega prostora, namenjenega športu in rekreaciji,

- delež vključenosti otrok v (brezplačne) dejavnosti, ki jih ponuja šola,
- število ukrepov pozitivne diskriminacije,
- število predmetov pri katerih so vključene vsebine in koncepti: pravičnost, strpnost, solidarnost, nediskriminatornost, enakost, nenasilje idr. ter obseg teh vsebin.

Nosilci

MIZŠ, MDDSZ.

3.8.3 Srednješolsko izobraževanje

Cilji

- Zagotoviti široko dostopno, raznoliko in kakovostno srednješolsko izobraževanje,
- dvigniti vključenost otrok v srednješolsko izobraževanje,
- zagotoviti več pomoči otrokom, ki so socialno in ekonomsko prikrajšani,
- vzpostaviti šolsko okolje kot okolje, kjer je zagotovljena najvišja stopnja enakosti.

Stanje

Po izpolnjeni devetletni osnovnošolski obveznosti je v Sloveniji formalno izobraževanje mogoče nadaljevati v programih srednješolskega izobraževanja; bodisi v splošnoizobraževalnem programu splošne oziroma strokovne gimnazije ali v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja.

Področje srednješolskega izobraževanja je široko in raznoliko (predvsem zaradi raznovrstnosti programov), urejajo ga številni zakoni, in sicer Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja ureja pogoje za opravljanje ter določa način upravljanja in financiranja tudi za poklicno in srednje strokovno ter splošno izobraževanje. Med drugim določa tudi obvezne sestavine srednješolskih izobraževalnih programov; Zakon o gimnazijah ureja izobraževanje v splošnih in strokovnih gimnazijah, ki je namenjeno pripravi na nadaljnje izobraževanje v visokem šolstvu; Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju ureja nižje in srednje poklicno izobraževanje in srednje strokovno izobraževanje, ki omogoča pridobitev ustreznega znanja, spretnosti in kompetenc za delo v določenem strokovnem področju in hkrati pripravo na nadaljnje izobraževanje zlasti v višjem in visokem strokovnem šolstvu; Zakon o maturi določa vsebino poklicne in splošne mature, pravice in obveznosti kandidatov, ki opravljajo poklicno oziroma splošno maturo, sestavo in pristojnosti maturitetnih organov ter postopek in način opravljanja poklicne in splošne mature; Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja ureja uresničevanje pravic navedenih skupnosti med drugim tudi na področju srednjega šolstva ter Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, ki ureja usmerjanje ter določa način in obliko vzgoje in izobraževanja tudi na področju srednješolskega izobraževanja.

Država v okviru srednješolskega izobraževanja kaže posebno skrb za najranljivejše skupine otrok, ki odraščajo v družinah z najnižjimi dohodki ter otroke s posebnimi potrebami. Tako zagotavlja brezplačen prevoz gibalno oviranim dijakom, subvencionira malico idr. Ker zdravstvena stroka nenehno opozarja na pomen zdrave prehrane, bi bilo smiselno, da se vsem dijakom zagotovi kakovostna in zdrava brezplačna malica. Hkrati poskuša država družino razbremeniti dela stroškov, če je v srednješolsko izobraževanje vključenih več otrok hkrati in bivajo v dijaškem domu (sofinancira bivanje v dijaškem domu, če iz iste družine v dijaškem domu biva več otrok).

V Sloveniji poznamo vrsto srednješolskih programov, ki se razlikujejo tako po vsebini, trajanju kot tudi ciljeh. Med vsemi programi obstajajo pomembne razlike v učni uspešnosti dijakov, pri čemer dijaki, vključeni v programe poklicno tehničnega izobraževanja, veljajo za najmanj uspešne. Šolska neuspešnost dijakov poklicno tehničnega izobraževanja je očitna, če upoštevamo kazalnike o prehodnosti dijakov med letniki, delež ponavljavcev, kot tudi rezultate mature in zunanjih preverjanj. Podatki namreč kažejo, da v šolskem letu 2014/2015 kar tretjina teh dijakov ni nadaljevala izobraževanja v zaključnem letniku, največ ponavljavcev je v programih poklicno tehničnega izobraževanja (6,5 %) (ter tudi v programih nižjega in srednje poklicnega izobraževanja). Po deležu neuspešnih prav tako izstopajo dijaki iz programov poklicno tehničnega izobraževanja, saj jih je poklicno maturo uspešno opravilo le 86,6 %. Po vseh treh kazalnikih pa se, na drugi strani, najbolj izkažejo dijaki srednjega strokovnega izobraževanja in gimnazije (Položaj otrok v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok, IRSSV, Kovač Šebart in Štefanc, 2016).

V Sloveniji v veliki meri na uspešnost dijakov vplivajo socialni in ekonomski dejavniki (Kolednik, 2010; Gaber idr., 2012; Štraus, 2015). Ti so povezani tudi z izbiro izobraževalnega programa, ki jo sprejmejo učenci za nadaljevanje svoje izobraževalne poti (Gaber idr. 2009). OECD (2015) zato za Slovenijo priporoča uveljavitev ukrepov, ki bodo ciljno naravnani na šole in programe, ki se soočajo s socialno ekonomsko prikrajšanostjo.

Razlike v dosežkih so opazne tudi med statističnimi regijami. Npr. po povprečnem matematičnem dosežku v raziskavi PISA 2012 je v ospredju Osrednjeslovenska regija, zaostajajo pa Pomurska, Savinjska, Podravska in Obalno-kraška regija. Pomemben dejavnik, ki vpliva nižji na rezultat sodelujočih dijakov v teh regijah, je zopet socialno-ekonomski in kulturni status dijakov in dijakin (Štraus 2015).

Da bi država spodbujala izobraževanje in doseganje višje ravni izobrazbe otrok ter zmanjšala vpliv socialno-ekonomskih dejavnikov na vpis v srednjo šolo in uspešnost dijakov je uvedla sistem štipendiranja. Državne štipendije so oblika državne pomoči tistim otrokom, ki bi sicer imeli zaradi nižjih dohodkov družine otežen dostop do srednješolskega izobraževanja. Izobraževanje namreč lahko predstavlja precejšen strošek za družino, zato je namen državnih štipendij finančna razbremenitev družine ter izboljšanje ekonomskega položaja otroka. Štipendija tudi pripomore k temu, da se otroci oziroma mladi v večji meri sploh odločijo za nadaljevanje izobraževanja. Do državne štipendije so upravičeni dijaki, ki izpolnjujejo splošne pogoje, ki jih določa Zakon o štipendiranju (ZŠtip-1) in pri katerih povprečni mesečni dohodek na družinskega člana v preteklem letu pred vložitvijo vloge ne presega 64 % neto povprečne plače na družinskega člana.

Tudi v srednjih šolah je treba več pozornosti nameniti preprečevanju, prepoznavanju različnih oblik nasilja in ustrezni obravnavi nasilja. Ta problematika bo posebej naslovljena Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini.

Ukrepi

- Ohranjati raznolikost srednješolskih programov in kakovost srednješolskih programov (oziroma le-to še dvigniti),
- zagotoviti štipendije tistim otrokom, ki bi sicer imeli otežen dostop do srednješolskega izobraževanja, zlasti skozi zagotavljanje ciljanih štipendij (npr. kadrovske štipendije, štipendije za deficitarne poklice),
- spodbujanje vključitve otrok v srednješolsko izobraževanje,
- ukrepi, ki bodo izboljšali učni uspeh otrok, ki so socialno in ekonomsko prikrajšani,
- vsem dijakinjam in dijakom zagotoviti kakovostno in zdravo brezplačno malico,
- dosledno vključevanje sledečih vsebin in konceptov: pravičnost, strpnost, solidarnost, nediskriminatornost, enakost, nenasilje idr.

Kazalniki

- Seznam srednješolskih programov,
- rezultati mednarodnih raziskav znanja (PISA idr.),
- število in vrste štipendij,
- navedba aktivnosti za spodbujanje vključitve otrok v srednje šole in število vključenih otrok v srednjo šolo (po letih),
- vrste in učinek ukrepov za izboljšanje učnega uspeha otrok, ki so socialno in ekonomsko prikrajšani,
- dokumenti iz katerih je razvidno, da je vsem dijakinjam in dijakom zagotovljena kakovostna in zdrava brezplačna malica,
- seznam programov in predmetov kamor so vključene vsebine in koncepti, kot so: pravičnost, strpnost, solidarnost, nediskriminatornost, enakost, nenasilje idr.

Nosilci

MIZŠ, MDDSZ.

3.9 Stanovanjska problematika

Stanovanje predstavlja pomemben element socialne varnosti in dostojanstva posameznika, zato je naloga države ustvarjati možnosti, da si državljani in državljanke lahko pridobijo primerno stanovanje. Tako opredeljuje tudi Ustava RS. Nekateri mednarodni

dokumenti (Carigrajska deklaracija, Agenda Habitat, 1996) pa eksplicitno navajajo, da je zagotavljanje primerne stanovanjske pravice temeljna človekova pravica. Področje stanovanjskega varstva je v okviru družinske politike zagotovo pomembno, saj urejena stanovanjska problematika družin predstavlja predpogoji za kakovostno družinsko življenje. Korelacijo med kakovostjo življenja in stanovanjsko problematiko zaznavajo tudi številne raziskave, saj stanovanjske razmere opredeljujejo kot enega ključnih pokazateljev kakovosti življenja (in družbene izključenosti).

Z namenom ureditve tega področja država redno pripravlja in sprejema strateške dokumente, ki naslavljajo aktualne probleme ter opredeljujejo ukrepe za njihovo reševanje. Zadnji sprejet dokument je Resolucija nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025. Gre za temeljni dokument, ki določa splošne cilje na področju stanovanjske oskrbe oziroma prihodnjega razvoja stanovanjskega področja. Ti cilji so: uravnotežena ponudba primernih stanovanj na stanovanjskem trgu, zagotavljanje lažje dostopnosti do stanovanj za vse prebivalce in prebivalke, zagotavljanje kakovostnih in funkcionalnih stanovanj ter spodbujanje prebivalcev in prebivalk k večji stanovanjski mobilnosti. Resolucija nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025 prepozna tudi problem dostopnosti stanovanj za bolj ranljive ciljne skupine, zato se v okviru te ciljne skupine osredotoča na iskalce in iskalke prvega stanovanja, enostarševske družine, velike družine in enočlanska gospodinjstva starejših od 65 let, osebe s posebnimi potrebami (gibalno ovirane) in osebe v težkem socialnem položaju (žrtve nasilja, etnične manjšine, migrante/migrantke, begunce/begunke, osebe z dolgotrajnimi duševnimi motnjami idr.). MOP ter Stanovanjski sklad RS spodbujata gradnjo javnih najemnih stanovanj, s čimer bi se povečala dostopnost do neprofitnih stanovanj in ugodnih stanovanjskih kreditov. Vendar je nujen ukrep za doseg tega cilja nova najeminska politika in uvedba stanovanjskega dodatka.

V Sloveniji je pretežen del stanovanj lastniških. Iz tega razloga je potrebno zagotoviti finančno podporo za gradnjo javnih najemnih stanovanj, hkrati pa z novo najeminsko politiko zagotoviti tudi transparentno porabo javnih sredstev. Resolucija nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025 predvideva uvedbo neprofitne stroškovne najemnine, ki bo oblikovana tako, da pokrije stroške in omogoča minimalen donos. Za socialno šibkejše posameznike in družine se načrtuje vzpostavitev sistema socialnih stanovanjskih pomoči v obliki stanovanjskega dodatka. Kot kriterij za dodelitev stanovanjskega dodatka na ravni gospodinjstva so določeni: dohodek na člana gospodinjstva, premoženje, regija idr. Stanovanjski dodatek bo vključen v enoten sistem socialnih transferjev, s čimer bo zagotovljena večja transparentnost in pravičnost prejetja socialnih pomoči za vse prebivalce. MDDSZ in MOP bosta v kratkem (trenutno se ustanavlja delovna skupina za pripravo nove stanovanjske najeminske politike) pripravili enotno metodologijo za izračun stanovanjskega dodatka in spremembo zakonodaje, ki bo omogočila postopno vpeljavo stanovanjskega dodatka.

V okviru družinske problematike prepoznavamo temeljna področja, ki še posebej pomembno vplivajo na stanovanjski položaj družin v Sloveniji, zato jih je treba v okviru te resolucije posebej nasloviti in obravnavati. Gre za naslednja področja oziroma problematike: pozno in težavno osamosvajanje mladih (družin) ter reševanje prvega stanovanjskega problema, kakovost oziroma primernost stanovanja za družine ter materialno prikrajšane družine in njihov stanovanjski položaj.

3.9.1 Osamosvajanje mladih (družin)

Cilji

- Sistemsko urejen dostop mladih (družin) do stanovanj,

- hitrejša osamosvajanje mladih (da se doseže povprečje EU glede povprečne starosti odselitve mladih iz gospodinjstva staršev).

Stanje

Stanovanjske in bivanjske razmere družin so pomembne tako z vidika delovanja sistema stanovanjske oskrbe (stanovanjske razmere družin kot pokazatelj delovanja sistema stanovanjske oskrbe), z vidika demografske reprodukcije (samostojno stanovanje kot funkcija ustanavljanja samostojnega gospodinjstva oziroma lastne družine) kot tudi z vidika stanovanjske ranljivosti družin (možnost in dostop družin do stanovanja, njegova primernost) (Mandič 2009, 78).

V okviru stanovanjske problematike mladih je posebej pereče relativno pozno odseljevanje mladih od njihovih staršev. Prehod v samostojno gospodinjstvo se pogosto razume kot eden ključnih označevalcev prehoda v odraslost. Na to, kdaj mladi opravijo prehod v samostojno stanovanje (in s tem samostojno gospodinjstvo in oblikujejo lastno družino), vpliva več dejavnikov. Poleg individualnih so pomembni predvsem strukturni. Strokovnjaki opozarjajo (Mandič, 2007), da na odhod od doma pomembno vpliva razpoložljivost stanovanj, in sicer se mladi prej preselijo od doma v kolikor je v državi večji najemni sektor. Slovenija spada med države z izrazito majhnim najemnim sektorjem, in sicer tako profitnim kot neprofitnim, kar torej pomeni za mlade manj priložnosti za osamosvojitve in težji prehod v samostojno stanovanje ter s tem povezano odlaganje odločitve za oblikovanje družine.

Tu je raziskave glede starosti mladih pri odseljevanju od staršev kažejo na precejšnje razlike med državami. Analiza ekonomsko najbolj razvitih držav pokaže, da so te razlike največje na črti sever-jug: najhitreje dom svojih staršev zapustijo mladi v Severni Evropi (prednjačijo mladi iz Norveške, Švedske, Finske in Danske) in Severni Ameriki, najkasneje pa odidejo mladi iz Južne Evrope (Italija, Španija). Slovenija sodi med tiste evropske države, ki imajo najvišji odstotek mladih, tako moških kot žensk, starih med 18 in 34 let, ki (še) živijo s starši (Mandič, v Raziskava Mladina 2010, 2011). Zadnja raziskava Slovenskega javnega mnenja je pokazala (Slovensko javno mnenje, 2016), da 67 % mladih do 30 let še živi pri starših oziroma sorodnikih. Po podatkih raziskave mladi (do 30 let) navajajo da bi za rešitev stanovanjskega problema najbolj potrebovali ugoden stanovanjski kredit (33 % vseh mladih) in subvencijo najemnine (17 %).

Z vidika doseganja visoke ravni kakovosti življenja je urejena stanovanjska problematika izjemno pomembna. Zato je bistveno, da država sprejme čim več ukrepov s katerimi bo to področje primerno uredila in (mladim) državljanom ter državljankam zagotovila določeno stopnjo socialne varnosti. Na ta način bi tudi vplivala na ustvarjanje spodbudnega okolja za odločanje za družino.

Ukrepi

- vzpostavitev ugodnejših stanovanjskih kreditov za mlade, ne glede na obliko zaposlitve,
- oblikovanje in implementacija inovativnih mehanizmov ter okrepitev obstoječih mehanizmov (varčevalnih in kreditnih shem) podpore mladim (za nakup, gradnjo, obnovo in najem stanovanja na trgu) Stanovanjskega sklada RS,

- okrepitev in spodbujanje trga najemnih stanovanj - predvsem za mlade družine - in ustrezno uravnavanje cen tržnih najemnin (predvsem na območjih, kjer je povpraševanje največje - prednostna razvojna območja stanovanjske oskrbe),
- uvedba davčnih olajšav za najemodalajce, ki oddajajo stanovanja mladim družinam,
- ustrežnejša uporaba praznih stanovanj,
- uvedba finančnega inštrumenta "najem s kasnejšim odkupom",
- spodbujanje in podpora alternativnim oblikam zagotavljanja stanovanj, ki so ugodne za mlade (kot so npr. stanovanjske zadruge).

Kazalniki

- obseg in vrste ugodnih stanovanjskih kreditov za mlade,
- oblikovani in implementirani inovativni mehanizmi podpore mladim (družinam) ter oblike/vrste podpore mladim pri dostopanju do stanovanja,
- število in metode spodbujanja najemnih stanovanj namenjenih mladim (družinam) ter cene najemnih stanovanj (po letih),
- uvedene davčne olajšave,
- število praznih stanovanj (po letih) in aktivnosti za zmanjševanje števila praznih stanovanj,
- število realiziranih "najemov s kasnejšim odkupom",
- vrste alternativnih oblik zagotavljanja stanovanj, ki so ugodne za mlade.

Nosilci

MOP, MDDSZ, Stanovanjski sklad Republike Slovenije.

3.9.2 Stanovanjske razmere družin

Cilji

- Odpraviti stanovanjsko prikrajšanost socialno in finančno najšibkejših družin, posebej enostarševskih družin,
- zmanjšati preobremenjenost socialno in finančno najšibkejših družin s stanovanjskimi stroški, predvsem enostarševskih družin,
- vzpostaviti sistem socialnih stanovanjskih pomoči za socialno šibkejše družine.

Stanje

Tudi, ko se mladim uspe odseliti in ustvariti družino, so njihove stanovanjske razmere slabše od stanovanjskih razmer drugih družin. Stanovanjske razmere družin v resoluciji ponazarjamo s trendi v lastništvu stanovanj, stanovanjsko prikrajšanostjo in preobremenjenostjo gospodinjstev s stanovanjskimi stroški.

Trendi na področju lastništva stanovanj kažejo, da je vstop, predvsem mladih družin, v sektor lastniških stanovanj izrazito otežen in pogosto mogoč le s pomočjo meddružinskih transferjev (v obliki posojil, zemljišča ali stanovanjske enote), poleg lastnega vložka in bančnih posojil. Tudi zato je osamosvajanje mladih v Sloveniji precej kasnejše, kot je to značilno za večino zahodnoevropskih držav.

Podatki SURS kažejo, da je za Slovenijo značilen izrazito visok delež lastnikov stanovanj (v letu 2014 je ta delež znašal 76,7 %), vendar je v zadnjih letih opaziti zmanjševanje tega deleža. Če gledamo podatke lastništva gospodinjstev glede na tip gospodinjstva, vidimo, da delež lastnikov v vseh tipih gospodinjstev z leti pada. Največ lastnikov je sicer v gospodinjstvih brez otrok (78 % v letu 2015), najmanj pa v enostarševskih družinah (56 % v letu 2015), kar nakazuje večjo ranljivost slednjih. Poveden je tudi podatek o porastu uporabnikov stanovanj. Največ uporabnikov je ponovno med enostarševskimi družinami (24 % v letu 2015), iz česar bi lahko sklepali na strategije reševanje stanovanjskega problema (gre verjetno za meddružinsko pomoč).

Stanovanjski položaj družin z nizkimi dohodki je znatno slabši kot položaj družin z višjimi. Raziskava Inštituta RS za socialno varstvo (Revščina in socialna izključenost družin z otroki: materialni in nematerialni obraz revščine, 2016), je pokazala, da družine, ki se umeščajo v višji dohodkovni razred otroškega dodatka, v večji meri živijo v individualnih samostojnih hišah. Primerjava deležev pokaže, da je delež tistih, ki se nahajajo v prvem dohodkovnem razredu otroškega dodatka in živijo v hišah manjši (ta delež znaša 50,5 %) od primerljivih deležev v višjih dohodkovnih razredih otroškega dodatka (te v povprečju znašajo več kot 60 %). Razlike se pojavijo tudi pri velikosti stanovanj. Tako npr. uvrstitev v nižji dohodkovni razred otroškega dodatka pomeni tudi večjo verjetnost, da bo družina živela v manjšem stanovanju. Tudi število sob sledi uvrstitvi v dohodkovne razrede otroškega dodatka. Tisti, ki se uvrščajo v prvi razred, imajo v povprečju le 2,58 sobe, tisti, ki so uvrščeni v petega, pa 3,2, kar je moč pripisati tudi dejstvu, da tisti iz višjih dohodkovnih razredov otroškega dodatka v večji meri živijo v hišah. Podobno je z vprašanjem o tem, ali ima vsak družinski član svojo posteljo. Tako je le 5,2 % tistih iz petega dohodkovnega razreda odgovorilo z »ne«, medtem ko je bilo takih v prvem dohodkovnem razredu občutno več – 19,8 %. Raziskava kaže, da tisti, ki so uvrščeni v višji dohodkovni razred otroškega dodatka pogosteje ocenjujejo lastno stanovanje kot ustrezno potrebam družine. Takih je v petem dohodkovnem razredu otroškega dodatka npr. 31,8 %, v prvem pa le 14,4 %.

Še posebej pa so razlike očitne, ko primerjamo deleže lastnikov in najemnikov po različnih dohodkovnih razredih otroških dodatkov. Tako je npr. kar 56,7 % tistih, ki se uvrščajo v peti dohodkovni razred otroškega dodatka lastnikov oziroma solastnikov stanovanj/hiš, v katerih živijo, medtem ko je ta delež v prvem dohodkovnem razredu otroškega dodatka le 18,9 %. Ravno obratno pa je, ko primerjamo deleže najemnikov oziroma podnajemnikov. V prvem dohodkovnem razredu otroškega dodatka ta delež znaša 43,3 %, v petem pa le še 10,2 %.

Za oceno stanovanjskega položaja najranljivejših družin je pomembna tudi časovna primerjava med deležem lastnikov in deležem najemnikov. Podatki kažejo, da se pri družinah v slabšem socialno ekonomskem položaju manjša delež lastnikov in večja delež

najemnikov. Če je bilo leta 2008 delež lastnikov oziroma solastnikov 55,9 %, jih je leta 2015 le še 44,9 %, obraten trend je zaznati pri deležu najemnikov, v letu 2008 je znašal 15,9 %, v letu 2015 pa je zrasel na 20,7 %, kar kaže na zmanjšane možnosti najranljivejših družin, da stopijo v kategorijo lastnikov.

Kazalniki stanovanjske prikrajšanosti kažejo, da se Slovenija v nekaterih parametrih uvršča pod evropsko povprečje (npr. glede deleža gospodinjstev brez kopalnice, ali brez stranišča), v drugih pa nad (npr. slabo stanje stanovanja). Kazalniki ne kažejo večje ranljivosti gospodinjstev z otroki. Izjema so enostarševska gospodinjstva, med katerimi je nekoliko nadpovprečen delež gospodinjstev brez kopalnice oziroma stranišča.

V splošni populaciji se je delež gospodinjstev, ki živijo v razmerah ekstremne stanovanjske prikrajšanosti od leta 2005 do leta 2014 zmanjšal (iz 12,3 % leta 2005 na 6,5 % leta 2014), vendar pa je ta delež še vedno nekoliko višji med gospodinjstvi z več otroki, precej višji pa med enostarševskimi gospodinjstvi, kjer tekom let tudi ni prišlo do zmanjšanja tega deleža, kot to velja za splošno populacijo, temveč nasprotno celo do rahlega povečanja. Pri tem je bilo v letih gospodarske krize opaziti porast enostarševskih gospodinjstev, ki živijo v razmerah ekstremne stanovanjske prikrajšanosti, in sicer se je delež v petih letih povečal za več kot 20 %. Podobno poslabšanje položaja v teh letih je opaziti tudi pri velikih družinah, tj. gospodinjstvih s tremi ali več otroki.

Naslednji pomemben kazalnik pri oceni stanovanjskih razmer družin je preobremenjenost gospodinjstev s stanovanjskimi stroški. Stopnja preobremenjenosti gospodinjstev s stanovanjskimi stroški v Sloveniji glede na povprečje EU ne izstopa in je razmeroma nizka (6,4 % v letu 2014; povprečje EU – 11,4 % v letu 2014). Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški je celo nižja med gospodinjstvi z otroki kot pa med gospodinjstvi brez otrok, pri obeh skupinah pa je vidno le rahlo naraščanje deleža preobremenjenih gospodinjstev od leta 2005 do 2014. Izrazito pa izstopajo enostarševske družine, med katerimi je delež preobremenjenih strmo narasel od leta 2005, ko je bilo le 7,8 % enostarševskih družin preobremenjenih s stanovanjskimi stroški, na 18,4 % v letu 2014, kar je tudi visoko nad slovenskim povprečjem. Pri tem je bilo poslabšanje položaja razvidno predvsem v letu 2009, kar gre najverjetneje pripisati učinkom gospodarske krize, nato pa v letih 2013 in 2014 (Filipovič Hrast, 2016).

Delež enostarševskih družin, preobremenjenih s stanovanjskimi stroški je sicer še vedno nekoliko pod povprečjem EU za to skupino (20,9 % v 2014), vendar pa nikjer v Evropi ni opaziti tako izrazitega poslabšanja položaja te skupine, kot je to opaziti v Sloveniji.

Za socialno šibkejšje družine bi bilo treba vzpostaviti sistem socialnih stanovanjskih pomoči. Resolucija nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025 opredeljuje t. i. stanovanjski dodatek, ki predstavlja finančno korekcijo plačilne zmožnosti ekonomsko najšibkejšega prebivalstva za reševanje stanovanjskega problema. Gre za vrsto socialnega transferja, zato so ključne njegova vpetost v že vzpostavljen in delujoč nacionalni sistem dodeljevanja socialnih pomoči in uvedba mehanizma redne kontrole upravičencev do izplačila stanovanjskega dodatka ter preprečitev morebitne zlorabe in nepovezanosti evidenc.

Ukrepi

- uvedba stanovanjskega dodatka,
- okrepitev ponudbe kakovostnih neprofitnih stanovanj, namenjenih predvsem ranljivim skupinam (npr. materialno prikrajšanim, enostarševskim družinam),

- okrepitev in spodbujanje trga najemnih stanovanj in ustrezno uravnavanje cen tržnih najemnin,
- oblikovanje in implementacija inovativnih mehanizmov podpore družinam ter okrepitev vseh obstoječih mehanizmov podpore družinam (za nakup, gradnjo, rekonstrukcijo in najem stanovanja na trgu) Stanovanjskega sklada Republike Slovenije, s poudarkom na materialno prikrajšanih družinah, enostarševskih družinah in družinah z več otroki,
- okrepitev projektov in programov medgeneracijske pomoči pri reševanju prvega stanovanjskega problema,
- spodbujanje in podpora alternativnim oblikam zagotavljanja stanovanj, ki so ugodne za socialno šibkejše družine in enostarševske družine,
- uvedba poroštvenega sklada za kritje najnujnejših stanovanjskih stroškov družin, ki se znajdejo v izjemni socialni stiski.

Kazalniki

- strateški in zakonodajni dokumenti iz katerih je razviden uveden stanovanjski dodatek,
- število neprofitnih stanovanj (s prednostnim kriterijem za enostarševske družine in socialno šibkejše družine) - po letih,
- število najemnih stanovanj (po letih), načini spodbujanja najemnih stanovanj in načini uravnavanja cen teh stanovanj,
- oblikovani in implementirani inovativni mehanizmi podpore ter vrste/oblike podpore pri dostopanju do stanovanja materialno prikrajšanim družinam, enostarševskim družinam in družinam z več otroki,
- število projektov in programov medgeneracijske pomoči pri reševanju prvega stanovanjskega problema,
- vrste alternativnih oblik zagotavljanja stanovanj, ki so ugodne za socialno šibkejše družine in enostarševske družine
- uveden poroštveni sklad.

Nosilci

MOP, MDDSZ in Stanovanjski sklad Republike Slovenije

Sodelujoči organi:

Lokalne skupnosti.

4. Seznam ukrepov/pravic v Republiki Sloveniji, ki imajo neposreden vpliv na položaj družin

MINISTRSTVO	NAZIV UKREPA/ PROGRAMA	SKUPNA VIŠINA SREDSTEV ZA UKREP/ PRAVICO V LETU 2016 (v EUR)	KRITERIJ ZA DODELITEV (npr. PRAVICE, SUBVENCije idr.)	ŽELEN/PREDVIDEN UČINEK
MDDSZ	Dodatek za veliko družino	10.638.237,00	Upravičene so družine s tremi ali več otroki, ki ne presegajo 64 % povprečnega mesečnega dohodka na družinskega člana oz. 659,30 EUR na družinskega člana	Izboljšanje ekonomskega položaja otrok v velikih družinah in ustvarjanje spodbudnega okolja za odločanje za več kot dva otroka
MDDSZ	Materinsko/očetovsko/starševsko nadomestilo	230.303.681	Upravičena sta mati/oče, ki sta zavarovana za starševsko varstvo ob nastopu materinskega/očetovskega/starševskega dopusta	Zagotoviti nadomestilo zaradi izgube dohodka (plače) zaradi rojstva otroka
MDDSZ	Nadomestilo v času odmora za dojenje		Upravičene so matere, ki so zaposlene za polni delovni čas in dojijo otroka do 18 meseca starosti otroka	Omogočiti materam, ki ob vrnitvi v službo še dojijo, plačan odmor za dojenje
MDDSZ	Plačilo prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva	17.202.800	Eden od staršev, ki varuje in neguje otroka do 3. leta/dva ali več otrok do konca prvega razreda OŠ najmlajšega otroka/otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo do 18. leta in dela s krajšim delovnim časom najmanj 20 ur tedensko	Omogočiti staršem čim bolj fleksibilno usklajevanje poklicnega in družinskega življenja
MDDSZ	Plačilo prispevkov v primeru štirih ali več otrok	3.862.445	Eden od staršev, ki zapusti trg dela zaradi nege in varstva štirih ali več otrok, s katerimi ima skupno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji ter je bil zavarovan za starševsko varstvo vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih ali je bil aktivni iskalec zaposlitve v skladu z zakonom, ki ureja trg dela, vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih	Omogočiti enemu od staršev, da zapusti trg dela zaradi nege in varstva vsaj štirih otrok
MDDSZ	Starševski dodatek	10.565.461	Namenjen materam (ali očetom po 77 dnevih od rojstva otroka), ki niso zavarovane za starševsko varstvo (študentke, nezaposlene) s stalnim prebivališčem v RS 12 mesecev	Zagotoviti prejemek zaradi rojstva otroka za starše, ki niso zavarovani za

				starševsko varstvo
MDDSZ	Pomoč ob rojstvu otroka	4.477.485	Eden od staršev s stalnim prebivališčem v RS, ki v družini ne presegajo 64 % povprečnega mesečnega dohodka na družinskega člana oz. 659,30 EUR na družinskega člana	Zagotoviti prejemek staršem ob rojstvu otroka, ki je namenjen nakupu opreme in potrebščin za novorojenčka
MDDSZ	Otroški dodatek	228.088.632	Eden od staršev za otroka do 18 let s prijavljenim prebivališčem v RS in ki v družini ne presegajo 64 % povprečnega mesečnega dohodka na družinskega člana oz. 659,30 EUR na družinskega člana	Dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka
MDDSZ	Dodatek za nego otroka	8.988.706	Eden od staršev za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo s stalnim prebivališčem v RS	Zagotoviti staršem otrok, ki potrebujejo posebno nego in varstvo prejemek, s katerim delno pokrijejo povečane stroške, ki jih imajo z nego in varstvom takšnega otroka.
MDDSZ	Delno plačilo za izgubljeni dohodek	5.952.601	Osební prejemek, ki ga prejme eden od staršev ali druga oseba, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka ali otroka z boleznijo iz seznama hudih bolezni	Staršem otrok z najtežjimi motnjami oziroma boleznimi omogočiti, da ostanejo s svojim otrokom doma in v ta namen prejmejo delno plačilo za izgubljeni dohodek
MDDSZ	Nadomestilo preživnine	3.742.637 (od tega iz proračuna 1.038.595 EUR, 2.704.042 EUR pa je bilo zagotovljeno iz sredstev izterjave dolga dolžnikov preživninskega sklada)	Pravico do nadomestila preživnine ima otrok, ki mu je s pravnomočno sodbo ali začasno odredbo sodišča oziroma z dogovorom pri centru za socialno delo določena preživnina, ki je zavezanec ne plačuje; ki je državljan RS in ima stalno prebivališče v RS; ki je tujec in ima stalno prebivališče v RS, če je tako določeno z meddržavnim sporazumom ali ob pogoju vzajemnosti; ki še ni star 18 let. Pravica do izplačila nadomestila preživnine traja do dopolnjenega 15. leta starosti, oziroma 18. leta starosti otroka, če ni v delovnem razmerju. Šteje se, da preživninski zavezanec ne plačuje preživnine, če preživnina ni plačana zaporedoma tri mesece ali če jo preživninski zavezanec plačuje neredno.	Povečanje socialne varnosti določene kategorije otrok, ohraniti in okrepiti preživninsko odgovornost preživninskih zavezancev ter zaostri in pospešiti izterjavo preživninskega dolga in z njim poplačati državi sredstva, ki bodo uporabljena za plačilo nadomestil preživnine.

MDDSZ	Državna štipendija, ki jo ureja	69.102,947,33	Upravičenci so dijaki in študentje, ki izpolnjujejo splošne pogoje, ki jih določa ZŠtip-1 in pri katerih povprečni mesečni dohodek na osebo v preteklem letu pred vložitvijo vloge ne presega 64% neto povprečne plače na osebo v istem obdobju.	Štipendije se podeljujejo za srednješolsko ter terciarno izobraževanje. Šolanje je lahko stroškovno velik zalogaj za družino, s podeljeno štipendijo pa se razbremeni družino, izboljša ekonomski položaj otroka ter pripomore k temu, da se otroci oziroma mladi v večjem številu odločajo za nadaljevanje šolanja.
MDDSZ	Subvencionirana študentska prehrana	12.538.041,08	Upravičenci so študentje, ki izpolnjujejo pogoje, zapisane v 6. členu ZSSP	Želen učinek je študentom omogočiti nižje stroške šolanja in ob tem poskrbeti za čim bolj kvalitetno in zdravo prehrano
MDDSZ	Denarna socialna pomoč	202.574.801,00	Upravičene so družine, če si ne morejo preživetja zagotoviti same z delom, s pravicami iz dela ali zavarovanjem, z dohodki iz premoženja in iz drugih virov oziroma z nadomestili ali prejemki po drugih predpisih ali s pomočjo tistih, ki so jih dolžni preživljati, ali na drug način, ki ga določa zakon ter če si zase in za svoje družinske člane ne morejo zagotoviti sredstev v višini minimalnega dohodka (cenzusa) iz razlogov, na katere ni mogel vplivati, in je uveljavil pravico do denarnih prejemkov po drugih predpisih in pravico do oprostitev in olajšav po ZUPJS.	Zagotavljanje sredstev za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje.
MDDSZ	Znižanje starostne meje za pridobitev pravice do starostne pokojnine zaradi skrbi za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, za katerega je zavarovanec skrbel v prvem letu njegove starosti, ki ima državljanstvo RS, če ni z	Gre za pravico iz naslova zavarovanja, ki se krije iz predhodno plačanih prispevkov. S tem podatkom	Do znižanja je upravičena ženska. Razen če je pravico do nadomestila iz naslova starševstva užival moški. Za uveljavljanje pravice je potrebna določena dolžina pokojninske dobe brez dokupa (najmanj 38 let).	Ugodnost, ki je ženskam, v določenih primerih pa moškim, podana iz razloga predhodne skrbi za otroke.

	mednarodnim sporazumom določeno drugače.	ZPIZ ne razpolaga.		
MDDSZ	Vdovska pokojnina	Gre za pravico iz naslova zavarovanja, ki se krije iz predhodno plačanih prispevkov. V letu 2016 je bila realizacija tega ukrepa v pokojninski blagajni v višini 289,4 mio EUR.	V okviru pokojninskega zavarovanja je zavarovan tudi zavarovalni riziko smrti ob nastopu katerega je preživel zakonec, zunajzakonski partner, partner v partnerski zvezi ali nesklenjeni partnerski zvezi, če so izpolnjeni tako pogoji na strani umrlega zavarovanca kot tudi pogoji na strani vdove.	Zagotovitev socialne varnosti vdovcev po smrti upokojenca ali zavarovanca.
MDDSZ	Del vdovske pokojnine	Gre za pravico iz naslova zavarovanja, ki se krije iz predhodno plačanih prispevkov. V letu 2016 je bila realizacija tega ukrepa v pokojninski blagajni v višini 43,6 mio EUR.	Vdova, ki ima poleg pravice do vdovske pokojnine tudi pravico do predčasne, starostne ali invalidske pokojnine, lahko uživa pokojnino, ki si jo sam izbere. Vdovi se lahko, če je to ugodneje, poleg predčasne, starostne ali invalidske pokojnine, izplačuje tudi del vdovske pokojnine.	Zagotovitev socialne varnosti vdovcev po smrti upokojenca ali zavarovanca.
MDDSZ	Družinska pokojnina	Gre za pravico iz naslova zavarovanja, ki se krije iz predhodno plačanih prispevkov. V letu 2016 je bila realizacija tega	Pokojnina, ki pripada preživelemu družinskemu članu po umrlem zavarovancu ali uživalcu pokojnine. Za pridobitev pravice do družinske pokojnine morajo biti pogoji izpolnjeni tako s strani umrlega kot tudi s strani osebe, ki uveljavlja to pravico.	Zagotovitev socialne varnosti družinskih članov (otroci, pastorki, vnuki, drugi otroci brez staršev ter starši) po smrti zavarovanja oziroma upokojenca.

		ukrepa v pokojninski blagajni v višini 189,6 mio EUR.		
MDDSZ	Dodatek za pomoč in postrežbo za slepe	S tem podatkom ne razpolagamo.	V nekaterih primerih so do tega dodatka upravičeni tudi otroci, ki so zdravstveno zavarovani pa zavarovancu ali upokojujencu.	Dodatek pripada upravičencem zaradi povečanih stroškov, ki jih imajo, ker zaradi zdravstvenega stanja potrebujejo za opravljanje osnovnih življenjskih potreb stalno pomoč tretje osebe.
MDDSZ	Vračilo dela prispevkov delodajalca za prvo zaposlitev	Del prispevkov delodajalca za prvo zaposlitev, ki se vrne delodajalcu, se krije iz proračuna. V letu 2016 je bila realizacija tega ukrepa v višini 303.000 EUR.	Delodajalci lahko za zavarovance iz prvega, drugega, tretjega in četrtega odstavka 14. člena tega zakona, ki niso dopolnili 26. let starosti in matere, ki skrbijo za otroka do tretjega leta starosti, ko se prvič zaposlijo za nedoločen čas in ostanejo pri istem delodajalcu v zaposlitvi neprekinjeno najmanj dve leti, uveljavijo vračilo prispevkov delodajalca za prvo leto zaposlenosti v višini 50 %, drugo leto pa v višini 30 % prispevkov delodajalca.	Izboljšanje zaposlitvenih možnosti za mlade za nedoločen čas.
MZ	Nega otroka	29.907.414,13	Upravičen je eden od staršev do dopolnjenega 18. leta otroka, če to terja otrokovo zdravstveno stanje, in sicer: -do 7 delovnih dni za otroka nad 7 let (izjemoma do 15 delovnih dni) -do 15 delovnih dni za otroka do 7 let (izjemoma do 30 delovnih dni) (podrobneje opredeljeno v 140. členu Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja).	Zagotovitev nege otroku.
MZ	Spremstvo otroka	3.216.216,35	Upravičen je kdorkoli za otroka do 15. leta starosti na vsakem potovanju na zdravljenje do izvajalca, po 15. letu pa, če je otrok napoten k izvajalcu izven kraja prebivališča in zaradi svojega zdravstvenega stanja ali drugih razlogov ni sposoben potovati sam (podrobneje opredeljeno v 61.-63. členu Pravil	Zagotovitev spremstva otroku na potovanju do izvajalca zdravstvene storitve.

			obveznega zdravstvenega zavarovanja).	
MZ	Usposabljanje za rehabilitacijo otroka	57.777,67	Upravičen je eden od staršev največ za 30 dni za otroka s težjo okvaro oziroma poškodbo možganov ali hrbtenjače oziroma največ za 14 dni za otroka s kroničnimi boleznimi ali okvarami (podrobneje opredeljeno v 40. členu in 6. odstavku 138. člena Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja).	Omogočanje usposobitve staršev v bolnišnici za kasnejšo rehabilitacijo otroka na domu.
MZ	Zdravstveno letovanje otrok in šolarjev	1.389.287	Organizirane in strokovno vodene zdravstvene kolonije za otroke, ki so bili večkrat hospitalizirani ali pogosteje bolni.	Izboljšanje zdravstvenega stanja otrok, ki so večkrat bolni.
MZ	Sobivanje enega od staršev v zdravstvenem zavodu z bolnim otrokom do starosti otroka vključno 5 let	1.699.565	23. člen ZZVZZ in 1. odstavek 40. člena Pravil OZZ	Čustvena in fizična podpora otroku.
MZ	Če je doječa mati hospitalizirana ima pravico, da ob njej biva tudi otrok	612.594	1. odstavek 40. člena Pravil OZZ	Čustvena in fizična podpora otroku.
MZ	Spremljanje otroka v bolnišnici - pravica do bivanja ob njem v bolnišnici	20.347	2. in 3. odstavek 40. člena Pravil OZZ	Usposabljanje za kasnejšo rehabilitacijo.
MZI	Pomoč v višini 110 EUR pri nakupu letne vinjete za vozila cestninskega razreda 2B (kombiji) za velike družine in invalide	cca 85.000,00	Uveljavljajo vsi, ki ob registraciji vozila cestninskega razreda 2B uveljavljajo pravico do oprostitve letne dajatve za uporabo vozil v cestnem prometu za invalide ali pravico do 50 % znižanja letne dajatve za velike družine. Upravičena so tudi društva in invalidske organizacije, ki za prevoz invalidov uporabljajo vozila cestninskega razreda 2B. Podrobnejše pogoje za oprostitve oziroma znižano pačilo letne dajatve določa Zakon o letni dajatvi za uporabo vozil v cestnem prometu.	S pomočjo v višini 110 EUR pri nakupu vinjete se zmanjša dodatna finančna obremenitev proračunov velikih družin in invalidov. S prejeto finančno pomočjo družbe DARS d.d. so tako velike družine in invalidi, ki za svoje osebne potrebe nujno potrebujejo vozilo, ki se uvršča v cestninski razred 2B, izenačeni z drugimi uporabniki, ki za svoje potrebe uporabljajo

				»klasična« osebna vozila, za katera znaša cena letne vinjete 110 EUR.
MZI	Subvencionirana vozovnica	39.739.992,90	Oddaljenost od doma do izobraževalne ustanove najmanj 2 km in status dijaka, študenta ali udeleženca izobraževanja odraslih.	Izboljšanje ekonomskega položaja družine z zagotavljanjem lažje dostopnosti do izobraževanja in spodbujanje uporabe javnega potniškega prometa.
MZI	Oprostitev plačila letne dajatve za uporabo vozil v cestnem prometu	Oprostitev v višini 182.095,26	Nižja letna dajatev v višini 50 % letne dajatve za osebne avtomobile iz 5. člena Zakona o letni dajatvi za uporabo vozil v cestnem prometu, se plačuje za eno vozilo, ki je v lasti družine, ki ima štiri ali več otrok, pri čemer morajo biti izpolnjeni pogoji iz 70. člena Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 110/06 – uradno prečiščeno besedilo in 10/08).	Izboljšanje mobilnosti velikih družin.
MIZŠ	Znižano plačilo vrtca	254.000.000,00 (iz občinskih proračunov)	Materialni položaj družine (lestvica 9. dohodkovnih razredov – 24. člen ZUPJS).	Povečevanje deleža vključenosti v vrtce s finančno dostopnostjo za vse kategorije staršev; zagotovitev kvalitetne predšolske vzgoje čim večjemu številu predšolskih otrok.
MIZŠ	Subvencioniranje znižanega plačila staršev za drugega in tretjega otroka iz iste družine	15.275.368,35	Upravičene so družine, ki imajo hkrati v vrtec vključena dva ali več otrok, tako da plačajo za drugega otroka 30 % plačila, določenega z odločbo CSD, za tretjega pa so plačila oproščene	Razbremenitev staršev s plačili za vrtec, če imajo v vrtcu hkrati dva ali več otrok
MIZŠ	Zagotavljanje predšolske vzgoje otrokom, ki so na zdravljenju v bolnišnicah	744.468,00	Predšolski otrok na zdravljenju v bolnišnici	Pomoč otrokom in družinam, ko je predšolski otrok zaradi bolezni hospitaliziran
MIZŠ	Šola v naravi; sofinanciranje in subvencioniranje	Višina sofinanciranja: 1.323.441,60 Višina	Do sofinanciranja so upravičeni vsi učenci osnovne šole enkrat v času osnovnošolskega izobraževanja. Poleg sofinanciranja prejmejo subvencije učenci iz socialno šibkih družin. Postopek in kriteriji za dodelitev subvencij so opredeljeni v	Omogočiti vsem učencem posebno obliko izobraževanja v okviru šole v naravi.

		subvencij: 406.765,39	Pravilniku o financiranju šole v naravi.	
MIZŠ	Sofinanciranje učnih pripomočkov in nekaterih stroškov v zvezi z dnevi dejavnosti in ekskurzijami za učence Rome	150.614,40	materialni in socialni položaj družine, zlasti: – prejemanje denarne socialne pomoči po predpisih o socialnem varstvu, – višina dohodkov na družinskega člana, – višina otroških dodatkov, – brezposelnost staršev, – dolgotrajna bolezen v družini, – dolgotrajnejši socialni problemi in druge specifike v družini.	podporni mehanizem za zagotavljanje enakih možnosti učencem socialno manj vzpodbudnih okolij
MIZŠ	Subvencionirana šolska prehrana učencev	26.606.772,00	Materialni položaj družine (lestvica 9. dohodkovnih razredov – 25. in 26. člen ZUPJS)	omogočiti učencem dostopnost do zdrave šolske prehrane in učencem iz socialno manj vzpodbudnih okolij zagotoviti enake možnosti
MIZŠ	Zagotovitev sredstev za prevoze učencev OŠ, katerih pot v šolo je ogrožena zaradi velikih zverí	1.151.025,36	Lokalne skupnosti so upravičene do sredstev za plačilo prevozov učencev, katerih pot v šolo je ogrožena zaradi velikih zverí le na tistih relacijah, ki ne sodijo v okvir brezplačnih prevozov učencev v skladu s 56. členom ZOsn. Prevoze nad 4 km po ZOsn plača lokalna skupnost.	- Varnost učencev - Sledenje strategiji upravljanja z rjavim medvedom, ki ga je Vlada RS sprejela leta 2002 (do sredstev iz državnega proračuna so upravičene lokalne skupnosti, ki ležijo na osrednjem področju življenjskega prostora rjavega medveda, določenem s Strategijo upravljanja z rjavim medvedom).
MIZŠ	Zagotavljanje brezplačnega prevoza gibalno oviranim dijakom	410.000,00	Odločba o usmeritvi.	Inkluzija dijakov s posebnimi potrebami.
MIZŠ	Zagotavljanje prevoza za učence ob pouka prostih	268.000,00	Odločba o usmeritvi, odločba o namestitvi, sklep sodišča	Učenci osnovnih šol, ki bivajo v domu, imajo

	dnevih			zagotovljeno pravico do brezplačnega prevoza domov ob pouka prostih dnevih.
MIZŠ	Zagotavljanje prevoza predšolskim otrokom, ki so usmerjeni v prilagojeni program za predšolske otroke v zavodu za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami	58.637,16	Odločba o usmeritvi.	Otroci bi morali biti sicer vključeni v zavod oziroma oddani v rejništvo.
MIZŠ	Subvencija malice za dijake	9.864.789,10	Subvencija pripada tistim dijakom, ki se redno izobražujejo, so prijavljeni na malico in pri katerih povprečni mesečni dohodek na osebo, ugotovljen v odločbi o otroškem dodatku ali državni štipendiji znaša: - do 42% neto povprečne plače v RS, pripada subvencija v višini cene malice - nad 42 do 53% neto povprečne plače v RS, pripada subvencija malice v višini 70% cene malice - nad 53 do 64% neto povprečne plače v RS, pripada subvencija malice v višini 40% cene malice. Dijaki, ki so nameščeni v rejniško družino, dijaki proslci za azil ter dijaki, nameščeni v zavode za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami in obiskujejo šolo izven zavoda, imajo pravico do brezplačne malice.	Zagotavljanje kakovostne šolske prehrane, s katero se vpliva na optimalni razvoj dijakov in razvijanje zavesti o zdravi prehrani in kulturi prehranjevanja za dijake iz socialno manj vzpodbudnih okolij.
MIZŠ	Sofinanciranje plačil staršev, ki imajo v dijaškem domu hkrati vključenega več kot enega otroka	578.861,76	Do subvencije je upravičen tisti starš oz. skrbnik, ki je kot podpisnik nastanitvene pogodbe zavezan plačevati oskrbnino za dva ali več otrok, in sicer za drugega in naslednje otroke, ki sočasno bivajo v istem ali drugem dijaškem domu.	Izboljšanje ekonomskega položaja družin in spodbujanje bivanja v dijaških domovih.
MIZŠ	Subvencionirano bivanje študentov visokošolskih študijskih programov	3.115.650	Upravičeni študenti, ki izpolnjujejo pogoje skladno z 12. členom Pravilnik o subvencioniranju bivanja študentov (Uradni list RS, št. 22/01, 35/06, 75/08, 97/10, 46/12, 55/13, 38/16 in 13/17).	Lažje kritje stroškov bivanja študenta v času študija.
MOP	Subvencija tržne najemnine	4.002.140,28	Dodeljena je najemnikom tržnih stanovanj, ki izpolnjujejo dohodkovni cenzus za pridobitev neprofitnega najemniškega stanovanja in so se prijavili na javni razpis za dodelitev neprofitnega stanovanja v občini stalnega bivališča, razen, če	Povečati dostopnost najemnih stanovanj pod enakimi pogoji, kot veljajo za neprofitna (zaradi

			razpisa v občini ni bilo že več kot eno leto.	premajhnega števila neprofitnih najemnih stanovanj).
MF	Olajšava za vzdrževane otroke	Zmanjšanje prihodkov iz naslova dohodnine v višini 267,1 mio EUR zaradi uveljavljene olajšave	Kriterij: vzdrževani otroci. Letni znesek olajšave je različen glede na število vzdrževanih otrok.	Znižanje davčne obveznosti s ciljem povečanja razpoložljivega dohodka družin z otroki.
MF	Olajšava za vzdrževanega družinskega člana	Zmanjšanje prihodkov iz naslova dohodnine v višini 22,8 mio EUR zaradi uveljavljene olajšave	Kriterij: vzdrževani družinski član oziroma člani, ki niso otroci.	Znižanje davčne obveznosti s ciljem povečanja razpoložljivega dohodka družin s člani, ki niso zaposleni in ne opravljajo dejavnosti oz. nima lastnih sredstev za preživljanje.
MF	Olajšava za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo	Zmanjšanje prihodkov iz naslova dohodnine v višini 9,8 mio EUR zaradi uveljavljene olajšave	Kriterij: vzdrževani otroci, ki potrebujejo posebno nego in varstvo. Pri tem je kot dokazilo potrebna odločba centra za socialno delo (za priznanje dodatka za nego) oz. ZPIZ (za priznanje dodatka za pomoč in postrežbo).	Znižanje davčne obveznosti s ciljem povečanja razpoložljivega dohodka družin z otroki, ki potrebujejo posebno nego in oskrbo.
MF	Dohodki, ki so oproščeni plačila dohodnine (otroški dodatki, dodatki za veliko družino, pomoči ob rojstvu otroka, subvencije, ki pripadajo mladi družini kot spodbuda za prvo reševanje stanovanjskega vprašanja idr.)	Zmanjšanje prihodkov iz naslova dohodnine v višini 50,9 mio EUR zaradi oproščenih dohodkov.	Kriterij: prejem katere koli vrste dohodka, ki je oproščen dohodnine.	Spodbujanje socialne varnosti družin.
MF	Oprostitev plačila davka na motorna vozila pri nabavi vozil za prevoz	Zmanjšanje prihodkov iz naslova davka	Družine s tremi ali več otroki.	Izboljšanje ekonomskega položaja velikih družin.

	družin s tremi ali več otroki	na motorna vozila v višini 0,57 mio EUR zaradi navedene oprostitve.		

5. Kratice

EU	Evropska unija
IRSSV	Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
MNZ-P	Ministrstvo za notranje zadeve – Policija
MO	Ministrstvo za obrambo
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
SURS	Statistični urad RS
MI	Ministrstvo za infrastrukturo
MZ	Ministrstvo za zdravje
MP	Ministrstvo za pravosodje
MK	Ministrstvo za kulturo
MJU	Ministrstvo za javno upravo
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
NIJZ	Nacionalni inštitut za javno zdravje

6. Viri

Agenda Habitat, Carigrajska deklaracija. 1996. Urad RS za prostorsko planiranje Ministrstvo za okolje in prostor. Ljubljana. Dostopno prek:
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/agenda-habitat_1.pdf.

Arduin, S. 2015. A review of the values that underpin the structure of an education system and its approach to disability and inclusion. *Oxford Review of Education*, 41 (1): 105–121.

Bole, V., Ž. Jere in P. Rebec. 2016. Učinkovitost sistema izobraževanja v Sloveniji. Ljubljana: SVIZ.

Booth, T. 1996. Stories of exclusion: Natural and unnatural selection. V *Exclusion from*

school: Inter-professional issues for policy and practice, (ur.) E. Blyth in J. Milner, 21–36. London: Routledge.

Cirman, A. 2007. Razvoj stanovanjskega trga v Sloveniji: pogled z vidika stanovanjskega financiranja. V *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe in realizacija*, ur. R. Sendi, 55 – 84. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Družinski zakonik. Uradni list RS, št. 15/17.

Eurostat. 2016. *Income and living conditions* [EU - SILC database]. Dostopno prek: <http://ec.opa.eu/ostat/web/income-and-living-conditions/data/database>.

Eurostat. 2017. Population and social conditions, Education and training. Dostopno prek: <http://ec.opa.eu/ostat/data/database>.

Evropska Komisija. 2011. Predšolska vzgoja in varstvo: najboljši začetek v jutrišnjem svetu za vse naše otroke. Bruselj: Evropska Komisija. Dostopno prek: <http://-lex.opa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0066&from=EN>

Evropska komisija. 2016. Childbearing Preferences and Family Issues in ope. Dostopno prek: http://ec.opa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_253_en.pdf

Evropska Komisija. 2016. Pregled izobraževanja in usposabljanja 2016, Slovenija. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Dostopno prek: https://ec.opa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-si_sl.pdf

Gaber, S. in L. Marjanovič Umek. 2009. Študije (primerjalne) neenakosti. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Gaber, S., L. Marjanovič Umek, M. Antić Gaber, V. Tašner, M. Žveglič, K. Grgić, A. Pfifer, I. Šori, S. Rožman, L. Vrečko in B. Sicherl Kafol. 2012. *Kazalniki kulturnega in socialnega v napovedovanju šolske uspešnosti otrok in mladostnikov*. Končno poročilo podprojekta. Ljubljana, Koper: Univerza v Ljubljani – Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta, Univerza na Primorskem – Pedagoška fakulteta.

Haug, P. 2015. The state of play of inclusive education. Annual Conference, Wiena 2015.

Inštitut RS za socialno varstvo. 2010. Raziskava o potrebah družin po različnih oblikah storitev. Dostopno prek: http://www.irssv.si/upload2/Microsoft%20Word%20-%20koncno_porocilo_7.pdf.

Inštitut RS za socialno varstvo. 2010. Raziskava o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti___pdf/rodnost-koncno_porocilo.pdf.

Inštitut RS za socialno varstvo. 2015. Ureditev preživnin v mednarodni perspektivi: primerjalna analiza modelov preživnin v različnih sistemih blaginje. Dostopno prek: <https://www.irssv.si/upload2/Ureditev%20prezivnin%20v%20mednarodni%20perspektivi.pdf>

Inštitut RS za socialno varstvo. 2016. Otroci in njihov položaj v Sloveniji danes: Situacijska analiza položaja otrok v Sloveniji. Dostopno prek: <https://www.irssv.si/upload2/PolozejOtrokVSloveniji.pdf>.

Inštitut RS za socialno varstvo. 2016. Revščina in socialna izključenost družin z otroki:

materialni in nematerialni obraz revščine. Dostopno prek:
https://www.irssv.si/upload2/Revscina%20in%20socialna%20izkljucenost%20med%20druzinami%20z%20otroki_2015.pdf.

Inštitut RS za socialno varstvo. 2017. Primerjalna analiza dobrih praks za dvig rodnosti v mednarodni perspektivi.

Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije. 2012. Vsevladni pristop za zdravje in blaginjo prebivalcev in zmanjševanje neenakosti v zdravju. Dostopno prek:
http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/vsevladni_pristop_za_zdravje_in_blaginjo_prebivalcev.pdf

Klüsener, S., Neels, K., & Kreyenfeld, M. 2013. Family Policies and the Western European Fertility Divide: Insights from a Natural Experiment in Belgium. *Population and Development*.

Kolednik, A. 2010. Podatki raziskave PISA 2006: Primerjava dosežkov dijakov priseljencev in naravnih govorcev. *Sodobna pedagogika*, 61 (1): 136–154.

Konvencija o otrokovih pravicah idr., Uradni list RS, št. 35/92, MP, št. 9/92.

Lavrič, M., Flere, S., Tavčar Krajnc, M., Klanjšek, R., Musil, B., Naterer, A. 2011. Mladina 2010 : Družbeni profil mladih v Sloveniji. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino. Dostopno prek:
http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/slike/mladina_2010/Mladina2010-2.pdf.

Mandič, S. 2007. Odhod v prvo samostojno stanovanje: primerjalna analiza med državami EU. *Družboslovne razprave* 23 (54): 7–24.

Mandič, Srna. Stanovanjske razmere mladih. V: Rakar, Tatjana, Boljka, Urban. *Med otroštvom in odraslostjo : analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Dostopno prek: http://mlad.si/files/knjiznica/med-otroštvom-in-odraslostjo_analiza_polo%C5%BEaja_mladih_v_sloveniji_2009.pdf.

Marjanovič Umek, L. 2014. Strukturna kakovost vrtca: učinek na procesno kakovost in dosežke otrok. *Sodobna pedagogika*, 65 (2): 10–22.

Marjanovič Umek, L., U. Fekonja in K. Bajc (ur.). 2005. *Pogled v vrtec*. Ljubljana: Državni izpitni center.

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Generalna skupščina Združenih narodov 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI).

Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah, Uradni list SFRJ, št. 7/91 in Uradni list RS, št. 35/92, MP, št. 9/92.

Ministrstvo za delo, družino socialne zadeve in enake možnosti. 2016. Jamstvo za mlade: Izvedbeni načrt 2016-2020. Dostopno prek:
http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti___pdf/zaposlovanje/JAMSTVO_ZA_MLADE_2016_2020.pdf

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2007. Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji. Dostopno prek:
http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/IU2010/Str

ategija_VZU.pdf.

Nacionalni inštitut za javno zdravje. 2011. Neenakosti v zdravju. Dostopno prek: <http://www.nijz.si/sl/publikacije/neenakosti-v-zdravju-v-sloveniji>.

OECD. 2014. Better Policies Series: Slovenia 2014. Paris: OECD.

OECD. 2015. OECD Economic Surveys: Slovenia 2015. Paris: OECD.

OECD. 2016. Skillsmatter: Further results from the Survey of Adult Skills. Dostopno na: <https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Slovenia-Slovenian-Version.pdf>.

Opara, B., A. Barle Lakota, B. Globačnik, D. Kobal Grum, S. Košir, M. Macedoni Lukšič, D. Zorc, K. Bregar Golobič, N. Molan, N. Vovk Ornik in K. Klavžar. 2010. *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Ljubljana: JRZ Pedagoški Inštitut.

Pušnik, M. 2012. Nasilje v šoli v krogu nasilja. V *(O)krog nasilja v družini in šoli. Soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*, ur. M. Muršič, 107–145. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "Skupaj za družbo zdravja" (ReNPZV16-25). Uradni list RS, št. 25/16). Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO102>.

Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2011–2016. Dostopno prek: http://www.mz.gov.si/fileadmin/mz.gov.si/pageuploads/javna_razprava_2011/resoluc_dusevno_zdravje/Resolucija_dusevno_zdravje_060411.pdf.

Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009-2014 (ReNPPND0914). Uradni list RS, št. 41/09). Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO29>.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013-2020 (ReNPSV13–20). Uradni list RS, št. 39/13. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NACP68>.

Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20). Uradni list RS, št. 41/11. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO71>.

Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških, 20015–2020. Uradni list RS, št. 84/15). Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO108>.

Resolucija o Nacionalnem programu za mladino 2013–2022 (ReNPM13–22). Uradni list RS, št. 90/13. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>.

Resolucija o Nacionalnem programu za mladino 2013–2022 (ReNPM13–22). Uradni list RS, št. 90/13. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>.

Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015-2025. Dostopno prek: http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=AKT_782?.

Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 40/93. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO13>.

Sambo, Jože. 2017. Demografska slika Slovenije. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Slovensko javno mnenje 2015. 2015. Mednarodna raziskava Stališča o delu (ISSP 2015), Mednarodna raziskava Stališča o vlogi države (ISSP 2016), Ogledalo javnega mnenja in raziskava Stališča o varnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Univerza v Ljubljani.

Slovensko javno mnenje 2016/1. 2016. Raziskava o odnosu delo-družina, Stališča Slovencev o družinski problematiki in potrebah družin, Stališča o izbranih vidikih zdravja in zdravstva, Ogledalo javnega mnenja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Center za proučevanje organizacij in človeških virov, Univerza v Ljubljani.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah, Generalna skupščina OZN, 10/12-1948.

Statistični urad RS. 2017. Podatkovni portal SI-STAT, Demografsko in socialno področje, Izobraževanje. Dostopno na: <http://pxweb.stat.si>.

Štraus, M. 2015. Regijske razlike v matematični pismenosti slovenskih učenk in učencev in vpliv socioekonomskega in kulturnega kapitala. *Šolsko polje*, 26 (3–4): 101–127.

Ule, M. 2004. Nove vrednote za novo tisočletje. Spremembe življenjskih in vrednostnih orientacij mladih v Sloveniji. *Teorija in praksa*, let. 41, 1-2/ 2004.

UNESCO. 1994. The Salamanca Statement and Framework for action on special needs education. Paris: UNESCO.

Unicef. 2016. Fairness for Children. Dostopno prek: <https://unicef.blob.core.windows.net/uploaded/documents/RC13-ENG.pdf>.

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. 2017. Demografske spremembe. Dostopno prek: <http://www.umar.gov.si teme/demografske-spremembe/>.

Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP), *predpis še ni objavljen v UR RS*.

Zakon o duševnem zdravju, Uradni list RS, št. 77/08 in 46/15 – odl. US).
Zakon o interventnih ukrepih na področju trga dela in starševskega varstva, Uradni list RS, št. 63/13 in 95/14.

Zakon o Javnem štipendijskem, razvojnem, invalidskem in preživninskem skladu Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 78/06 – uradno prečiščeno besedilo, 106/12 in 39/16.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11.

Zakon o osnovni šoli, Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini, Uradni list RS, št. 16/08 in 68/16.

Zakon o ratifikaciji Evropske socialne listine, Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/99.

Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima. Uradni list RS, št. 1/15. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6703>.

Zakon o štipendiranju, Uradni list RS, št. 56/13.

Zakon o urejanju trga dela, Uradni list RS, št. 80/10.

Zakon o vrtcih, Uradni list RS, št. 100/05 – uradno prečiščeno besedilo, 25/08, 98/09.

Zakon za uravnoteženje javnih financ, Uradni list RS, št. 40/20.

Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, Uradni list, št. 40/11.

Zakonu o delovnih razmerjih, Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 – popr.

ZIRD, Uradni list RS, št. 110/02.

ZSDP, Uradni list RS, št. 110/06 in ZSDP-1 Uradni list RS, št. 26/14.

ZSV, Uradni list RS, št. 3/07.

ZZZDR Uradni list RS, št. 69/04.